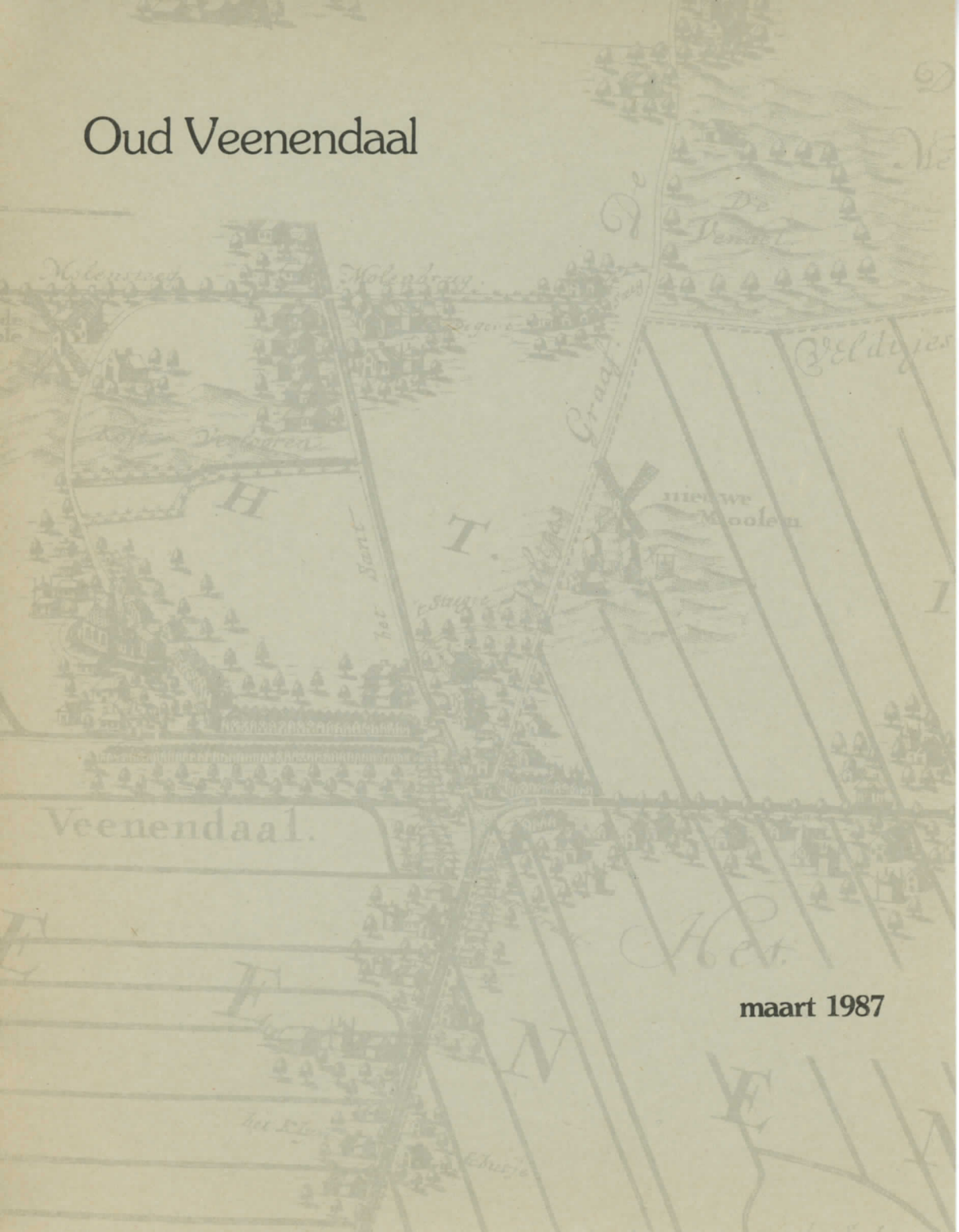

Oud Veenendaal

maart 1987

* 2e jaargang, nummer 1
verschijnt 4 maal per jaar

Bestuur en redactie

drs A.C. van Grootheest, voorzitter

drs R. Bisschop, sekretaris

G. Kool, penningmeester

M. Brink

H. Diepeveen

Sekretariaat:

Prinsesselaan 38, 3905 GX Veenendaal

telefoon: 08385-22691

Ledenadministratie:

D.J. Kruidhof

Lemoen 29, 3902 GR Veenendaal

telefoon: 08385-11079

Bank: Rabobank, rek.nr. 3951.10.106

t.n.v. Historische Vereniging Oud Veenendaal

Postgiro van de bank: 380265

De contributie bedraagt f.20,- per jaar

Voor leden tot 18 jaar f.10,- per jaar

Losse nummers van dit blad f.5,-

Vormgeving: Cora Thomasz

Druk: Drukkerij Davelaar

* *Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.*

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud:

- Tweede jaargang, pag.3
- Crisis in de jaren dertig, stempelen
voor zelfbehoud, pag.4
- Laatste huis Van de Pollstraat 'geveld', pag.11
- Wel en wee van Zandstraat 2, pag.12
- Jaarverslag Historische Vereniging, pag.23
- Financieel jaarverslag, pag.25
- Mededelingen, pag.26

Ets van het pand Gelderland/hoek Hoogstraat van J. H. v. Hardeveld.
Is dit het oudste pand van Veenendaal?

Tweede jaargang

Voor u ligt het eerste nummer van de tweede jaargang van ons blad. Zoals u hebt gezien op de voorzijde van dit nummer heeft het blad nu een naam: *Oud Veenendaal*, zodat bij het citeren van dit blad geen moeilijke omschrijvingen meer nodig zijn.

In dit nummer een artikel van M. Brink over de crisistijd. Ilet is een tijdsdocument, waarvan in het volgende nummer het tweede deel komt.

Daarnaast aandacht voor de gebouwen van de 'N.V. Koninklijke D.S. van Schuppen', de Scheepjeswol.

Naast nog enkele andere interessante zaken, vindt u in dit nummer de zg. jaarstukken.

Op de eerstvolgende bijeenkomst, dinsdag 17 maart a.s., komen ze in een ledenvergadering aan de orde.

Verder spreekt die avond de heer P. Nijhof over oude fabrieksgebouwen, een aktueel onderwerp met een zeer deskundige spreker.

De middenpagina geeft deze keer advertenties uit de dertiger jaren.

Veel leesplezier!

A.C.v.G

Crisis in de jaren dertig

Dagelijks stempelen voor zelfbehoud

"Wacht nu maar rustig af en laat Uw vakantie vooral niet in de war sturen door nieuwe zenuwachtigheid".

Deze legendarische woorden sprak de toenmalige minister dr Hendrik Colijn tijdens een radiorede medio jaren dertig. Arbeiders en ook anderen moesten maar rustig gaan slapen. Over de beslommeringen in het vaderland behoefde men geenszins zorgen te maken, zo hield de ARP-topman het volk voor. De werkelijkheid was wel even anders. Midden in die jaren dertig had ons land te kampen met een grote werkloosheid. Een werkloosheid die weliswaar niet de cijfers van tegenwoordig benadert, maar in verhouding tientallen keren erger was. De sociale voorzieningen waren toen niet van dien aard, dat men min of meer rustig thuis kon blijven. Stemmen, elke dag weer, en wie nog een aantal kindermonden moest vullen, had het helemaal zwaar.

Kommer en kwel zijn bekende woorden die zeker van toepassing zijn op die crisistijd. Ook Schraalhans, de beruchte keukenmeester, maakte overuren. De armbesturen hadden aan belangstelling niet te klagen terwijl werkgevers vaak niet eens een advertentie in de krant hoefden te plaatsen wanneer ze emplooi hadden. Keus genoeg.

In Veenendaal was de situatie niet anders. Het voormalige veendorp, dat het jaar 1931 inging met 8385 inwoners, was in feite een kil fabrieksplaatsje, zonder kleur en zonder veel vreugde. Lage lonen en onmenselijk lange werktijden hadden de arbeiders, het overgrote deel van de beroepsbevolking bestond uit fabriekswerkers, afgestompt, zonder hoop en vaak zonder toekomst die iedere dag weer hun trouwe gang maakten naar de 'febrieken' van de DS (Scheepjeswol), VSW en NeWo.

Trouw op tijd, vaak net binnen de poorten wanneer de fabrieksfluit ging. Edoch, zij konden in die jaren de handen dichtknijpen; voor velen in Veenendaal bestond er geen werk, voor hen zag de toekomst er helemaal somber uit.

De jaarcijfers tot 1940; in 1933 stonden gemiddeld per maand 176 werklozen te boek, 1934 328, 1935 640, 1937 443, 1938 388, 1939 138 en 1940 74 personen. In Veenendaal noteerde men voor januari 1937 liefst 570 werklozen. En wanneer we voor dat

Enige werkheden bezig met het gelijk maken der fundeering. De weg zelf krijgt een breedte van 6 meter en wordt gemaakt van asfalt-beton.

Werkverschaffing in de dertiger jaren: arbeiders met wegwerkzaamheden bezig aan De Klomp.

jaar per maand de cijfers bekijken zien we dat die eerste 31 dagen het hoogste aantal werklozen werden geregistreerd, want behalve de februarimaand (527) kwamen de getallen voor de resterende maanden van 1937 niet boven de 500. Het einde van 1937 gaf zelfs een lichte daling te zien. Het jaar 1936 spande overigens de kroon met maandelijkse cijfers van meest boven de 600. De Veenendaalse wolfabrieken maakten (ook) in die jaren moeilijke tijden door. Na de 'krach' van Wallstreet in 1929 verloor men haar buitenlandse afzet en bedrijfssluitingen bleven niet uit. Het meest navrante is dat deze zaken zich in het huidige tijdsbeeld herhalen. Ook werktijdverkorting was in die tijd een bekend begrip. Zo moet de NV Nederlandsche Wolspinnerij noodgedwongen in 1933 bijna 100 werknemers op staat zetten als gevolg van reorganisatie in het productieproces. Ook de NV Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij (VSW) ontsloeg een aantal van haar personeelsleden wegens het wegvallen van orders in de Oost. Moordende concurrentie van Japan en de Sovjet Unie waren direct debet aan deze teloorgang. Ruim 300 van de 650 werknemers zaten plots zonder baan. NV Roessingh sloot

in 1934 haar poorten wat het aantal Veenendaalse werklozen met driehonderd vermeerdeerde. De succesvolle bolknak van de Ritmeester gaf weer enige verlichting want in de woelige jaren dertig steeg in dit bedrijf, dat dit najaar een eeuwfeest in de annalen schrijft, het aantal personeelsleden van 352 in 1933 naar 1700 in 1939. Werkloos zijn in die jaren betekende vaak armoede of, zoals degenen die deze sombere tijden bewust meemaakten heden ten dage vertellen: *"je zette de tering naar de nering"*.

Stempelen op het raadhuis voor degenen die in Stichts woonde en dagelijks een stempeltje halen op het raadhuis van Ede voor de Veenendalers die het 'ongeluk' hadden om in het Gelderse deel te wonen. Wie in het bezit was van een rijwiel (jawel, voorzien van dat gehate belastingplaatje-met-een-gat), ging de trip nog wel. Maar het overgrote deel dat alleen de beschikking had over de benenwagen en bovendien niet meer zo sterk van lijf en leden was, vormde het dagelijks stempelen een regelrechte 'strafexpeditie'.

Veenendaal werd ook in de crisisjaren beheerst door fabrieken met lange werkdagen. Een beeld van de sigarenmakerszaal bij de Panther.

Te begrijpen valt dat velen verhuisden naar het andere Veenendaalse deel, al was het maar, wanneer men op de grens woonde, naar de overzijde van de straat.....

STEMPELEN

Het stempelen was voor vele Veenendalers routine geworden. Zij konden, net als tienduizenden lotgenoten (in 1930 ruim 250.000 werklozen, in 1936 ruim 525.000 en in 1940 250.000 stempelaars), dagelijks met het briefje in de hand een stempeltje halen op het raadhuis in de Hoofdstraat. Kans op werk was vrijwel nihil. Leden van de vakbond konden nog een beroep doen op hun bond voor geldelijke steun uit de zogenaamde werlozenkas; zij die geen lid waren zagen geen andere weg dan voor bijstand aan te kloppen bij de overheid, waarvan het gemeentebestuur de gelden uitkeerde. Na 1932 werd nog eens de verplichting opgelegd om zich dagelijks te melden. Minstens éénmaal per dag (tweemaal kwam ook voor) moesten de werklozen zich op een bepaald punt vertonen, en dan ook nog eens binnen een bepaald tijdsduur. Wie zich daaraan, om welke reden dan ook, niet correct hield, liep kans dat zijn uitkering (deels) werd ingetrokken.

Vrijstelling werd gegeven in bijzondere gevallen, zoals bijvoorbeeld huwelijk, begrafenis en op gebeurtenissen die door het Ministerie van Sociale Zaken bijtijds bekend werden gemaakt. Op bijvoorbeeld de trouwdag van Prinses Juliana en Prins Bernhard kregen de werklozen 'vrijaf'; in Veenendaal werden zij daags ervoor zelfs getraceerd op een rookworst en een krentenbrood. Tijdens de verloving van het paar kreeg men een extra uitkering van twee-gulden-vijftig.

Het stempelen diende uitsluitend om het zwart werken tegen te gaan. En om enigszins hierop controle te houden, beslisten de ambtenaren de uren waarop men zich de volgende dag moest melden. Voor steuntrekkers was het duidelijk geen vetpot. In 1938 bijvoorbeeld was de gemiddelde steunuitkering voor een gehuwde kostwinner tien gulden per week plus één gulden extra voor elk gezinslid boven de twee personen. De huishuur bedroeg in die tijd gemiddeld drie-en-een-halve

"Werknemers worden regelmatig getraind in het verlenen van eerste hulp", schrijft burgemeester mr J.J.P.C. van Kuyk in zijn gemeentelijk jaarverslag. Prins Hendrik, in de functie van voorzitter van het Nederlandse Rode Kruis, kwam zich in 1931 daarvan persoonlijk op de hoogte stellen tijdens een VSW-oefening. Naast hem dorpsarts J.P. Vergouwen.

gulden per week. Een simpele rekensom leert dat voor extra dingen dan weinig geld overschoot.

De gemeente Veenendaal doet regelmatig het verzoek aan de Minister van Sociale Zaken om verlenging van de steunregeling. Een voorbeeld: op 1 oktober 1934 verzoekt de burgemeester de goedgekeurde steunregeling weer vier maanden te willen verlengen. En dat geldt dan voor 32 bouwvakarbeiders, 102 textielarbeiders, 6 metaalbewerkers en 6 kunstzijdearbeiders. Allen staan als werkzoekenden ingeschreven bij 'het orgaan der intercommunale arbeidsbemiddeling' (Veenendaal behoorde tot het district Amersfoort). In december 1934 komen daar nog eens 7 kleermakers bij. Opmerkelijk is de brief die B&W op 10 oktober 1934 naar de minister stuurt. Daarin beklagt burgemeester mr J.J.P.C. van Kuyk zich over het feit dat verlaging van de steunnormen, per 1 juli van dat

jaar ook in Veenendaal toegepast, tot vervelende toestanden heeft geleid. "...In de loop van de maand juli begon een belangrijke inkrimping in de katoenindustrie, zodat het aantal in de steunregeling geplaatsten opliep van gemiddeld 10 tot ongeveer 50. Wij konden deze mensen niet in de werkverschaffing plaatsen (de gemeente gaf de voorkeur aan plaatsing in de werkverschaffing dan in de steunregeling, M.B.) niet alleen wegens hun groot aantal, maar ook omdat zij periodiek werkloos werden en het niet goed is de handen van wevers door werken met de schop te bederven..."(...). De concrete vraag aan de minister was om de steunregelingsnormen voor Veenendaal gelijk te maken zoals die in een aantal andere gemeentes gold.

Nu we het toch over de werkverschaffing hebben: in vele plaatsen van ons land werden door gemeenteraden projecten gecreëerd die door werklozen moesten worden gerealiseerd. Ze zijn er nog te vinden: het bekende natuurpark Berg & Bos te Apeldoorn, de Zanding te Otterlo en het openluchttheater in Ede. Plaatselijk werden werklozen in de werkverschaffing tewerkgesteld bij de wegenbouw (bijvoorbeeld aan de Klomp), aanvoeren van zand en onderhoud van de begraafplaats. Het grondwerk werd in tarief uitgevoerd en een 50-urige werkweek was toen nog heel normaal. Het is voor te stellen dat de zware grondarbeid beslist geen pretje was voor diegenen die niet eerder een schop in handen hadden gehad.

Door de veranderde verhoudingen medio jaren dertig werd de werkverschaffing een normaal middel om werklozen te helpen. Het loon bedroeg in Veenendaal (1934) gemiddeld 30 cent per uur. Daarmee hield de plaatselijke trend met bijvoorbeeld Borne, Goor en Delden en was één cent hoger dan Hellendoorn, Rijssen en Wierden. Plaatsen die, zoals Van Kuyk in een briefwisseling in dat jaar aanhaalt, *'zeker met Veenendaal vergelijkbaar zijn'*.

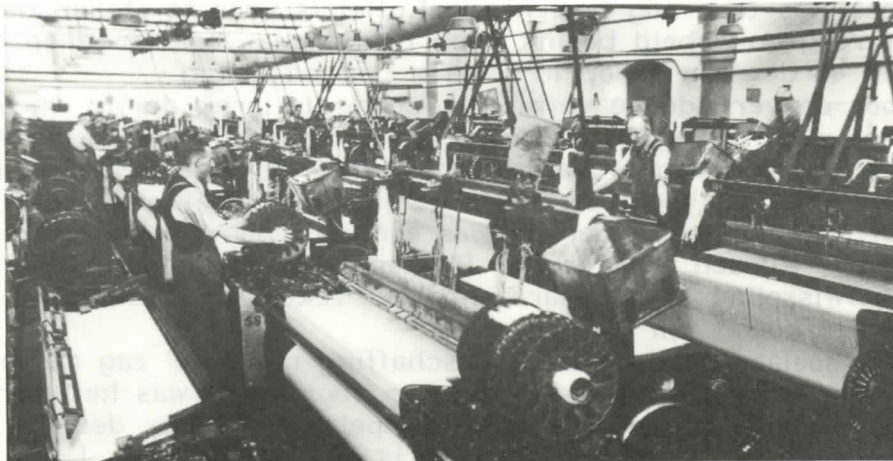
Veel soelaas bood de werkverschaffing niet. Wel zag men nu minder werklozen in de straat, en voor velen was het toch een prettige gedachte dat de stempelaars nu *'iets deden'*. Een ander opmerkelijk schrijven is dat van de heer J.H.J. Lefers. Betrokkene is plaatselijk controleur voor de steunverlening. In de gemeenteraadsvergadering van 18 mei 1938

wordt zijn verzoek behandeld om in aanmerking te komen voor een toelage voor onderhoud van zijn rijwiel. Omdat de controleur dagelijks gebruik moet maken van zijn tweewieler, acht hij een tegemoetkoming in de onkosten zeer billijk. Ook B & W vond dat en hem werd een jaarlijks bedrag (vanaf 1 april 1938) van vijftien gulden in het vooruitzicht gesteld. Overigens kregen de veldwachters, gemeente-architect Tj. Jarings en de hulpkeurmeester van vee, een rijwielbedrag van dertig gulden in handen terwijl gemeentearbeiders der 1ste klasse vijftien gulden ontvingen. Verschil moest er blijkbaar nu eenmaal zijn!

In het tweede deel (en slot) onder meer: de knutselkursus van Gijs Vink, Veenendaal-reclame in een landelijk dagblad, de toestand der gemeente in vogelvlucht en de spoorwegovergang bij de Batterijen.

Martin Brink

Bronnen o.a.; Gemeentearchief Veenendaal: Verslag toestand der gemeente Veenendaal 1930, Verslag toestand der gemeente Veenendaal 1931-1936, gemeenteverslag correspondentie 1925-1937 (26.31), dossier Koninklijk Huis 1927-1938 (90.1), statistieken Armwezen 1932-1937, Gemeente-archief Ede, De Standaard 8 nov. 1934, G. Vink-Elst(U), weekblad Rijnpost 1985, weekblad Edese Post maart 1986, nieuwsblad De Vallei 1935-1939, Centraal Bureau voor de Statistiek, Ritmeesternieuws.

De dagelijkse sleur aan de machines (in dit geval die van de Veenendaalsche Stoomspinnerij- en Weverij) was nog altijd te verkiezen boven het verplicht stempelen voor een schamele uitkering.

Laatste huis Van de Pollstraat „geveld”

Als laatste de Mohikanen heeft 'rots in de branding' Bart van Barneveld de strijd op moeten geven; op dinsdag 27 en woensdag 28 januari werd zijn huisje aan de Van de Pollstraat ge-
veld. Daarmee behoort een stuk Veenendaalse volksge-
schiedenis tot het verleden. Een brok historisch tijdsbeeld waarin heel wat de revue passeerde, is nu een afgesloten boek. We memoreerden het al in de stukken over het wel en wee van de Van de Pollstraat, die in de eerste twee verenigingsnummers werden gepubliceerd: de ooit zo 'levendige' straat kende een echt gezellig en nauw met elkaar verbonden sociaal leven dat tot uitdrukking werd gebracht in de vele uitstapjes van de buurtvereniging en de activiteiten in het buurthuis 'Ons Aller Genoegen'.

Mede door achterstallig onderhoud begon de Breeje Gang steeds meer op een 'gribus' te lijken. *"Het was de gezelligste straat van Veenendaal"*, vertellen oud-bewoners nu achteraf. *"Een straat waar, als een van de laatste in Veenendaal, de mensen zomers buiten op het stoepje zaten"*. Het is allemaal verleden tijd. Kaalslag is nu nog het grote woord. Binnen afzienbare tijd zullen er moderne woningen staan.

M.B.

WEL EN WEE
VAN:

Scheepjeswol

"Wel en wee van Zandstraat 2" heette het personeelsorgaan van Scheepjeswol. Het 'wel' van het trotse bedrijf is nu een 'wee' geworden en heel Veenendaal heeft dit - ieder op eigen wijze - meegevoeld.

Werd in 1865 de eerste stoommachine geïnstalleerd, nu lezen we berichten in 'De Vallei' van Chinezen die belangstelling hebben voor de machines van de D.S.

Aanvankelijk had het bestuur van Oud Veenendaal besloten om in deze, met name voor de werknemers van Scheepjeswol onzekere tijd, niet over de D.S. te schrijven. Nu het doek is gevallen en duidelijk is dat tenminste een deel van het terrein en gebouwen verkocht gaat worden, hebben we besloten dit toch te doen.

In een volgend nummer van ons blad zal geschreven worden over de geschiedenis van Scheepjeswol. Dit artikel wil de aandacht vestigen op de historische waarde van een aantal gebouwen op het Scheepjeswolterrein. We menen dat het behouden daarvan ook door de ex-werknemers van D.S. van Schuppen gewaardeerd zal worden.

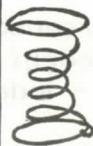

N.V. Koninklijke D.S. van Schuppen

INDUSTRIËLE ARCHEOLOGIE

Het behoud van monumenten van bedrijf en techniek is onderdeel van de 'industriële archeologie'. Het gaat daarbij niet alleen om behoud, maar ook om de studie daaromheen.

In de ontwikkeling van onze cultuur heeft de industriële revolutie, midden 19e eeuw, grote sociale en economische gevolgen gehad. Huisindustrie werd vervangen door produktie in fabrieken. De laatste tien jaar zijn in Nederland verschillende

Matrassen - Meubelen, enz.

repareren wij prima voor billijken prijs

Leggen van Tapijten en Linoleum

M. BEEK

Verlaat 116

Veenendaal

Valkenier's Vischhandel

Gebakken Visch - Schelvisch - Schol - Schar
Lekkerbekjes - Gebakken Spiering 10 cent p. ons

Gebakken Bokking	5 à 10 cent
Blanke Zoutevisch	20-25 cent per pond
Blanke Stokvisch	55 cent per pond
Geweekte Stokvisch	20 cent per pond
Haring	3 à 10 en 5 cent per stuk
Gepelde Garnalen	15 cent per ons
Gerookte Paling	20 cent per ons
Dagelijks alle soorten verse Zeevisch	
- Vragen en thuisbezorgen zonder prijsverhoging -	

Beleelu aanbevelend,

P. VALKENIER

Nieuweweg 44 - Tel. 237 - Kerkewijk 82a Veenendaal

DE NIEUWE RADIO - TOESTELLEN ZIJN ER

Wij hebben niet alleen TELEFUNKEN maar ook

PHILIPS EN ERRES

toestellen steeds in voorraad

Op gemakkelijke betalingsvoorwaarden verkrijgbaar

Vraagt Demonstratie zonder
... eenige verplichting ...

W. VAN SCHUPPEN

HOOFDSTR. 114 - VEENENDAAL - TEL. 319

N.V. VEENSCHIE BANK

MARKT (DIR. D. J. SPRUIJT)
GEOPEND DEN GEHELEN DAG VAN 9-6 UUR

**Verricht al Uwe Bankzaken
Hypotheeken, Assurantiën en
Levensverzekeringen
SPAARBANK 3½ % RENTE**

Architect G. de Geil.

Te Veenendaal

Kerkewijk 47

Telefoon 560

**Belast zich met het koo-
pen en verkopen van
Bouwterrein, en het af-
sluiten van Hypotheken**

Zie Etalages

Het goedkoopste adres voor

MEUBELN, TAPIJTEN,

BEDDEN, GORDIJNEN ENZ.

is steeds Woninginrichting

PRATTENBURG & SUKKEL

Gelderland 18

Veenendaal

Zie Etalages

Zie Etalages

Direct uit onze fabriek een
eerste klas

GARANT RIJWIEL VOOR 129.75

onverwoestbaar geheel compleet met
terugtraprem, groote leeren jasbe-
schermer, prima 6 volts lamp, spat-
lap, buisdrager met standaard, 1ste
klas Engelbertbanden, prima ketting
en kettingkast. Ons reclame rijwiel
ook geheel compleet met jasbescher-
en 6 volts lamp **1 24.95**

Verders rijwielen in den prijs van

117.75 en 114.75

MAG. GARANT

Vraagt gratis prijscurant

P. GROENHEIDEN

Kerkewijk 23 Veenendaal en
Wageningen

Tevens billijke reparatie inrichting

VOOR DIRECT GEVRAAGD
een net Meisje

geschikt voor huishoud- en winkel
werk. Aankomst Dinsdagavond na
8 uur bij A. VALKENBURG,
Hoofdstraat 90, Veenendaal

Het Telefo

van „De

6

G. van

Zandstraat 135

Telefo

WEDEROM VER
onze hooglijne kwalit

**SLAGROOM-
MOCCA-
VRUCHTEN, enz.**

Maakte U reeds ken
overheerlijk

KLEIN S
DIK SPE
GEVUL
STUKBA

Banketbakkerij J

Hoofdstraat 21, Tel. 2

Burgerlijk

Ondertrouwd:

H. v. d. Weerd,

Robbertsen, 23 j.

man, 22 j en E. G

21 j. - A. Willen

J. A. v. Dijk, 20

TE HUUR

fraai Win

met boven

Centrum H

Te bevragen H

nummer
lei" is

ten
nendaal

BAAR

tplaat

ons
AAS
AS
ULAAS
?

UKSTRA
nendaal

nd

en H.
J. Bou
euwen,
6 j. en

uis

at.
at 47.

TE KOOP

in aanbouwzijnde blokken
van 2 huizen

gedeeltelijk verhuurd.

Loosdrecht's Woningbureau
Parallelweg 1 - Tel. 400 - Veenendaal

GEVRAAGD

FLINKE JONGEMAN

voor eerste magazijnbe-
diende in grossiersbedrijf
Bekend met wol, kousen,
sokken, tricot.

Leeftijd 18-21 jaar.

Brieven met volledig op-
gaaf van onderwijs, vak-
opleiding en huidige werk-
kring onder No. 610 a/h
bur. v/d blad.

Wagenkussens vanaf 1.19

Zie Etalage!

D. J. Anbeek, Hoofdstraat 73
Telefoon 286

GEVRAAGD

flinke nette Loopjongen
MAISON KRAMER Kerkewijk

luffr. h. b. b. h. h. zoekt p. 15/2
gem. Zit-slaapk. m. pens.
in rustig Chr. gezin, dorp, weekend
weg, liefst geen wasch, f 40.- p. m.
Brieven No. 611 a/h Bur. v/d blad.

BIEDT ZICH AAN

net Meisje

voor dag en nacht (leeftijd 20 jaar)
v. g. g. v.
Brieven No. 609 bur. v. d. blad.

Staat ter dekking

Gele Vlaamse Reus en haakleur
Vlaamse Reus. Sav. Lehmanstr. 129
Veenendaal.

Nu is het afgelopen met al
het getob, als U

BUTAGAS

gaat gebruiken om te koken.
Vraagt U eens een maand
proef, bij

BUTAGAS CENTRALE
Nieuweweg 174 - Tel. 640

Vraag : Aanbod

Prijs: 1-5 regels 65 cent.
Elke regel meer 13 cent.

GEVRAAGD

Kappersbediende

in Veenendaal

Goed kennende scheren en knippen.
Br. onder No. 612 bur. v. d. blad.

Nette dienstbode.

Mevr. E. H. VAN LEEUWEN, Ker-
kewijk 46, Veenendaal, vraagt wegens
huwelijk der tegenwoordige, met 1
April

een nette Dienstbode

niet beneden 20 jaar, eenigsz. bek.
met koken.

Aanmelden Zaterdag van 7-9 uur.

PRIMA

Markiezen

voor enorm lage prijs.

M. Beek

Verlaat 116 - Veenendaal

Denkt om de COLLECTE

van het

Veenendaals Nazorg Comité

Armband- horloges

Overtuigt U zelf. Wij zijn be-
slust voordeliger
(ALLES ONDER GARANTIE)

S. BOS

Hoofdstraat 93 - Veenendaal

LINOLEUM LOOPERS
TAPYTEN GORDYNE

G. van Kooten

Zandstraat 135 - Veenendaal

Telefoon 461

TE KOOP, wegens verhuizing

100 witte Leghorns

8 maand-n oud. f 1.25 per stuk.

W. VOSKUILEN

Midtlaan B 77 - Veenendaal

DAMES
Laat Uw haar vakkundig verzorgen bij
Joh. v. Eden
Speciaal ingericht voor verven
en bleken van alle haar-
soorten. Alle voorkomende
haarwerken, zoals vlechten,
haarpvullingen en
haarschikkingen.
Permanent Reclame
Permanent Special
f 2.50
f 4.00
DAMES & HEERENKAPPER
Beeldstraat 20 - Tel. 259 - Veenendaal

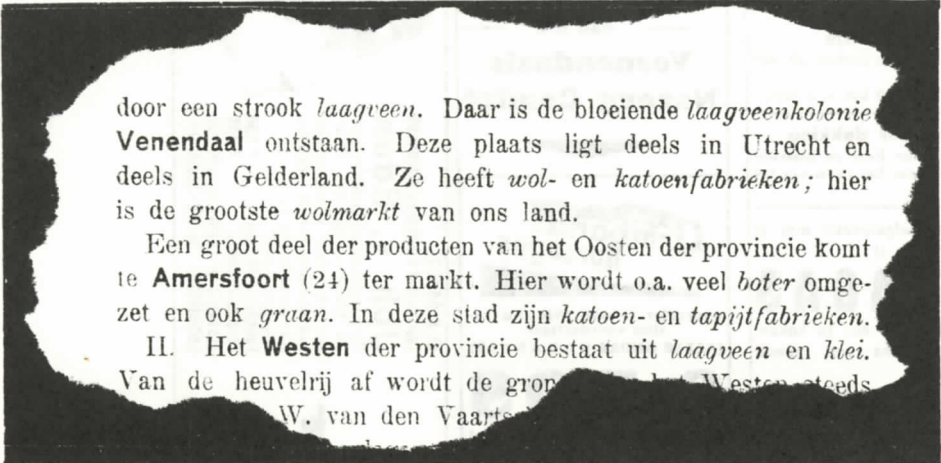
organisaties bezig op het terrein van de industriële archeologie en gelukkig ook met succes. Oude fabrieksgebouwen bleven behouden, met vaak een nieuwe functie, maar ook mijncomplexen, molens(!), gemalen etc.

Verschillende boeken verschenen en meerdere tijdschriften besteedden aandacht aan de 'oudheidkunde van bedrijf en techniek'. Er bestaat zelfs een tijdschrift met de naam 'Industriële Archeologie'.

VEENENDAAL

In 1985 verscheen een boek van drs. P. Nijhof met als titel 'Oude fabrieksgebouwen in Nederland'. Ook Veenendaal komt in dit boek voor. Nijhof schrijft: *"Veenendaal is van belang vanwege de grootste fabriek van breiwol in Nederland, "Scheepjeswol" van de fa. Van Schuppen. Een aanzienlijk deel van het imposante complex in het centrum van Veenendaal (Zandstraat) bestaat nog uit de oorspronkelijke, laat 19de eeuwse fabrieksgebouwen"*.

Een foto van het oudste deel van de D.S. is opgenomen in dit boek. En terecht! Immers, Veenendaal is een goed voorbeeld hoe in de tweede helft van de vorige eeuw de samenleving veranderde.

door een strook *laagveen*. Daar is de bloeiende *laagveenkolonie* **Venendaal** ontstaan. Deze plaats ligt deels in Utrecht en deels in Gelderland. Ze heeft *wol-* en *katoenfabrieken*; hier is de grootste *wolmarkt* van ons land.

Een groot deel der producten van het Oosten der provincie komt te **Amersfoort** (24) ter markt. Hier wordt o.a. veel *boter* omgezet en ook *graan*. In deze stad zijn *katoen-* en *tapijtfabrieken*.

II. Het **Westen** der provincie bestaat uit *laagveen* en *klei*. Van de heuvelrij af wordt de grond vlak. Het Westen steeds W. van den Vaartse...

Uit een schoolboekje uit 1910

In het boekje van Dr J.G. Thoomes *'Veenendaal, toen en nu'* is een hoofdstuk opgenomen onder de titel 'Vestiging en opkomst van de Veenendaalse industrie'. Het beschrijft prachtig hoe de huisnijverheid, die vroeger in Veenendaal werd beoefend, zoals het spinnen, weven en wolkammen, plaats maakte voor grootschalige industrie. Bekende namen zijn Van Leeuwen (Hollandia), Van Woudenberg (Frisia), Bottenheim, Mijnsen en later ook Van de Poll (V.S.W.) en natuurlijk van Schuppen, grondlegger van de 'N.V. Veenendaalsche Sajet en en Vijfschachtenfabriek v.h. Wed. D.S. van Schuppen', later de 'N.V. Koninklijke D.S. van Schuppen', maar algemeen bekend als de Scheepjeswol.

In de documentaire die werd uitgezonden op televisie, 4 februari j.l., in 'Van Gewest tot gewest' werd een goed beeld gegeven hoe belangrijk de textielindustrie in Veenendaal is geweest. Generaties Veenendalers werkten er hun leven lang, vaak 'van geslacht op geslacht'.

DOEL

De Historische Vereniging Oude Veenendaal wil zich graag inzetten voor het behoud van het oudste deel van de D.S. fabrieken. We willen kort samenvatten waarom:

- a. Honderd jaar lang is het leven van vele Veenendalers bepaald geweest door 'de fabriek'.
Als monument voor al deze mensen dient een herinnering aan hun werkterrein bewaard te blijven. De Koninklijke D.S. leent zich daar bij uitstek voor; immers de D.S. heeft altijd een goede naam gehad bij de werknemers en gold als een bedrijf waarop je trots was dat je er werkte.
- b. Tot voor kort was Veenendaal een plaats van textiel- en sigarenindustrie. De grote fabrieken droegen in hoge mate bij in de ontwikkeling van Veenendaal tot de plaats die het nu geworden is. Die rol van de traditionele industrie is vrijwel verdwenen. Een monument ter herinnering aan het grote belang die deze fabrieken gehad hebben, dient bewaard te blijven.
- c. De oudste delen van de Scheepjeswolfabriek zijn bijzonder

gaaf bewaarde voorbeelden van fabrieksgebouwen uit het einde van de 19e eeuw. Ze genieten als zodanig landelijke bekendheid. Het past Veenendaal om - daar waar toch al niet veel gebouwen ouder dan 80 jaar binnen haar grenzen heeft - zich in te zetten voor het behoud van dit industriële monument dat zich binnen haar gemeentegrenzen bevindt.

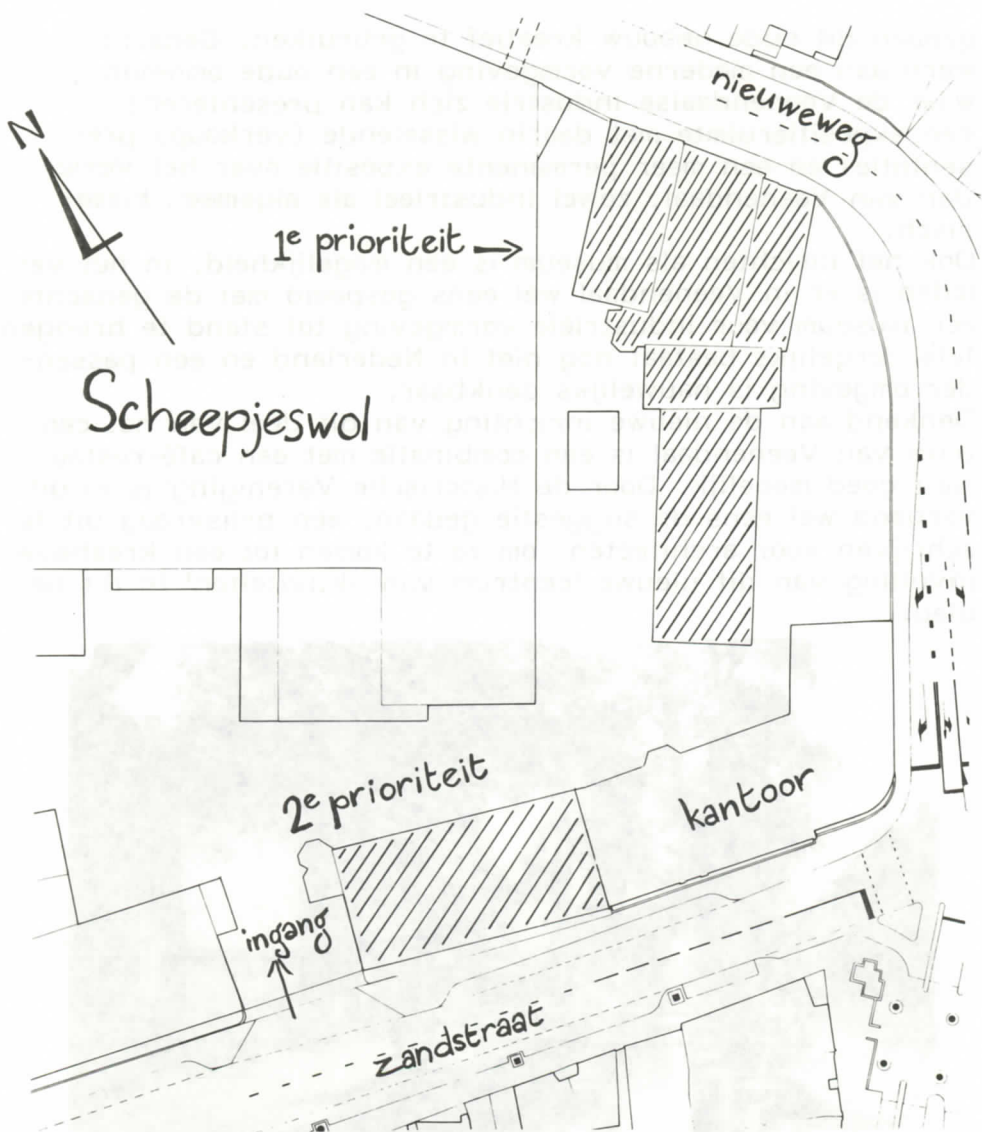
KONKREET

Het gaat de Historische Vereniging om het behoud van het oudste deel van de Scheepjeswol. Op de kaart hiernaast is aangegeven om welke delen van de fabriek het gaat. Het is denkbaar daarbij aan de verschillende onderdelen van de fabriek een verschillende prioriteit te geven.

1. Het gebouwencomplex waarin o.a. het Scheepjeswoltheater is gevestigd. Dit gebouwencomplex is een fraai geheel en wellicht het meest geschikt om te bewaren. Bij bebouwing van de rest van het terrein en de aanleg van een parkeerterrein 'aan het noorden van de Hoofdstraat' is dit gebouw goed in te passen.
2. Het gebouw langs de Zandstraat. Elke Veenendaler kent dit gebouw, karakteristiek door zijn bekende uitbouw en de rosetten in de gevel. Op menige oude foto van Veenendaal is dit gebouw te zien, eerst langs het water achter de bomen, later aan een brede straat met druk autoverkeer.

FUNKTIE

Het behoud van de oudste delen van de Scheepjeswol maakt meer kans van slagen als er een goede functie voor de gebouwen is. Het onder 1. genoemde deel heeft onder meer de functie (gehad) van theater en creatief centrum. Hiermee zijn al enkele mogelijkheden aangegeven. Zou er - naast het Culturele Centrum - plaats zijn voor een 'centrum voor kleine kunst' in Veenendaal? Het is dan ook te gebruiken als oefenruimte voor een amateur-toneelgezelschap. Tijdens de inspraakprocedure over het centrum van Veenendaal is namens de Stichting Veenendaal Promotie de suggestie

Plattegrond gedeelte Scheepjeswolfabrieken
De te behouden delen zijn d.m.v. arcering
aangegeven.

gedaan dit oude gebouw creatief te gebruiken. Gedacht werd aan een moderne vormgeving in een oude omgeving, waar de Veenendaalse industrie zich kan presenteren; een expositieruimte met daarin wisselende (verkoop) presentaties en een meer permanente expositie over het verleden van Veenendaal, zowel industrieel als algemeen historisch.

Ook het inrichten als museum is een mogelijkheid; in het verleden is er in Veenendaal wel eens gespeeld met de gedachte een museum voor industriële vormgeving tot stand te brengen. Iets dergelijks bestaat nog niet in Nederland en een passerender omgeving is nauwelijks denkbaar.

Denkend aan de nieuwe inrichting van dit deel van het centrum van Veenendaal is een combinatie met een café-restaurant goed mogelijk. Door de Historische Vereniging is in dit verband wel eens de suggestie gedaan, een prijsvraag uit te schrijven voor architecten, om zo te komen tot een creatieve invulling van dit nieuwe 'centrum van activiteiten' in dit gebied.

Zandstraat, begin deze eeuw met rechts de Scheepjeswolfabriek met de erker.

HOE VERDER ?

We zagen dat er goede redenen en mogelijkheden zijn voor het behoud van het oudste deel van de Scheepjeswolfabriek. Hoe valt het een en ander echter te realiseren? Wat zijn de reële mogelijkheden?

Het spreekt vanzelf dat in de eerste plaats nodig is, dat de noodzaak en mogelijkheden zo breed mogelijk gedragen worden. Het is van groot belang dat dit ook blijkt, bijvoorbeeld uit een uitspraak van politieke vertegenwoordigers in Veenendaal. Het is te verwachten dat projektontwikkelaars belangstelling zullen hebben voor dit terrein, temeer nu de gemeente heeft laten weten geen koper te zullen zijn. Wanneer hen duidelijk is dat volledige afbraak veel weerstand, ook bij de gemeente oproept, dan kan dat wellicht een toekomstige eigenaar er toe brengen, de oude gebouwen in te passen in zijn nieuwe plannen. Een heel concrete mogelijkheid is om in de verkoopakte een bepaling daaromtrent op te nemen. De huidige eigenaar (Neveda) en de bankier (Amro-bank) zullen daar

Het Scheepjeswolcomplex rond 1950

dan hun medewerking aan moeten geven.

TENSLOTTE

Het behoud van delen van het Scheepjeswolcomplex ligt gevoelig. Voor velen liggen er herinneringen. De ervaringen elders leren, dat juist betrokkenen in de eerste fase na sluiting van een fabriek vaak zeggen "*gooi de hele boel maar plat*". Later blijkt men daar echter spijt van te hebben. De oudste delen van de Scheepjeswolfabriek zijn gawe voorbeelden van 19e eeuwse industriële bouw en alleszins de moeite van het behouden waard. Een goede functie in een nieuwe omgeving ter plekke is goed mogelijk. We hebben nu de kans - laten we die pakken!

A.C. van Grootheest

Literatuur:

1. Nijhof, p. en Natris, W. de, "Bedrijfsgebouwen", in: Nijhof, P. e.a., Monumenten van bedrijf en techniek. Industriële Archeologie in Nederland, Zutphen, 1978.
2. J. Segers, "Typen fabrieksgebouwen in de Nederlandse textielnijverheid", in Industriële Archeologie (tijdschrift) nr.10 (1984).
3. R. de Jong, "Overheidstaken bij het behoud van monumenten van bedrijf en techniek", in: Industriële Archeologie, nr.1-2 (1981).
4. Nijhof, P., "Oude fabrieksgebouwen in Nederland", Amsterdam/Dieren, 1985. Boekbespreking in Industriële Archeologie, nr.20 (1986).
5. I.J. Brugmans, "De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw, 1813-1870. Een Aula-pocket, (11e dr.) 1978. Onder "Veenendaal" de pp. 26, 49, 96, 124 en 238. De omslag van deze pocket bevat een foto uit het gemeentearchief Veenendaal.
6. "Van Spinners, Wevers en Muzikanten", J. van Barneveld en H. Diepeveen, Veenendaal, 1986
7. "Veenendaal, toen en nu", J.G. Thoomes, Veenendaal, 1982

Met dank aan mevrouw J. Mool uit Veenendaal, die hielp de benodigde literatuur te vinden.

Jaarverslag van de Historische Vereniging Oud Veenendaal

Nadat in de loop van 1985 enkele geïnteresseerden diverse malen bijeen waren geweest om over de oprichting van een historische vereniging te spreken, besloten vijf deelnemers tenslotte de taken te verdelen, een voorlopig bestuur te vormen, en over te gaan tot de oprichting van de Historische Vereniging Oud Veenendaal. Het voorlopige bestuur bestond uit de heren A.C. van Grootheest (voorzitter), R. Bisschop (secretaris), G. Kool (penningmeester), M. Brink en H. Diepeveen. Na mandaat van de ledenvergadering bleef het bestuur in deze samenstelling functioneren.

Het bestuur besloot op twee manieren in de publiciteit te treden: door het beleggen van bijeenkomsten en door het uitgeven van een verenigingsblad, eenmaal per kwartaal. Voor de verzorging van dit blad werd mevrouw C. Thomasz benaderd. Belangeloos heeft zij de afgelopen periode het type- en lay-outwerk van alle verschenen nummers voor haar rekening genomen. Het bestuur hecht er aan om haar hiervoor op deze plaats hartelijk te bedanken! Een tweede medewerker achter de schermen werd gevonden in de heer D.J. Kruidhof. Hij was bereid de ledenadministratie en de bezorging van de kwartaalnummers voor zijn rekening te nemen. Ook aan zijn adres past ons een woord van hartelijke dank!

Naast de kwartaaluitgaven werden in totaal vijf verenigingsavonden verzorgd. De Meent stelde daarvoor kosteloos sfeervolle ruimte beschikbaar en uiteraard maakte de vereniging daarvan dankbaar gebruik. De eerste bijeenkomst vond plaats op 14 november 1985. Voor een publiek van zo'n 100 mensen sprak de heer dr H.P. Deys over "Veenendaal, Grift en Greb-belinie". Deze vergadering was tevens de oprichtingsvergadering van Oud Veenendaal. Op 20 maart 1986 vertelde de heer Rik Valkenburg onder de titel "Praatjes bij plaatjes" voor een gehoor van ca. 150 personen het een en ander over Veenendaal aan het begin van deze eeuw. De derde bijeenkomst werd verzorgd door de heer S. Laansma onder de titel "Katholieke geslachten in Protestants Veenendaal" (12 juni 1986); opkomst ca. 50 personen. Op de agenda voor die avond stond tevens de vaststelling der statuten. Zonder hoofdelijke stemming werd

het concept dat het bestuur in overleg met notaris Ph.H. Grasser had opgesteld, door de leden aanvaard. De vierde bijeenkomst had als onderwerp "100 jaar spoorlijn door Veenendaal", verzorgd door de heer G.A. Russer; opkomst ongeveer 80 personen. Het eerste verenigingsjaar kon worden afgesloten met een wat feestelijk getinte bijeenkomst op 13 november 1986. De plaatselijke Rabo-bank bestond namelijk 75 jaar en besloot daarom de één jaar oude vereniging financieel te steunen. En omdat De Nieuwe Molen dit jaar eveneens 75 jaar werd, stond die op deze avond centraal. De heer H. Smulders was bereid daarover voor een ruim 200-koppig publiek meer te vertellen.

Op deze laatste verenigingsavond van 1986 verwierf de vereniging haar eerste historisch waardevolle voorwerp: een PTT-bakfiets. Al eerder was een begin gemaakt met archiefvorming doordat oude nummers van o.a. De Vallei aan de vereniging geschonken werden.

Verder zijn binnen de vereniging enkele werkgroepen gaan functioneren. Eén die zich bezig zal houden met het ontwerpen van materiaal dat geschikt is voor onderwijs-doeleinden, en een tweede die zich richt op de Veense kerkgeschiedenis. Het bestuur heeft zich daarnaast ingezet voor het behoud van de Oude Begraafplaats aan het Kostverloren, waar vele oude Veense geslachten begraven liggen. In overleg met de gemeente is getracht om zoveel mogelijk het karakter van deze begraafplaats te behouden. Ook besloot het bestuur gebruik te maken van de inspraakmogelijkheden bij de her-inrichtingsplannen van het centrum van Veenendaal. Daarvoor kon gelukkig ook een beroep gedaan worden op enkele leden.

Terug ziende op het afgelopen verenigingsjaar, is het duidelijk dat de Historische Vereniging Oud Veenendaal allereerste gewaardeerd werd: op 29 oktober kende de gemeenteraad unaniem de vereniging een startsubsidie toe van f.2500,-, en op 31 december 1986 telde de vereniging 278 betalende leden.

Al met al is het bestuur dankbaar dat de vereniging zich zo voorspoedig ontwikkeld heeft.

R. Bisschop, sekretaris

Financieel verslag

FINANCIEEL OVERZICHT 1985/86

<u>Inkomsten</u>		<u>Uitgaven</u>	
contributie	f 5.330,00	blad 'Oud Veenendaal'	f 8.097,62
losse verkoop blad	855,50	bezorging blad	798,60
giften	25,00	drukwerk (o.a. posters)	1.165,68
diversen	110,68	jaarvergadering	2.250,00
gift Rabo-bank	7.500,00	bijdrage K.v.K.	33,45
startsubsidie	2.500,00	sprekers (incl. reiskosten)	210,00
nadelig saldo	375,57	I.B.M. composer	2.104,34
		fotowedstrijd p.m.	1.000,00
		diversen	780,36
		banksaldo	256,70
	f 16.696,75		f 16.696,75
	=====		=====

BEGROTING 1987

<u>Inkomsten</u>		<u>Uitgaven</u>	
contributie	f 7.000,00	blad 'Oud Veenendaal'	f 4.800,00
losse verkoop blad	600,00	bezorging blad	700,00
		drukwerk (o.a. posters)	800,00
		bijeenkomsten (4x)	500,00
		bijdrage K.v.K.	60,00
		diversen	740,00
	f 7.600,00		f 7.600,00
	=====		=====

Om het jaar 1987 financieel rond te krijgen zullen we tenminste 350 leden moeten hebben. We doen dan ook op allen een beroep om mee te doen aan ledenwerving. Hopelijk krijgen we meer leden dan de beoogde 350. Hierdoor zouden we als vereniging de activiteiten op een financieel verantwoorde manier kunnen uitbreiden.

G. Kool, penningmeester

Mededelingen

- * De volgende bijeenkomst van de Historische Vereniging Oud Veenendaal wordt gehouden op *dinsdag 17 maart a.s.* in 'de Meent'.

Drs P. Nijhof uit Nieuwegein zal spreken over '*Oude fabrieksgebouwen, industrieel erfgoed in het bijzonder in Veenendaal*'.

Drs P. Nijhof is, zoals elders in dit blad te lezen is, auteur van meerdere boeken over industriële archeologie en is voorzitter van de '*Stichting Federatie Industrieel Erfgoed Nederland*', een overkoepelend orgaan van een twintigtal organisaties op dit gebied.

We zijn bijzonder blij dat de heer Nijhof voor ons komt spreken. Hij doet dat aan de hand van dia's.

Dus: - dinsdag 17 maart
- om kwart voor acht
- in 'de Meent', Grote Beer 10
- Drs P. Nijhof over 'Oude fabrieksgebouwen'

- * Op de komende bijeenkomst, die we op veler verzoek deze keer op *dinsdag* houden, is ook een huishoudelijk gedeelte. De jaarstukken vindt u in dit nummer.

Het is plezierig als u vragen en opmerkingen hebt, tevoren het betreffende bestuurslid of de voorzitter informeert.

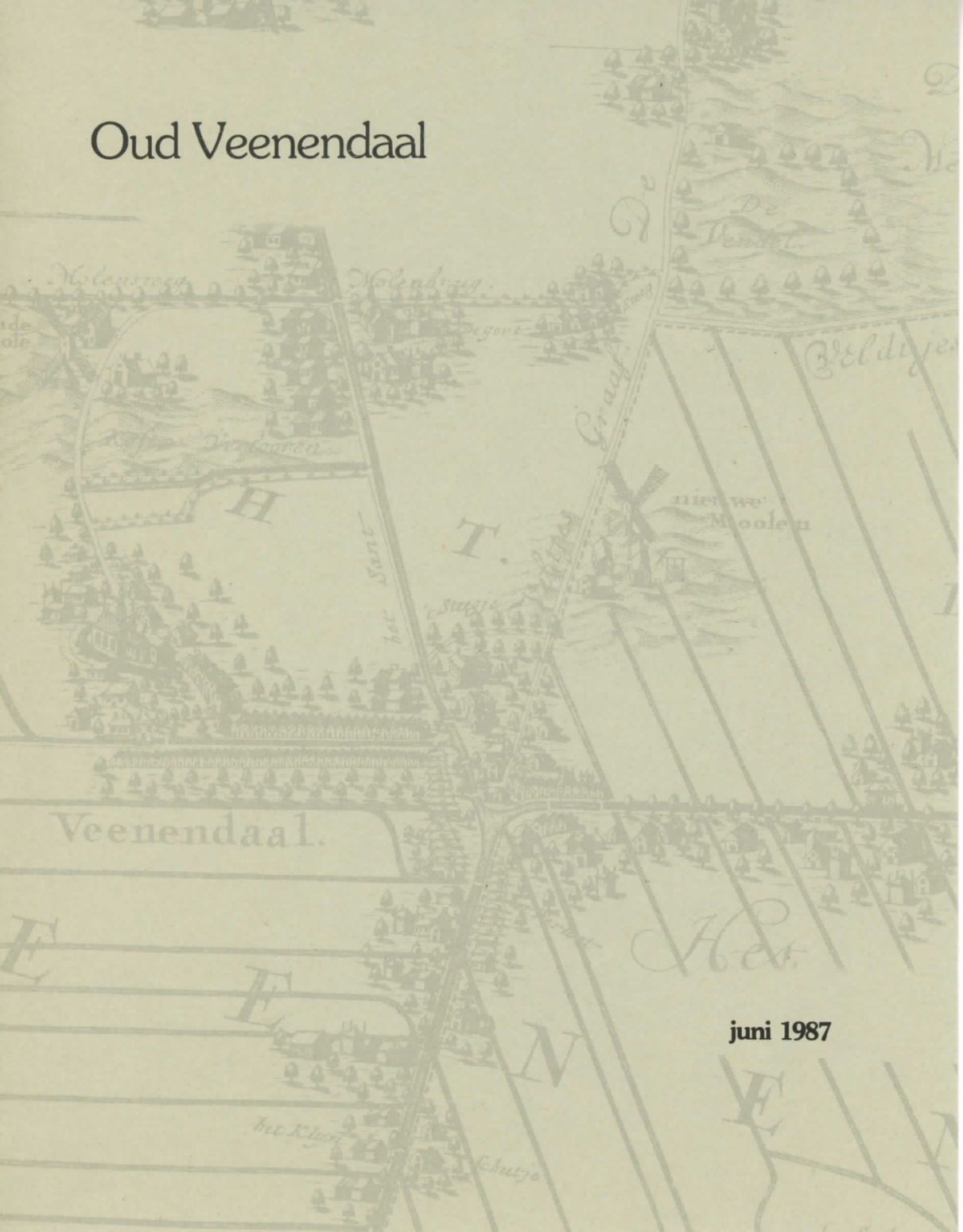
- * In de pauze zijn, omdat niet iedereen de gelegenheid had ze op 13 november te zien, opnieuw de dia's van prentbriefkaarten van de heer H. Diepeveen te bekijken. Ook is er een expositie van oude blikken en zal de uitzending van 'Van Gewest tot Gewest' over Veenendaal, uitgezonden op 4 februari j.l., op video te zien zijn.

- * De inspraakronde over het centrum van Veenendaal is ten einde. U hebt de verslagen in de krant kunnen lezen. Ze zijn voor belangstellenden bij de afdeling voorlichting van de gemeente verkrijgbaar.
Er was veel gehoor voor de ideeën van de Historische Vereniging.
Het woord is nu aan de gemeenteraad.
- * We bedanken de leden mevrouw Van Schuppen en de heren Stadhouders en Flach voor hun aandeel dat zij hebben gehad namens onze vereniging in de verschillende werkgroepen.
- * Samen met I.V.N.-Veenendaal is een aantal mensen bezig een wandelroute door het centrum van Veenendaal uit te zetten met daarin aandacht voor de natuur en voor lokale geschiedenis.
Het is de bedoeling dat de routebeschrijving met toelichting deze zomer bij het VVV verkrijgbaar is.
We hopen dat we in de toekomst op meer terreinen kunnen samenwerken met het I.V.N.-Veenendaal.
- * Tot 14 maart is er in het streekmuseum 'Het Rondeel' te Rhenen een tentoonstelling over *'Verdwenen dorpen, hervonden sporen'*.
Het museum is van dinsdag t/m zaterdag van 14.00 tot 17.00 uur open.
- * In het prentenkabinet bij de bibliotheek is een tentoonstelling *'Veenendaal in vogelvlucht'* te zien.
Het is een interessante kollektie luchtfoto's van Veenendaal, die zeker een bezoek waard is.

- * Voor uw agenda: donderdag 4 juni,
bijeenkomst Historische Vereniging
- * Ter gelegenheid van het nieuwe dagtekeningstempel filatelistenloket Veenendaal, dat op 1 november in gebruik werd genomen op de jaarlijkse postzegelruildag van 'de Globe', is er een speciale enveloppe uitgekomen.
Op het stempel is de oude kerk te zien, op de enveloppe het wapen van Veenendaal.
De enveloppe is in beperkte mate verkrijgbaar in de pauze van de bijeenkomst op 17 maart a.s.
De postzegel die op de enveloppe gebruikt is, is de NAP-zegel met een afbeelding van de Emminkhuizenberg.

Oud Veenendaal

juni 1987

* 2e jaargang, nummer 2
verschijnt 4 maal per jaar

Bestuur en redactie

drs A.C. van Grootheest, voorzitter

drs R. Bisschop, sekretaris

G. Kool, penningmeester

M. Brink

H. Diepeveen

Sekretariaat:

Prinsesselaan 38, 3905 GX Veenendaal

telefoon: 08385-22691

Ledenadministratie:

D.J. Kruidhof

Lemoen 29, 3902 GR Veenendaal

telefoon: 08385-11079

Bank: Rabobank, rek.nr. 3951.10.106

t.n.v. Historische Vereniging Oud Veenendaal

Postgiro van de bank: 380265

De kontributie bedraagt f.20,- per jaar

Voor leden tot 18 jaar f.10,- per jaar

Losse nummers van dit blad f.5,-

Vormgeving: Cora Thomasz

Druk: Drukkerij Davelaar

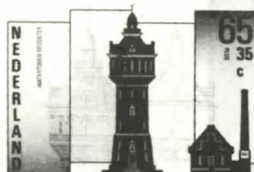
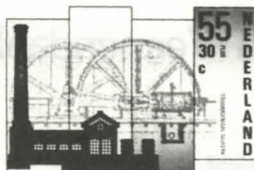
* *Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.*

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud:

- Voorwoord, pag.31
- Crisis in de jaren dertig, deel 2, pag.32
- "Scheepjeswol, u vaart er wel bij", pag.41
- Waar stond het Feytz huis?, pag.54
- De Antwerpenaar Gilbert van Schoonbeke
stond aan de wieg van Veenendaal, pag.56
- Mededelingen, pag.63

Stempel 'Eerste dag van uitgifte'

Waarden, voorstelling en kleuren

55 + 30 cent:

Stoomgemaal Nijkerk.

Kleuren: rood, grijs, antracietgrijs en lichtgrijs.

65 + 35 cent:

Watertoren Deventer.

Kleuren: blauw, grijs, antracietgrijs en lichtgrijs.

75 + 35 cent: Geelgieterij Joure.

Kleuren: geel, grijs, antracietgrijs en lichtgrijs.

Zomerpostzegels 1987

Op 7 april 1987 geeft de Nederlandse PTT een serie van drie Zomerpostzegels met bijslag uit alsmede een postzegelboekje.

Het thema van de serie is Monumenten van bedrijf en techniek.

De opbrengst van de bijslag is bestemd voor instellingen werkzaam op het terrein van de sociale en culturele zorg.

Het ontwerp van de Zomerpostzegels is gemaakt door Reynoud Homan uit Amsterdam.

Scheepjeswol

Het tweede artikel in dit nummer is het beloofde artikel van de heer H.J. Diepeveen over de geschiedenis van Scheepjeswol.

De laatste bijeenkomst stond ook in teken van deze fabriek; met name ging het daarbij om het behoud van oude delen van de fabriek. De heer Nijhof sprak toen over "industriële archeologie".

De gedachte dat dit een hobby van enkelen zou zijn is inmiddels wel gelogenstraft. In de media is de laatste tijd veel aandacht besteed aan dit onderwerp.

Op de hiernaast afgebeelde postzegel kunt u het thema zien van de zomerzegel 1987: *"monumenten van bedrijf en techniek"*.

We zijn blij dat de betreffende raadscommissie het belang hiervan ingezien heeft en dat alle fracties zich willen inzetten voor het behoud van deze monumenten op het Scheepjeswolderrein. Zou dit geen goede plek zijn voor een *"Rien Poortvliet Museum"*?

In dit nummer verder het tweede artikel van Martin Brink over de sociale omstandigheden in de dertiger jaren in Veenendaal.

Bijzonder blij zijn we dat dit keer twee artikelen opgenomen konden worden van leden van de vereniging, die spontaan hun bijdrage leverden. We hopen dat er nog vele volgen. De middenpagina geeft deze keer een plattegrond van de oude begraafplaats. De komende bijeenkomst - donderdag 4 juni al! - staat in het teken van de restauratie hiervan. Op 6 juni kunt u onder deskundige leiding het resultaat van de restauratie zelf bekijken. Een resultaat waarop de gemeente Veenendaal trots kan zijn.

A.C.v.G.

Voor een beter Corset,

BETERE PASVORM en
BETERE AFWERKING

Bij

Fa. G. VAN SCHUPPEN

Hoofdstraat 105 - Telefoon 600

Alle soorten en modellen, groote voorraad. Ook voor
patienten, bijv. na operatie, ingewandverzakking, wan-
delende nier enz. Raadpleeg Uw huisdokter. Voor
Maatwerk geen verhoging.

ELASLIEKE KOUSEN EN BREUKSANDEN.
Vakkundige bediening. Paskamer aanwezig.

Zoolang de voorraad strekt

HENNY JANSEN - Apotheek Ass.

Drogisterij „De Vijzel”

Zandstraat 11 - Telefoon 215

Maak gebruik van onze ruime sortering Zeep en Scheerzeep

Nergens beter! Nergens goedkooper!
Voor 1e kwaliteit, uiterst lage prijs
— en nette bediening naar —

E. DIEPEVEEN - DAVIDSLEIN 1

VLEESCHHOUWERIJ - VEENENDAAL - TELEFOON 221

Overtuigt U van de onderstaande prijzen

RUNDVLEESCH		VARKENVLEESCH	
Stukje	2 pond 1 075	Stukje	2½ pond 1 100
Lappen	2 pond 1 075	Lappen	2½ pond 1 100
Rollade	2 pond 1 075	Carbonade	2½ pond 1 100
Rib	2 pond 1 075	Rollade	2½ pond 1 100
Rosbief	2 pond 1 085	Gehakt	2½ pond 1 100
Lende	2 pond 1 075	Mager spek	2½ pond 1 100
Gehakt	2 pond 1 075	Metworst	2½ pond 1 100
Vet	3 pond 1 100	Rensel	2½ pond 1 100

Vet spek 4 pond 1 100

Vischhandel „ZEBANKET”
Heden ontvangen

Nieuwe Zoutevisch
Stokvisch 50 cent per pond.

De fijnste Koelhuis maatjes-
haring 5 cent per stuk.

Beleefd aanbevelend.
A. C. GAASBEEK, Zandstr. 17

Het adres voor Sjoeman en Vervee is
„De Veenendaalse
Vervarij”
Zandstraat 7
ROUWGOEDEREN. H. J. v. d. UUR
Rechts aanbevelend.
J. van Hardeveld Rzn.
Telefoon 222

Garnalen

Pluimveehouders wilt ge veel eieren
rapen van Uw Kippen? Vaardt ze
das GEDROOGDE GARNALEN.
U krijgt ze Uw oude Kippen mee
aan het leggen en van Uw jonge
Hennen, recht U meer eieren krijgen
en ze blijven in betere conditie.

Verkrijgbaar bij
R. v. d. Weerd
Wilhelminastr. 7 - Veenendaal

H. H.

Pluimveehouders

Nu is het tijd om Uw oude kippen
op te ruimen, bericht even en wij
komen ze bij U aan huis halen.
Ik betaal de hoogste waarde voor
Uw kippen. Voor alle soorten ge-
de kwaliteit betaal ik 40 cent per
Kilo. Wij ontvangen alle dagen.

Frans Scholtus

Groothandel in Pluimvee.
Bij de Molen - Veenendaal.

Werp ze niet weg, bij ons gerepa-
reerd weer als nieuw terug
C. HENNINGSEN
Palmasstraat 5 - Veenendaal

DIPLOMA UITREIKING

In het schooljaar der Rijks-
terleibriecken alhier had de Diplo-
ma uitreiking plaats aan de leer-
lingen der Handelsavondschool uit-
gaande van de Veenendaalse win-
keliersvereniging Handel en Nij-
verheid. Hieronder volgen de namen.
A. v. d. Brink, M. v. d. Dijk-
berg, M. van Erk, D. v. Harde-
veld, G. Hendriks, H. v. Hunink,
S. de Kleuver, J. Koen, W. v. d.
Kraats, E. Lap, R. Leenhoe, E.
Sukkel, W. Veenho.

TE KOOP

een MELKGEIT
TALMAPLEIN 7.

TE KOOP

een Spaniel
Wit-Zwart-Teef.
Te bevr. PANHUIS 1 a.

TE KOOP

Ongemerkte Biggen
bij C. van Doorn Ezn., N'weg D.21.

Burgerlijke stand

GETROUWD.

H. van de Welering, 30 jr. en
H. van de Pol 24 jr., W. v. En-
gelburg, 25 jr. en Chr. Spies,
21 jr.; J. van den Berg, 22 jr.
en A. W. Nagel, 22 jr.; J. M. van
Wijk, 27 jr. en A. Schoeman, 24
jr.; J. van der Sluis, 24 jr. en H.
Thijssen, 25 jr.; J. Achterberg, 20
jr. en M. Slok 16 jr.

GEBOREN.

Gerritje d. v. Dirk van de Weert-
hol en G. Roest; Willem z. v. G.
Anbeek en S. D. van Barneveld;
Gerrit z. v. J. van Viegen en C.
van de Bovenkamp; Douwe Petrus
z. v. D. Poelstra en J. B. van de
Vostenbosch; Cornelia z. v. J. Hei-
kamp en S. Slok; Willem z. v. D.
J. van Nellesst en G. v. d. Bo-
venkamp.

OVERLEDEN.

J. P. A. Dilewig, oud 95 jr.
wed. van van Helena v. Geenhu-
zen; Hendrika van der Pest, 68 mod.
Johannes de Bruin, 66 jr. echl.
van Janna Step overl. te Alkmaar;
Aalbert Hardeman, 80 jr. echl.
van Gijbertje van Egdon.

Voor de ex. Feestdagen
Prima Uitschotsteden, vanaf 12.75
Dus table laden plaats aan 25 personen,
dat—het leeg voor feestelinge!!!
Aankomst: 6 van Amersfoort
Rangst. 22 - Huisdier 12

Marktberichten.

Eieren 13.30 13.50 de 100 st.
Aanvoer 540.000 stuks.
Biggen 1. 18.00 — 1. 20.00

UW DROGIST

Voor Veenendaal
en omstreken is

fa. J. F. Tak

Apoth. Assistent.
Hoofdstraat 118 - Veenendaal.

Zondagsdienst Doktoren

Dr. Vergouwen
en
Dr. Engel

Voor sport en spel helpt ter Haar U wel

Tennisrackets vanaf 1.575.
Badcostuums. - Waterpolo-
caps - Zonnebrand crème
Voetballen vanaf 11.45.
Verhuur van Kampeerlenten
Zandstraat 70 - Veenendaal

Voor een lekkere ROLLADE naar Jac. Septer - Slagerij

Telefoon 437
Sav. Lohmanstr. 2 - Veenendaal.

Voor Fotowerk

UW ADRES
Atelier voor Vak- en
Amateurfotografie.
H. R. VOGET
Kerkwijk (over 1 Spoor).
Telefoon 437
Zorgvuldige afwerking.

en avonds

een Boek!
uit de veldreizen
Bibliotheek van
Boekhandel G. Legeman!

VERMIST

**Zwart langharig
Schippershondje.**
Luisterd naar den naam **ADDIE**.
Tegen beloning terug te bezorgen
bij G. de Jong, P. H. v. Rijnstr. 2

TE KOOP

800 roeden best **HOOGGRAS**,
bij P. van Doorn, Nieuweweg 28.

BOERSTIROOP
Het beste middel tegen alle
de Hoest, Verkoudheid, enz.
te nemen van 10 tot 15 dagen.
THUISIROOP
Tegen Slijm- en Keelheest
Speciaal voor Kinderen!
Per flesje 25 cent
Fahr, Fa. O. H. Rechter
Apotheker-Gen. - Markt

HOOGDROGIST
A. v. d. Weerd
Veenendaal
Nu is het tijd voor een
ORGEL aan te schaffen
 Gedurende de maand
December geven wij
bij aankoop v. s. NIEUW
ORGEL, 10% Kortling bij
een contante betaling.

Crisis in de jaren dertig, deel twee

Particuliere initiatieven gaven wat „kleur” aan grauwe werkloosheidsellende

"De toestand der behoeftige klasse is vrijwel dezelfde gebleven. Bovendien heeft de heerschende werkloosheid vele gezinnen tijdelijk in behoeftige omstandheden gebracht" aldus Veenendaals burgemeester mr. J.J.P.C. van Kuyk in 1930 in de jaarlijkse rapportage aan Den Haag, een lijvig boekwerk dat niet meer was dan een invuloefening met een groot aantal standaardvragen. De uitkeringen die de *Instellingen van Weldadigheid* tussen 1930 en 1937 verleenden, bewijzen dat er inderdaad behoefte was aan steun. In Veenendaal waren twaalf burgerlijke instellingen op dit gebied actief: het burgerlijk armbestuur, de diaconie der Nederlands Hervormde Gemeente, de diaconie Gereformeerde Kerk, diaconie Christelijke Gereformeerde Kerk, diaconie Gereformeerde Gemeente, het R.K. Armbestuur, het Ned. Isr. Armbestuur, de Vereni-

Bij de advertentiepagina hiernaast:

Historiebeschrijving is een dankbare bezigheid, vooral wanneer dat stukje geschiedenis nog binnen de herinnering van veel mensen ligt. Met name de in het vorige nummer opgenomen "advertentiën" uit de dertiger jaren, ontlokten vele reacties van lezers.

Zo diepten velen uit hun geheugen het compagnonschap van meubelzaak Prattenburg & Sukkel. Destijds was men nog aan het Gelderland gevestigd. Na de oorlog viel de firma uiteen doordat een vennoot naar het buitenland emigreerde; verder toonde zich Mats Beek van de gelijknamige autobekleiderij aan het Verlaat hoogst verbaasd toen hij constateerde dat zijn vader ooit een advertentie in de plaatselijke krant zette. Beek daarover: "Aan de matrasveer is te zien dat men zijn huisstempel heeft gebruikt". Neem verder de opvallende advertentie van de Veensche Bank aan de Markt (nu AMRO-bank). Directeur Spruyt zwaaide toen nog de scepter. Een man die zich vanuit het Amsterdamse in 1919 in Veenendaal vestigde en in 1942 zijn bedrijf aan de Amsterdamsche Bank verkocht die later associeerde met de Rotterdamsche Bank (AMRO). We kunnen zo nog wel even doorgaan met losgekomen herinneringen uit een nog niet eens zo grijs plaatselijk verleden. Op veler verzoek opnieuw een compilatie die we samenstelden uit oude nummers van Nieuwsblad De Vallei van de gebroeders Ter Hoeven en de Veenendaalsche Courant van Wim van Son.

ging 'Ziekenverpleging', de Chr. Jongedochtersvereniging 'Dorcas', vereniging 'Morio', vereniging 'De Nieuwe Dorcas', en het tehuis voor ouden van dagen der NH Gemeente. De armenbesturen waren in 1932 ruim 17.500 gulden kwijt (Veenendaal 8587 inwoners), in 1933 bijna 16.500 gulden (8833 inwoners), 1934 ruim 18.773 gulden (9190 inwoners), 1935 22.457 gulden (9808 inwoners), 1936 22.074 gulden (10.195 inwoners) en in 1937 keerde men een bedrag van ruim 22.599 gulden uit. De gemeentelijke uitgaven voor de werkverschaffing bedroegen in 1931 gemiddeld 36.127 gulden, 1932 44.638 gulden, 1933 75.810 gulden, 1934 68.418 gulden en in 1935 ruim 104.337 gulden.

TIJDSBEELD

Enkele details, ontleend aan de jaarverslagen die mede het Veenendaalse tijdsbeeld tussen 1931 en 1936 bepalen: echtscheidingen waren uitzondering: in deze jaren slechts zevenmaal. Als ambtenaren van de burgerlijke stand kregen de burgemeester, secretaris D. Blankespoor en secretariegcommies J. Hille jaarlijks een bedrag van honderd gulden; de gemeente had een aantal gebouwen in haar bezit: de marechaussee-kazerne (huur 950 gulden per jaar), het postkantoor, een woning aan de Achterkerkstraat, het burgemeesterhuis op de Markt (huur 850 gulden per jaar), 24 arbeiderswoningen (huur 3.05 gulden per week), acht noodwoningen (huur 1,25 gulden per woning per week) en een huisje nabij het woonwagencamp (huur twee gulden per week); openbare dronkenschap werd volgens Van Kuyk hoogst zelden geconstateerd; zeshonderd aansluitingen telde de radiocentrale die door Frans Diepeveen werd geëxploiteerd; kermissen waren sinds jaren afgeschaft; arbeidsconflicten kwamen niet voor; op diverse fabrieken werd aan arbeiders regelmatig les in eerste hulp gegeven; de heer H. Wels was secretaris van de commissie tot Wering van Schoolverzuim; er bestond een Chr. Openbare Bibliotheek en verder nog vier leesbibliotheken: het correspondentschap der openbare leeszaal te Utrecht en de bibliotheek van de boekhandelaren P. Mark, G. Legemaat en S.W. Kleefman, tesamen 'goed' voor in totaal 1306 jaarlijkse lezers.

Knutselleider Gijs Vink maakte in 1937 deze foto. Jongeren in de deuropening met naast hen van rechts naar links Tj.Jarings (architect), dokter J.P.Vergouwen en E.van Kreel, respectievelijk penningmeester, voorzitter en secretaris van de 'Knutselclub achter de Teekenschool'. Het gebouwtje werd zelf in elkaar gezet en vele jongens vonden er een zinvolle bezigheid. Op de voorgrond zelf vervaardigde speelwagens. (coll. M.Brink, Veenendaal)

De verschillende Christelijke verenigingen hadden overigens ook nog hun eigen boekenuitlenencollectie. Tenslotte moesten plaatselijke spuitgasten (van Stichts Veenendaal) ook regelmatig er op uit. Over de verslagjaren memoreren we tenslotte een grote uitslaande brand die op zondag 17 maart 1935 bij de afdeling Bandweverij van de Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij woedde.

Ook in die jaren probeerde men zoveel mogelijk bedrijven naar Veenendaal te halen. Een nogal gekleurd reclamebeeld gaf een aantal ingezetenen, (middenstanders, predikanten en bedrijfsdirecteuren) in het landelijk verschijnende dagblad 'De Stand-aard' van donderdag 8 november 1934. Daarin een hele pagina over Veenendaal met de nodige superlatieven en lokkertjes. *"Vestigt U in het nijvere, bloeiende Veenendaal: Veenendaal is een fabrieksplaats, het fabriekscentrum der Beneden Geldersche Vallei. De rookende schoorsteen overtuigen U hier-*

van, als U per trein Veenendaal passeert, of als U ons dorp doorrijdende, het gedreun der machine hoort, den drukken aanvoer van grondstoffen en kolen, het transport der fabrieksproducten in groote vrachtwagens, hetzij van eigen wagenpark of die van tientallen expediteurs, aanschouwt", aldus H.Brouwer van de Kanaalweg. Burgemeester Van Kuyk: "Veenendaal is allermintst een zwartberookte fabrieksplaats. Hierbij komt, dat de schitterende omgeving volop gelegenheid biedt tot ontspanning in de schoone, ongerepte natuur.....".

KNUTSELKURSUS

Ook in die jaren waren er lieden die het aandurfd en om voor zichzelf te beginnen, of althans iets durfd en te ondernemen. Eén van hen, een Veenendaler die in 1936 een schildersbedrijf aan de Boslaan opende, weet het nog goed te herinneren: "Wanneer je maar enigszins kapitaalkrachtig was en bovendien vakbekwaam, kon je op het gemeentehuis een vergunning afhalen. Ik begon toen welgeteld met 300 gulden en 75 cent".

Ook anderen schikten zich niet in hun lot. De nu 82-jarige G.J.(Gijs) Vink, tegenwoordig woonachtig in het dorp Elst(U),

Het interieur van het Knutselclubgebouw aan de Kerkewijk.(coll. M.Brink)

was een vakkundig houtbewerker die plots "op straat" kwam te staan. Vink was voor tientallen Veenendaalse werkbazen reeds werkzaam geweest toen van de ene dag op de andere er geen emplot meer voor hem was. Ook voor jongens die net van school kwamen, was geen werk beschikbaar. Deze twee gegevens speelden een belangrijke rol bij de totstandkoming van de knutselkursus. Een nu vergeten instituut achter de Teekenschool aan de Kerkewijk, opgezet voor werkloze knapen. Wat tegenwoordig in Veenendaal 'Ruimbaan' heet, werd in die dagen de knutselkursus (met de toen revolutionaire 'K' van cursus) genoemd. Vink: *"Gemeente-opzichter Tj. Jarrings, dokter J.P. Vergouwen en architect E.H. van Kreel vonden dat iets aan het probleem gedaan moest worden. Ze wisten dat ik geen werk had, en men vroeg mij om een cursus voor werkloze jongeren te beginnen"*.

De cursus had een tweeledige functie: de knapen liepen niet meer doelloos langs de straat en bovendien leerden ze nog iets bij. De bijlessen bestonden uitsluitend in het maken van houten (gebruiks)artikelen, die later werden verkocht. Op 9 mei 1935 begon men. *"We bouwden zelf ons onderkomen"*, weet Vink zich nog te herinneren. De knapen, tientallen vonden op deze wijze een zinnige arbeid, verschilden natuurlijk per seizoen. Daarover weer de oud-Veenendaler: *"Zo'n cursus was natuurlijk niet verplicht. Maar het leuke was, en dat wisten de jongens heel goed, dat met name de grote fabrieks-directeuren regelmatig aanklopten of we een geschikte en handige jongen hadden!"*. Op die manier sneed het mes aan twee kanten. De fabrieken zochten, wanneer ze een baan vacant hadden, goedwillende en handige knapen. De Knutselclub fungeerde op die manier als een soort van leerschool. In het nieuwsblad De Vallei had men wekelijks een vast redactioneel hoekje waarin de jongste ontwikkelingen werden gemeld. De nieuwste producten werden aangeprezen en de lezers waren op de hoogte van bijvoorbeeld de verkoopdagen. Een voorbeeld uit een krant van januari 1936: *"..Wij geloven dat er jongens zijn die graag op de knutselkursus zouden willen komen maar dat het nog niet algemeen bekend is dat onze werkplaats uitgebreid moet worden omdat er*

Snapshot uit de dertiger jaren: vreugde en even tijd om te poseren voor de camera tijdens een dagje-uit, in dit geval dat van de Hersteld Apostolische Zendingsgemeente voor Nederland en Koloniën (1935). (coll. M.Brink, V'daal)

maar plaats is voor 25 jongens. Wij geloven verder dat de werkgevers nog niet weten dat wij, die niet langs de straat willen luieren en sigaretjes roken (...), graag werken willen voor het loon dat ons past..."

Op 1 januari 1939 viel het doek voor de cursus. De subsidie werd ingehouden. In de loop der tijd hebben ruim 200 jongeren op de cursus gezeten en verder emplooi gevonden.

"Er zaten echt heel goede vaklieden tussen", diept Vink op, "die zijn goed terecht gekomen, sommigen bezetten nu zelfs hoge posten".

FOTOGRAAF

Vink zelf was weer even werkloos, de oorlog brak uit, en vestigde in 1948 een eigen bedrijf aan de Da Costastraat. Vlak voor de oorlog trok hij met fototoestel en verdere uitrusting langs Veenendaalse huizen. *"Om kinderen op de plaat*

te zetten. Om ze te laten lachen had ik een wekkertje in m'n broekzak". Het leverde allicht weer een paar cent op. Overigens was Vink in die tijd één van de weinigen in Veenendaal die fotografeerde. Hij was enthousiast lid van fotoclub 'Camera Obscura' en ging regelmatig op pad om met zijn kiekkast allerlei plaatselijke taferelen op de gevoelige plaat vast te leggen. "Met dat fotograferen ben ik op m'n achttiende al begonnen. M'n vader was spoorwegwachter tot ongeveer 1932 bij de Batterijen (op de grens van Veenendaal en Renswoude, (M.B.) We woonden in het spoorhuis 14a en hadden een enorme kelder. Uitermate geschikt om foto's te ontwikkelen en af te drukken". In 1924 maakte hij zijn eerste foto's van puffende stoomtreinen op weg naar de Klomp. ook zijn vader, Jan Vink, werd regelmatig in het wachthuisje op de kiek gezet. Nostalgische en vooral ook historische plaatjes heden ten dage, "want", zoals spoorwegkenner Ger Russer uit Maarssen onlangs nog wist te vertellen, "het kwam bijna niet voor dat een spoorwegwachter of een zoon daarvan foto's maakte".

Uit een zestal foto's van de spoorwegovergang bij de Batterijen, op de grens van Veenendaal en Renswoude, kozen we bovenstaande plaat. Overigens de enige bekende serie van dit stukje Veenendaal... (foto oud-knutselklubleider Gijs Vink, coll. M.Brink, Veenendaal).

Leuk detail is ook dat het stenen wachthuis medio jaren twintig naar de andere zijde van de weg verhuisde. Vink moest daarna genoeg nemen met een houten spoorhokje, maar had meteen een beter uitzicht op de treinen en de Nieuweweg-Noord/Klompersteeg. Maar dat is een heel ander verhaal... haal...

COMPLEX

In deze verhandeling hebben we met opzet de plaatselijke politieke verwickelingen in de jaren dertig weggelaten. Een te complex geheel, als aanloop op de tweede wereldoorlog, dat binnen het bestek van deze hoofdstukken niet voldoende kan worden belicht. De verwickelingen rond/van de plaatselijke gemeenteraden verdient immers een apart hoofdstuk. Dit verhaal heeft trouwens niet de pretentie een volledig beeld te geven van die woelige jaren dertig in Veenendaal. Daarvoor hebben téveel zaken de revue gepasseerd. De zienswijze van de plaatselijke (dorps)kranten, het uitgaansleven (denk aan de beruchte bioscoop bij de Vendel), de kerkelijke en politieke ontwikkelingen: dit alles is niet verwerkt. Deze twee afleveringen omvatten een kleine bloemlezing uit een stukje jaren-dertig-geschiedschrijving, zullen we maar zeggen.

M. Brink

Bronnen o.a.:

Gemeente-archief Veenendaal: Verslag toestand der gemeente Veenendaal 1930, Verslag toestand der gemeente Veenendaal 1931-1936, gemeenteverslag correspondentie 1925-1937 (26.31), dossier Koninklijk Huis 1927-1938 (90.1), statistieken Armwezen 1932-1937.

Gemeente-archief Ede, De Standaard 8 november 1934, G. Vink uit Elst (U), nieuwsblad De Vallei 1935-1939, weekblad Rijnpost 1985, weekblad Edese Post maart 1986, Centraal Bureau voor de Statistiek, Ritmeesternieuws, E.A. van de Broek, Veenendaal.

„Scheepjeswol, u vaart er wel bij”

Vrijdag 28 september 1956 wordt in de personeelskantine van de Scheepjeswolfabrieken een afdelingschef gehuldigd. Het is de bekende Veenendaler Job Slok -jarenlang maakte hij deel uit van de A.R.-fractie in de gemeenteraad- die aan het einde van de ceremonie een dankwoord uitspreekt. Sprekende over het verleden, heden en toekomst weet hij zich een citaat te herinneren van een vroegere president van Tsjecho-Slowakije, Besney, die gezegd zou hebben: *"De staat sterft als het lichaam van de mens, maar de natie blijft bestaan als de ziel van de mens"*.

De jubilaris, die met de natie de "D.S. van Schuppen" be-doelde, ging in zijn chauvinisme te ver. Het "Scheepje" ver-ging met man en muis.

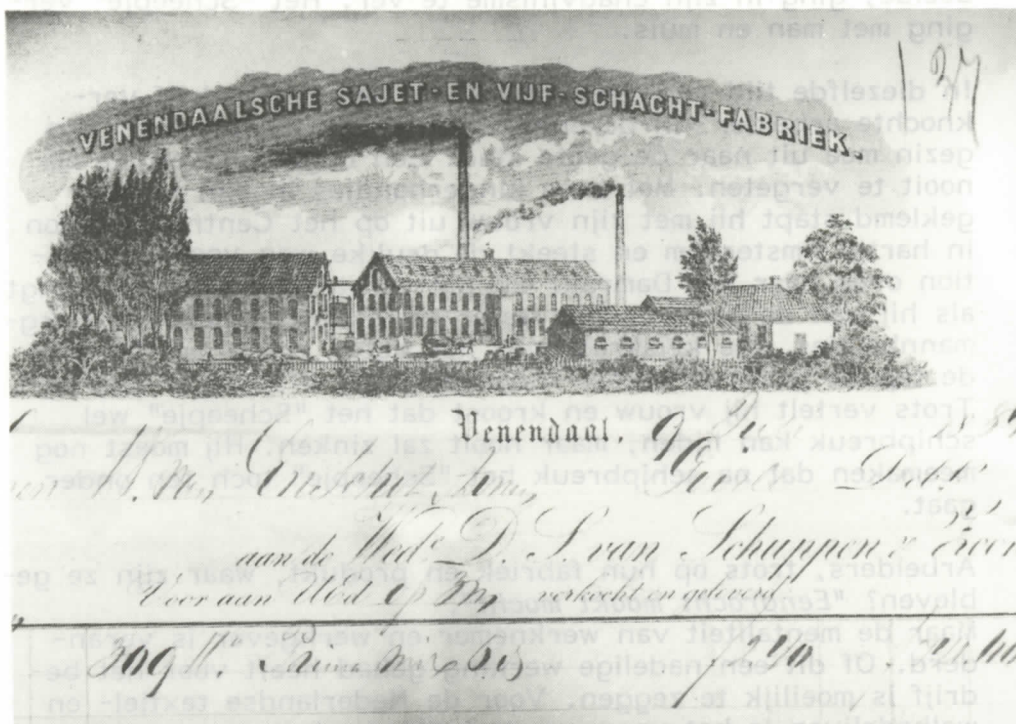
In diezelfde tijd ongeveer neemt een aan het bedrijf ver-knochte arbeider -in de ene vakantieweek die hij had- zijn gezin mee uit naar de grote stad. Een dagje Amsterdam om nooit te vergeten. Met twee kinderhandjes in zijn vuisten geklemd stapt hij met zijn vrouw uit op het Centraal Station in hartje Amsterdam en steekt de drukke weg voor het sta-tion over naar het Damrak. En het eerste wat zijn blik vangt als hij van de brug op het water kijkt zijn de bekende Berg-mannbootjes, die kriskras over het water varen met hoog in de top de bekende tekst: *"Scheepjeswol, u vaart er wel bij"*. Trots vertelt hij vrouw en kroost dat het "Scheepje" wel schipbreuk kan lijden, maar nooit zal zinken. Hij moest nog meemaken dat na schipbreuk het "Scheepje" toch ten onder gaat.

Arbeiders, trots op hun fabriek en produkt, waar zijn ze ge-bleven? *"Eendracht maakt macht"*.

Maar de mentaliteit van werknemer en werkgever is veran-derd. Of dit een nadelige werking gehad heeft voor het be-drijf is moeilijk te zeggen. Voor de Nederlandse textiel- en wolbedrijven is het vanwege de buitenlandse concurrentie erg moeilijk staande te blijven. Vele bedrijven in Twente en Tilburg moesten hun poorten sluiten. Het leek erop dat de twee Veense bedrijven Scheepjeswol- en Nevedafabrieken de

malaise zouden overleven. Het is te hopen dat de Neveda-fabrieken het bekende wolmerk naast Neveda blijft voeren en er mogelijk een herinnering aan de oudste wolfabriek van Veenendaal overblijft.

We moeten ons haasten om de geschiedenis van dit oude bedrijf op schrift te stellen en het aloude ambacht niet verloren te laten gaan voordat we de principes ervan doorgronden. De oude gebouwen moeten we integraal bewaren, zo mogelijk van Scheepjeswol, als van Panter, Ritmeester en Neveda, omdat het vertelt van wat we met onze handen maakten en om te dienen als monument uit het verleden.

Dit is de oudst bekende afbeelding van de D.S. van Schuppen. Een detail van een factuur uit 1884.

HET GESLACHT VAN SCHUPPEN

Vier april 1717 staan voor de kansel van de Oude Kerk op de markt Steven van Schuppen en Johanna Bomas. Ds. Jacobus Heurdt, de toenmalige predikant, zal naar alle waarschijnlijkheid de twee in het huwelijk bevestigd hebben.

Steven van Schuppen woonde onder aan de Markt, waar nu de Gelders Utrechtse Spaarbank staat. Een oud wolkammershuis, want ook de gebroeders Van Woudenberg beginnen er een eeuw later een wolkammerij.

De vader van Steven was Claes Hendrik van Schuppen en schoenmaker van beroep.

Mariken Aarts van Ringelsteijn was zijn moeder. Zij kwam van het plaatsje Deil in de Betuwe.

Als door een wonder bewaard liggen op de oude begraafplaats aan het Achterkerk de familiegraven van de familie van Schuppen en Bomas. Met zekerheid kan vastgesteld worden dat in de grafkelder van de familie van Schuppen de later zo beroemde Dirk Steven ligt begraven. Uit de omschrijving van het graf aan de noord-oostzijde van de begraafplaats blijkt dat naast de laatst overledene Steven van Schuppen (1885) een 12-tal stoffelijke overschotten vanuit het graf van de families rond de Oude Kerk op de Markt begraven is.

We keren terug naar de Oude Kerk op de Markt, waar het jonge paar op 7 februari 1720 opnieuw voor de kansel van de Oude Kerk staat en hun zoon Dirk ten doop houden.

Uit deze Dirk, die trouwde met Evertje Bijl, werd weer een Steven van Schuppen geboren.

Uit het tweede huwelijk van Steven met Helena van de Weert werden 4 kinderen geboren.

Steven van Schuppen was eerder gehuwd geweest met Neeltje v.d. Meijden. Kinderloos gebleven sterft zij in 1797.

De jongste van de vier kinderen was Dirk Stevenz., wiens naam een stempel zal drukken op het dorp Veenendaal.

Dirk Steven van Schuppen huwde in 1826 met Johanna Sterk. Haar vader was bakker in Scherpenzeel. Zij kregen een zoon die ook weer Steven genoemd werd. Moeder en zoon stierven

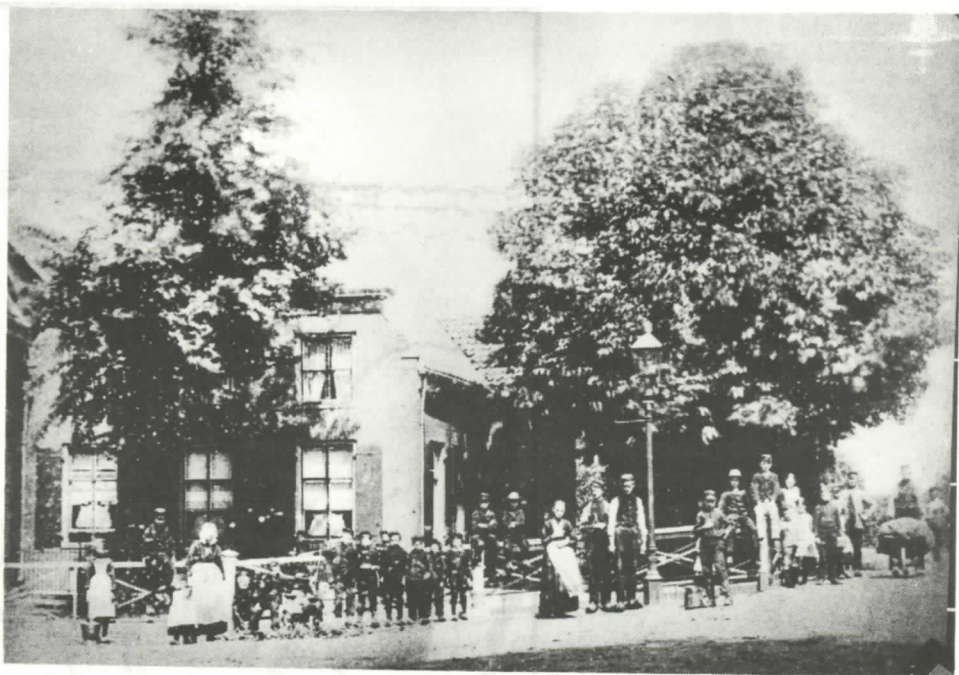
spoedig na de geboorte. In 1834 treedt D.S. van Schuppen opnieuw in het huwelijk met Woutertje Anna Pannekoek, een dochter van een papierfabrikant uit Renkum. Opnieuw wordt er op 1 mei 1836 een Steven geboren die op zijn beurt het bedrijf drastisch uit zal breiden. Ongetrouwd sterft hij op eerste kerstdag van het jaar 1885. De laatste van Schuppen in mannelijke lijn wordt bijgezet in het familiegraf.

Steven van Schuppen
1836-1885

Bijna alle voorvaderen van Dirk Steven van Schuppen waren wolkamers, wolfabriceur of hoe men dat ook noemde. Dirk Steven woonde, evenals zijn ouders, op het terrein waar nu de fabriek staat. Het werd ook wel het *Groenewoud* genoemd. Het Groenewoud was gelegen in de driehoek Nieuwegeweg-Zandstraat en 't Steegje, 't Steegje liep door de Wilhelminastraat of ook wel Lombok of Kerkepad genoemd. Lange tijd, zelfs tot in deze eeuw, was het Groenewoud er, maar door uitbreidingen van het fabriekcomplex is het Woud met zijn vele oude woningen verdwenen.

Maar van het oude kerkepad was reeds geen spoor meer te vinden. Zeer oude funderingen zijn hier gevonden. Onder het huis dat bekend stond als het "*huis van Annemietje (v.d. Bosch)*" vond men bij het uitgraven een zeer oude fundering die bestond uit laat middeleeuwse handvormsteen.

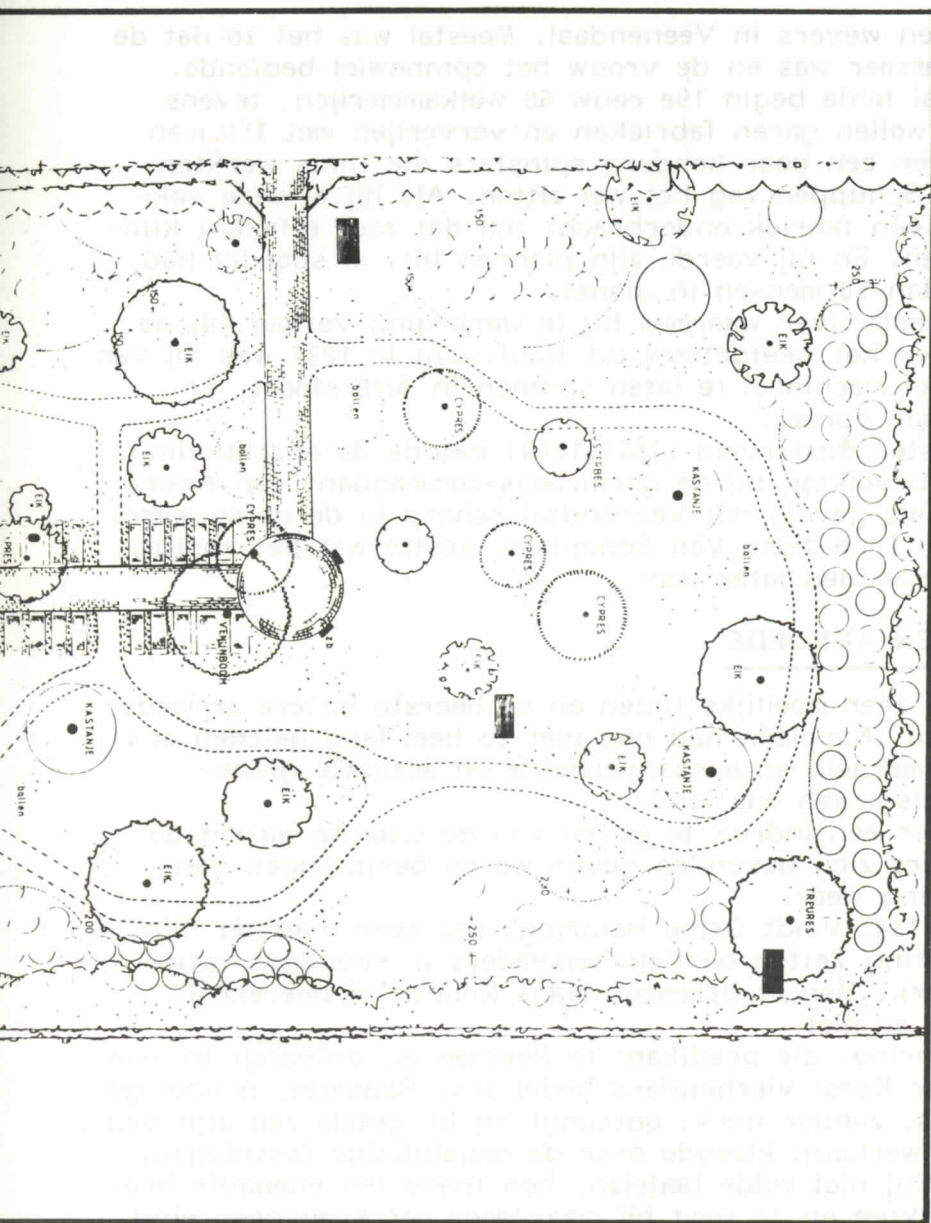
Het huis waar de familie v.d. Bosch woonde, hoek Zandstraat/Nieuweweg

De vader van Dirk Steven was reeds wolkammer van beroep. Veenendaal kende toen vele wolkammers, wevers, spinners, en Dirk Steven zal vaak in de woningen van deze kleine zelfstandigen te vinden zijn geweest.

De in 1804 geboren Ottho Gerhard Heldring, die later de zo bekende Heldring-stichtingen in 't leven zou roepen, geeft een nauwkeurige beschrijving van zo'n woning.

"Een armoedige weverswoning, waar ik dikwijls kwam, gaf het aanzien van een hut. Geen vloer was er dan de harde aarde, geen zolder, maar wat ruwe, zwart beroete planken; een oude kast. Aan het venster stond de weversstoel, waarin de oude wever met neusbril, die met gelijkmatige bewegingen de weversspoel heen en weer deed snellen, zo eenvoudig bestuurd, die vliegende draad en het op- en neergaande weefsel".

Zo eenvoudig waren ook de woningen van de wolkammers,

spinners en wevers in Veenendaal. Meestal was het zo dat de man wolkammer was en de vrouw het spinnewiel bediende. Veenendaal telde begin 19e eeuw 60 wolkammerijen, tevens sajete- en wollen garen fabrieken en ververijen met 150 man in dienst en een paar honderd spinsters die thuis werkten. D.S. van Schuppen zag het wel zitten. Als hij al deze vak-kennis in één fabriek onderbracht zou dat zeer efficiënt kunnen werken. En hij voerde zijn plannen uit, al spoedig had hij meer dan 50 mensen in dienst. Door de grote ijver waarmee hij te werk ging verloor hij de mens achter het weefgetouw uit zicht want in 1837 was hij van plan de wol machinaal te laten spinnen in Amersfoort. Er dreigde toen oproer. Burgemeester Westerveld (1829-1849) meldde de opschudding onder de bevolking bij de garnizoens-commandant van Amersfoort met als gevolg dat Veenendaal scherp in de gaten werd gehouden. Toch zette Van Schuppen, kostte wat het kostte, een paar maanden later door.

HONGER EN ARMOEDE

Het waren zeer moeilijke tijden en er heerste bittere armoede in ons land. Napoleon had nog niet zo heel lang geleden ons land uitgemergd en aardappelziekte en mislukte graanoogsten teisterden ons land.

Om de lezer een indruk te geven van de situatie waarin de wolarbeiders zich bevonden geven we de bevindingen van Ds. Heldring weer.

December 1845 vindt Ottho Heldring, net even over de Rijn, in de richting Zetten dertien huisvaders in ellendige hutten, zonder werk. Men at driemaal daags knollen of boerekool, brood was er niet.

Ottho Heldring, die predikant te Hemmen is, ontvangt in drie dagen voor Kerst vierhonderd bedelaars. Radeloze, hongerige huisvaders, zonder werk, ontvangt hij bij getale aan zijn deur. Een knap werkmans klaagde over de ongelukkige feestdagen, die, daar hij niet wilde bedelen, hen thans ten enenmale brodeloos maakten en zo somt hij maar door, er komt geen eind aan.

Gezien de omstandigheden waarin de arbeiders leefden is hun dreigende houding te begrijpen. Minder goed is de houding van Dirk Steven te begrijpen. Onbekend is of de spinners en wevers, zoals gebruikelijk, gewoon naar huis gestuurd werden. Meestal werd genadeloos gehandeld. Armlastig geworden was men overgeleverd aan de armmeesters die in sommige dorpen wedijverden in wie het meeste overhield.

Dat het bedrijf later zo'n uitstekend personeelsbeleid zou gaan voeren en zeer vooruitstrevend was t.a.v. de pensioen-voorziening en ziekenbus was nu nog niet te voorzien.

In het tuchthuis moesten de veroordeelden in die tijd voor straf in het Spinhuis werken.

En zo spon het lot voor een ieder de draden des levens. De geschiedenis laat ons het niet weten, maar het kon wel eens een droevig lot geweest zijn dat zich voor de Veense spinners spon.

Ottho Heldring prees de dagen die hij bij de wevers sleet. Het valt te betwijfelen of de wevers en spinners ook de dagen die zij bij de wolfabrikant Dirk Steven sletten prezen. Ze zullen zich teruggetrokken hebben in hun aaneengeregen woning-blokken. Nog zijn ze in Veenendaal te vinden. De arbeiderswoningen waren òf van de fabrikanten òf van de diakonie van de kerk.

Oorden van geluk noemt de schrijver Rik Valkenburg de arbeiderswoningen uit de 19e eeuw.

In Veenendaal worden ze afgebroken, maar in Drente, het land van Bartje, wordt de "*LangeJammer*" waar opoe Tjebbe woonde, gerestaureerd. De voorgevel blijft gehandhaafd.

In Veenendaal is dit niet mogelijk. Wij laten liever huizen bouwen waarvan de voordeur aan de achterkant blijkt te zitten. Met 4 of 5 mallen bouwen we 6 soorten woningen waarvan het aanzien verveelt.

In de eerste helft van de vorige eeuw breidde het bedrijf zich onder leiding van Dirk Steven enorm uit.

Maar in het rampjaar 1855 -waarin de grote rivieren buiten

hun oevers traden en ook Veenendaal geheel onder water kwam te staan- leed het bedrijf grote schade. De Veenendalers moesten vluchten, eerst naar de Oude Kerk op de Markt en na een paar dagen naar de Geertekerk in Utrecht, waar de spinsters meteen de draad weer oppakten.

Deze trieste aanblik van Veenendaal en zijn fabriek moet Dirk Steven op 52-jarige leeftijd wel moede en mat maken. Waarschijnlijk reeds ziek sterft hij op 29 december van het jaar 1855.

Voor zijn zoon Steven, die het bedrijf gaat leiden, treedt een nieuw tijdperk aan. De eerste Veenendaalse stoommachine werd door Steven van Schuppen geïnstalleerd.

Het personeel in 1889

De werktijden waren voor de komst van de machine van 4/5 uur in de morgen tot 9 uur 's avonds. Vijftien à zestien uur per dag werkten de wolkammers, waarschijnlijk nog langer dan de veroordeelden in het Spinhuis.

Voor de werknemers van het bedrijf werd de werktijd verkort

en wel van 's morgens zes tot 's avonds 7 uur met 2 uren schaft. In 1892 heeft het bedrijf een soort ziekenfonds dat maximaal f3,- uitkeert. De contributie bedraagt 5 cent per week. Het bedrijf heeft dan 291 werklieden in dienst.

Nadat de eerste stoommachine zijn intrede heeft gedaan verschijnt de ene schoorsteen na de andere en zo schrijdt de modernisering van het bedrijf voort.

Roetzwarte rookwolken hingen vaak boven het dorp en in wijde omtrek herkende de reizigers het dorp door hoge schoorsteenpijpen. En in alle vroegte trok "Jan, bijgenaamd

De oude binnenplaats, met rechts op het dak de bel van Jan de "Belleman"

de Belleman" aan de bel omdat er een nieuwe dag was aangebroken. Later was het de stoomfluit die met zijn gierend geluid de bevolking verschrikt deed ontwaken. Trok deze eeuw bedrijfsleider Van den Bosch met het rijtuig naar Texel om schapenwol te gaan kopen en kwam het produkt voor de twee-

de wereldoorlog de grens bijna niet over, daarna kreeg het bekendheid over de hele wereld en als we in de atlas keken waren we trots op Veenendaal met z'n bijenmarkt en wolfabrieken.

Maar dit is voor Veenendaal voorbij. Sprak men in de vorige eeuw van een industriële revolutie bij de komst van de stoommachine, in deze eeuw komt aan de modernisering van een bedrijf geen einde. Gelukkig heeft Veenendaal bijtijds de bakens verzet en hebben andere industrieën hun intrede gedaan.

De basis wol- en sigarenfabrieken was te smal. Burgemeester Hazenberg voorzag dit tijdig en begon met het aantrekken van andersoortige bedrijven naar Veenendaal.

Het bedrijf dat door de eeuwen heen in de volksmond de "D.S." genoemd werd naar de oprichter de heer D.S. van Schuppen, heette officieel tot aan het overlijden van de heer Van Schuppen de firma D.S. van Schuppen, daarna de Wed. D.S. van Schuppen en in 1907 de "N.V. Veenendaalsche Sijet- vjfschachtfabriek, v.h. Wed. D.S. van Schuppen".

Grote bekendheid kreeg het onder de naam "Scheepjeswol". Nu steeds meer mensen geïnteresseerd raken in hun dorp, stad of streek is het een zaak van groot belang dat in een verstedelijkt gebied het dorpse karakter niet verloren gaat. Als nu de Scheepjeswol-fabrieken afgebroken worden en straks de Wol- en kousenfabriek van Van Leeuwen en de afbraak van de arbeiderswoningen maar door gaat, dan is er binnenkort niets meer over dat aan het verleden herinnert.

DE OUDE BINNENPLAATS

Wie door de poort van de Scheepjeswol-fabrieken gaat ziet op de binnenplaats de prachtige oude gevels uit de vorige eeuw. Achter de gevels was het bedrijf heus wel met z'n tijd meegegaan.

Een modern machinepark vond men daar ook. Het zo bekende Scheepjes-theater met de Texelse zolder, waar de wol van de schapen uit Texel werd bewaard en het indrukwekkende hou-

ten raamwerk van het dak te bewonderen valt. Deze binnenplaats, waar in de loop der eeuwen mannen en vrouwen met loonzakjes in de vuisten geklemd op vrijdag naar huis gingen. Anderen gebogen met schuwe blik het terrein overstaken na ontslag om dwingende reden. De harmonie van Scheepjeswol oefende er op hun repetitie-avonden.

De oude garde van de "D.S.". Bovenste rij van links naar rechts: G. Middelhoven, D. Vink, N. van de Bovenkamp, A. van Hardeveld. Tweede rij: A. van Barneveld, G. van Barneveld, C. van Wijk, Turkesteen.

Dit artikel, dat slechts een klein gedeelte kan zijn van de geschiedenis van het aloude bedrijf zal een vervolg moeten hebben.

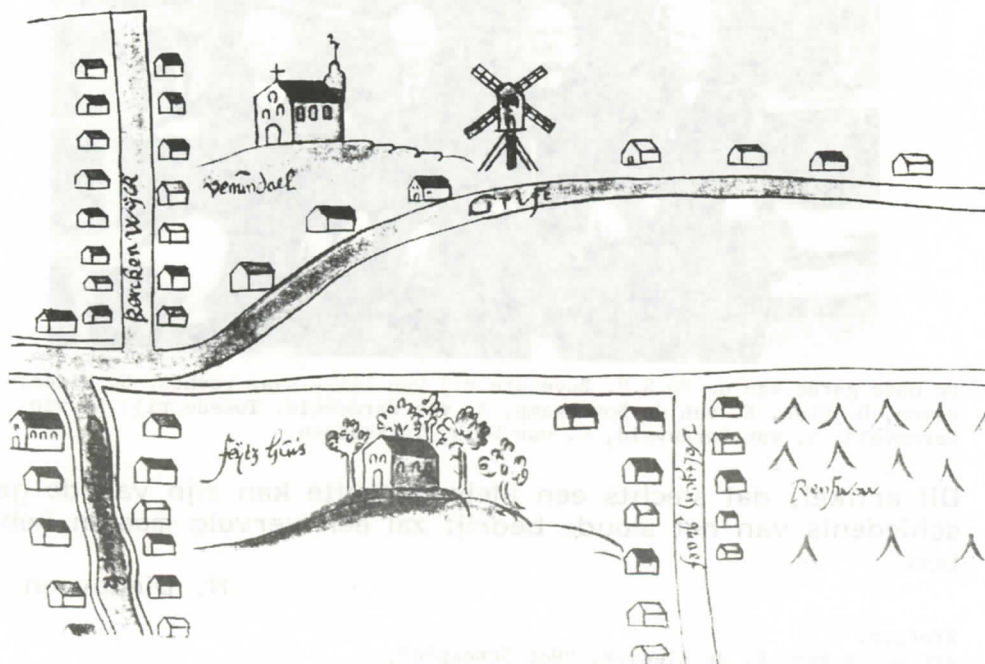
H. Diepeveen

Bronnen:

Artikelen Adr. P. de Kleuver, "Het Scheepje", "De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw", Prof.dr. Brugmans, "Stapvoets voorwaarts", Prof.dr. Brugmans, "In Gods naam", Winkler.

Waar stond het Feytz-huis?

Op een van de oudste kaarten van Veenendaal komen twee heuvels voor. Op de ene staat de kerk en op de andere een door bomen omringd huis, aangegeven als "*Feytz huis*". Tot nu toe verkeerde men in het ongewisse waar dat huis gestaan zou hebben. Men heeft wel eens geopperd, dat het ergens vooraan in de Zandstraat was, maar waarschijnlijk geeft het volgende relaas een nadere aanduiding. De ligging van Veenendaal op de grens van het Sticht en Gelderland gaf gemakkelijk aanleiding tot geschillen en daar hebben we een stuk aan te danken dat misschien verhelderend kan zijn met betrekking tot die oude plattegrond.

Er zijn geschillen geweest betreffende *"de Limieten der Geldersche en Stichtsche Vhenen mitten aenclave van dien"* en daarom zijn *"doctor Everwijn, Raidt ende momber en Borgart (of Bernart) Kempinck, gesworen landtmeter des Furstedoms Gelre ende Graefschaps Zutphen"* op 1 augustus 1622 pools-hoogte wezen nemen, *"gaende van den Swaluwensteert hoger aen bijlangs die gruppel diewelcke vuyt het punct van de voergespronge des Swaluwsterz, voorbij Gerrit Elissensz modo Gerrit Willemsensz ende Roelof Aelbertsens behuysinge baeckende is, bijlangs wilner (= wijlen) Jacob Foeysten hoffstede tot bijkants aen de g..... Venlo, aldaer op het blinde Eckpunt van den krommen elleboog daer sich Veltgensgraeve bekants Westwarts naer Lambert Janssens huys ende hoffstede hieraen is veyndende"*.

Ze vinden dan een zeer grote *"teyckensteen"* die bij een vorige controle in 1599 (en jaren daar voor al) onder de grond was geraakt en daardoor niet op de toenmaals gemaakte kaart was aangetekend.

De steen is wel *"directelick raekende doer die voorseyde gruppel, hieraff onfeer eene roede wegens, buyten langes die opgaende boemen staende int grachte van wilner Jacob Foeysten hoffstede Ende baeckt voert aen bij langes Gerrit Elissens en Geriit Willemsens ende Roelof Aelbertsens hoffsteden"*.

Het ziet er dus wel naar uit, dat het op de kaart aangegeven, door hoge bomen omgeven huis van Feyt de hofstede betreft van Jacob Foeyt, die eveneens gekenmerkt wordt door opgaand geboomte.

En zou dit huis dan niet ongeveer gestaan kunnen hebben op de heuvel, waar nu de "Nieuwe Molen" staat?

Niet ver daar vandaan maakte volgens een latere plattegrond, waar op een heuveltje een molen getekend is, de Veltgensgraaf een scherpe bocht naar rechts, de grens vormend met Renswoude.

J. H. A. Beeke

De Antwerpenaar Gilbert van Schoonbeke stond aan de wieg van Veenendaal

"Dit is den meliator van de Stadt Antwerpen, wiens wonderlycke memoriën wel te recht weerdich syn in cronycken ofte historiën gestelt te worden".

(Opschrift op de kleine, gebeeldhouwde buste van Gilbert van Schoonbeke in het Maagdenhuis te Antwerpen.)

Antwerpen, een stad aan de Schelde. Veenendaal, een dorp in de Vallei in het grensgebied van de huidige provincies Utrecht en Gelderland. Hemelsbreed liggen beide plaatsen zo'n 150 kilometer van elkaar verwijderd.

In de 16e eeuw was het dan ook bepaald geen vanzelfsprekende zaak dat het tot bijzondere betrekkingen kwam.

Dat ze er toch kwamen, is te danken geweest aan de man, die aan de wieg van Veenendaal gestaan heeft. Nog maar net is men begonnen met onderzoek te doen naar de ontstaansgeschiedenis van deze voormalige veenkolonie of men stuit al op de naam van de Antwerpenaar Gilbert van Schoonbeke. Hij is het geweest die de vergraving van de Rhenense Veenen met grote voortvarendheid bevorderd heeft.

Ik kan me voorstellen dat u zich inmiddels bent gaan afvragen waarom hij uitgerekend dit veenpakket ging "aansnijden" en welke bedoeling hij ermee had. Voor mij was deze vraagstelling voldoende aanleiding me eens te gaan verdiepen in de levensloop van deze vooruitstrevende Antwerpenaar.

TWIJFELACHTIGE AFKOMST

Het leven van Gilbert van Schoonbeke wordt omsloten door de jaren 1519 en 1556; dat wil dus zeggen dat hij in het gunstigste geval de leeftijd van 37 jaar bereikt kan hebben. Terecht heeft men er zich nadien over verbaasd hoe het mogelijk heeft kunnen zijn dat deze persoon in zo'n gering aantal levensjaren (zeker als het gemeten wordt naar de huidige "maatstaven") zoveel heeft weten te bereiken.

En voor die verbazing is nog meer reden als bedacht wordt, dat zijn levensbegin een geheimzinnige aangelegenheid is; hij wordt namelijk geboren als een onecht kind. Gezien de toenmalige sociale verhoudingen was daarmee in feite zijn verdere levensgang getekend (dit deelwoord moet in dit verband zo letterlijk mogelijk genomen worden). Hij heeft zich dan ook onafgebroken ingespannen zich te zuiveren van deze blaam op zijn afkomst, wat hem pas gelukt is enkele jaren na de dood van zijn vader; eerst in 1545 wordt hij erkend als diens wettige zoon.

Deze vader had inmiddels wel het fundament gelegd waarop door Gilbert verder "gebouwd" kon worden. Een man met een vooruitziende blik als hij was, zag hij dat Antwerpen (dat in die tijd de belangrijkste haven- en handelsstad van de Nederlanden was) zich in de komende decennia sterk zou gaan uitbreiden. Daarom kocht hij in de onmiddellijke omgeving van de stad op grote schaal landerijen op met de bedoeling (grondspeculant als hij was) die op het juiste ogenblik met een zo groot mogelijke winst van de hand te doen.

NIEUWE VESTINGWERKEN

Het was deze bedrijvigheid die Gilbert vanaf 1541 (in dit jaar stierf zijn vader) met grote voortvarendheid ging voortzetten. Maar hij bleef er zich niet toe beperken; hij bleek over meer kwaliteiten de beschikking te hebben. Behalve als handelaar in landerijen en gebouwen stond hij ook bekend als een zeer kundig bouwmeester. Dat werd pas goed duidelijk in 1542, toen op zijn advies met de bouw werd begonnen van een nieuwe gordel van vestingwerken.

Het stond er in die tijd met de verdedegingswerken van Antwerpen uitgesproken slecht voor. Het was daaraan dan ook te wijten geweest, dat het maar een haar gescheeld had of Maarten van Rossum had in opdracht van de Gelderse hertog de Scheldestad bijna in handen weten te krijgen. Voor Karel V was deze rooftocht voldoende aanleiding de Italiaanse vestingbouwkundige Donati Pellizuoli opdracht te geven met grote spoed een gordel van nieuwe verdedegingswerken te ontwerpen. (*1)

Gedurende de eerste jaren is het niet Gilbert die leiding geeft aan deze werken, waaraan nog in 1542 wordt begonnen. Maar ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat hij achter de schermen wel degelijk zijn invloed heeft weten uit te oefenen. Hij was immers de man die de grond, waarop deze nieuwe vestingwerken moesten komen, in eigendom had. In elk geval was dit de gelegenheid die zijn vader voorzien had toen hij tot aankoop van deze gronden was overgegaan.

Niet alleen aan de verkoop van deze gronden verdiende hij

kapitalen, maar ook aan de bouw. Voor zo'n omvangrijk project waren natuurlijk grote hoeveelheden steen en kalk nodig. Gilbert van Schoonbeke bleek ze te kunnen leveren en wel uit zijn eigen bakkerijen en branderijen. Via de waterlopen werden deze bouwmaterialen naar de Scheldestad verscheept.

BELANGSTELLING VOOR DE RHENENSE VEENEN

Voor de "fabrieken" had Gilbert van Schoonbeke grote hoeveelheden brandstof nodig. Gezien de naam die men later in Veenendaal zou geven aan de schuiten waarmee de turf vervoerd werd, moet deze vooral afkomstig geweest zijn uit het oosten van het tegenwoordige België. (*2) Maar hieraan schijnt hij niet genoeg gehad te hebben; in elk geval legt hij grote belangstelling aan de dag voor gebieden die veenmoerasen rijk zijn. Zo weet hij in 1548 de hand te leggen op de venen in de omgeving van Zevenbergen. Maar tot deze aankoop beperkte hij zich niet; om zich zeker te stellen voor de toekomst maakt hij een aantal verkenningstochten door de Nederlanden en komt zo op de hoogte van het bestaan van de venen die zich uitstrekken te noorden van de stad Rhenen. Nu stond hij in een uitzonderlijk goed blaadje bij Karel V. Die had hem in het vroege voorjaar van 1548 toestemming gegeven een begin te maken met de aanleg van de Nieuwstad; het was vooral de benarde financiële toestand van de stad die hem tot deze toestemming gedwongen had. Immers in ruil hiervoor verplichtte Van Schoonbeke zich binnen een tijdsbestek van vier jaar aan Antwerpen de voor die tijd kapitale som van 300.000 gulden te betalen. (*3)

Verlegen als Karel V altijd zat om geld, kostte het Gilbert van Schoonbeke weinig moeite het begeerde veenmoeras ten noorden van Rhenen tegen een schappelijke prijs in handen te krijgen. Zou er echter op politiek gebied in deze streek geen verandering hebben plaats gevonden, dan zou Van Schoonbeke zich zeker bezonnen hebben op deze aankoop. Maar het politiek getij was in dit gebied kort tevoren in zijn voordeel gekeerd; in 1543 had Karel V Gelderland gedwongen als laatste in de rij van de Nederlandse gewesten hem als

...van Kenschwoude en Scherpenzeel,
en bijzonder van Emminkhuizen, tot aan de
Amerongsche en Rhenensche bergen, en
verder op tot aan Ede en Bennekom toe, een
groot moeras geweest is, dat, vervolgens, allengs tot
veen is aangegroeid. — Er liep toen nog eene kleine
tak van de Eem, welke, door het aangroeijen der
veenlanden, niet meer westwaarts kunnende vloeijen,
als eene uitwatering naar den Rijn was overgebleven.
Die tak heette de kromme Eem, en werd door Gel-
dersche ingezetenen, in het midden der zestiende
eeuw, als hunne eigenlijke uitwatering beschouwd.

In den jare 1459 werden de veenen, die zich uit-
strekken van de Amerongsche en Elster bergen
tot aan de landscheiding der Veluwe, grootendeels
het eigendom der Utrechtsche Bisschoppen; ver-
moedelijk door den afstand der goederen van JACON
CAESBEEK, heer van Wijk. En de Bisschop

In een boekje uit 1832 beschrijft van Wijk de Schoonebeekse Grift.

Heer te erkennen. Voor de Gelderse hertog was deze gang
van zaken natuurlijk een hard gelag geweest, maar het bete-
kende wel dat er nu eindelijk een eind ging komen aan het
eeuwenlange geharrewar tussen de hertog van Gelre en de
bisschop van Utrecht. Een lidteken dat tot op de dag van
vandaag aan de "eeuwige" strijd herinnert, is de zo grillig
lopende grenslijn tussen de provincies Gelderland en Utrecht;
in feite is die niets anders dan een bevroren frontlijn.

BEGIN VAN VERGRAVING

Doordat het in dit voorheen zo omstreden gebied door toe-
doen van Karel V eindelijk rustig was geworden, kon op gro-
te schaal begonnen worden met de vergraving van het zich
hier uitstreckende veenpakket dat op sommige plaatsen een
hoogte gehad moet hebben van enkele meters. Nu was in het
begin van de 15e eeuw al een klein begin gemaakt met de ont-
ginning. Eigendom als deze gronden toen waren van de bis-
schop van Utrecht, is het tijdens het episcopaat van David

van Bourgondië (*4) geweest, dat opdracht wordt gegeven voor het graven van een vaart. Op deze wijze kon het door de vergraving van het veen vrijkomende water afvloeien; tegelijkertijd kreeg men de beschikking over een vaarweg waarlangs de turf kon worden afgevoerd.

Als nieuwe eigenaar van deze venen kreeg Gilbert van Schoonbeke het recht deze vaart naar behoefte te verlengen. Om de beschikking te krijgen over de turf als brandstof voor zijn "fabrieken" zorgde de ondernemende Antwerpenaar in 1549 voor een kleine volksverhuizing. Uit de omgeving van de Scheldestad (ze zouden afkomstig geweest kunnen zijn uit het in het Waasland gelegen dorp Moerbeke waar in het verleden op grote schaal geveend is) zou hij enkele honderden vakbekwame veenarbeiders in deze nieuwe aanwinst te werk gesteld hebben. (*5) Wat er ook waar mag zijn van deze veronderstellingen, één ding is zeker, vanaf het midden van de 16e eeuw begint Veenendaal langzaam maar zeker uit te groeien tot een echte veenkolonie. waarvan het stramien (voor hoe lang nog?) herkenbaar is in het stratenplan van het oudste deel.

Maar aan deze ontwikkeling heeft Gilbert van Schoonbeke persoonlijk niet veel meer kunnen bijdragen, gestorven in het jaar 1556, na zijn laatste levensjaren als balling in Brussel te hebben doorgebracht. De achtergrond daarvan was de nijd van de bierbrouwers uit de oude stad; ze konden het niet uitstaan dat in de door Van Schoonbeke ontworpen Nieuwstad er voor zoveel brouwerijen plaats was ingeruimd. In 1554 mondt deze ontevredenheid uit in een felle roddelcampagne die Van Schoonbeke noodzaakt zijn heil te gaan zoeken in de vlucht; in het stadhuis denkt hij veilig te zijn. Echter zijn tegenstanders rusten niet eerder vóór ze de stedelijke regering zo ver gekregen hebben dat Van Schoonbeke wordt uitgewezen. Deze vernederende behandeling van de kant van de stad, waarvoor hij van zo grote betekenis was geweest, heeft hij niet kunnen verwerken en zal ongetwijfeld bijgedragen hebben tot zijn vroegtijdige dood. Voor een *Sinjoor* als Gilbert van Schoonbeke was een smadelijker behandeling nauwelijks denkbaar.

Marten Heida

- (*1) In 1859 verkocht de Belgische staat deze vestinggordel (was overbodig geworden als gevolg van de aanleg van een nieuwe die op de plaats kwam te liggen van de baan van de E3 in het Antwerpse stadsgebied) met de opdracht de kosten van de sloop op zich te nemen. Hiermee werd een begin gemaakt in 1864; er voor in de plaats kwamen de huidige leien (= lanen) die na de Eerste Wereldoorlog de namen kregen van de landen waarmee België verbonden was geweest: Italië, Frankrijk, Groot-Brittannië en Amerika.
- (*2) Vroeger noemde men in Veenendaal deze vaartuigen "schameleuzen", wat een verbastering is van het woord "samoereuzen"; dit woord is op zijn beurt weer een verbastering van de riviernamen Sambre en Meuse (= Maas), het gebied waaruit deze turfschepen oorspronkelijk afkomstig waren. Herinneringen aan dat stukje verleden zijn de afbeelding van zo'n vaartuig in het gemeentewapen van Veenendaal en de "Scheepjes"-wolfabriek.
- (*3) Deze Nieuwstad, die tot stand kwam aan de noordkant van de stad, was dringend nodig (Antwerpen telde in die dagen een bevolking van 100.00 inwoners). Toch is deze uitleg niet geworden wat Van Schoonbeke er zich van had voorgesteld. De werkelijkheid was, dat het te groots van opzet was; het strookte niet met het conservatisme en de naijver van zijn tijdgenoten. Pas later, n.l. in de Napoleontische tijd, zou blijken dat hij met deze uitleg in feite de weg had gewezen in welke richting Antwerpen de uitbreiding van zijn havenbekkens had te zoeken.
- (*4) Een straat en een plein in het huidige Veenendaal herinneren aan deze eminentie.
- (*5) Op dit punt verschillen de meningen van enkele plaatselijke geschiedkundigen sterk van elkaar. De één gaat uit van de Vlaamse achtergrond van de Veenendaalse samenleving en weet zich in die opvatting geruggesteund door een document waarin sprake is van het uitbetalen van loon door Van Schoonbeke aan de door hem te werk gestelde Vlaamse veenarbeiders in de omgeving van Amersfoort; de ander ontkent het bestaan van een dergelijk document en vecht deze stelling dan ook sterk aan.

Mededelingen

- * De volgende bijeenkomst van de Historische Vereniging wordt gehouden op 4 juni a.s. in "de Meent". De heer E.J. Demoed uit Arnhem zal dan spreken over *"Van Kerkhof tot begrafenisplaats, begrafenisgewoonten in Nederland"*. Reeds eerder publiceerde de heer Demoed over dit onderwerp. Na de pauze zullen dia's vertoond worden over de oude begrafenisplaats aan het Kostverloren voor en na de restauratie. De Historische Vereniging zette zich vorig jaar in voor het behoud van de oude - en historisch interessante - grafstenen.

Dus: - donderdag 4 juni a.s.
- om kwart voor acht
- in 'de Meent', Grote Beer 10
- de heer E.J. Demoed over begrafenisgewoonten.
- * Op zaterdag 6 juni is er een excursie naar de oude begraafplaats aan het Kostverloren. Om 10 uur verzamelen we bij het buurthuis Sam-Sam aan de Achterkerkstraat. Er zal deskundige toelichting zijn, zowel wat betreft de geschiedenis van de begraafplaats, als wat betreft de prachtige natuur daar.
- * In samenwerking met het IVN-Veenendaal heeft de Historische Vereniging een wandelgids door Veenendaal uitgegeven. De gids is (binnenkort) voor f2,50 bij de VVV op het Raadhuisplein verkrijgbaar. Daar begint ook de wandeling, die ongeveer twee uur duurt. De wandeling leidt door het centrum van Veenendaal en geeft toelichting op historie en natuur in Veenendaal. De moeite waard!
- * De volgende bijeenkomst van de Historische Vereniging is vooraalsnog vastgesteld voor dinsdag 22 september.

- * De procedure rond de vaststelling van de struiktuurschets voor het centrum van Veenendaal is nog in volle gang. Bij bespreking van de plannen rond het Scheepjeswolterrein dat is toegevoegd aan de centrumstudie, spraken alle fracties zich uit voor behoud van de twee oudste delen van het Scheepjeswolcomplex.
- * Dit jaar organiseert de Historische Vereniging een

FOTOWEDSTRIJD

Thema van de wedstrijd is "Veenendaal 1987".

Iedereen kan meedoen. U moet daartoe 3 foto's inleveren, zwart/wit of in kleur, met Veenendaal 1987 als thema.

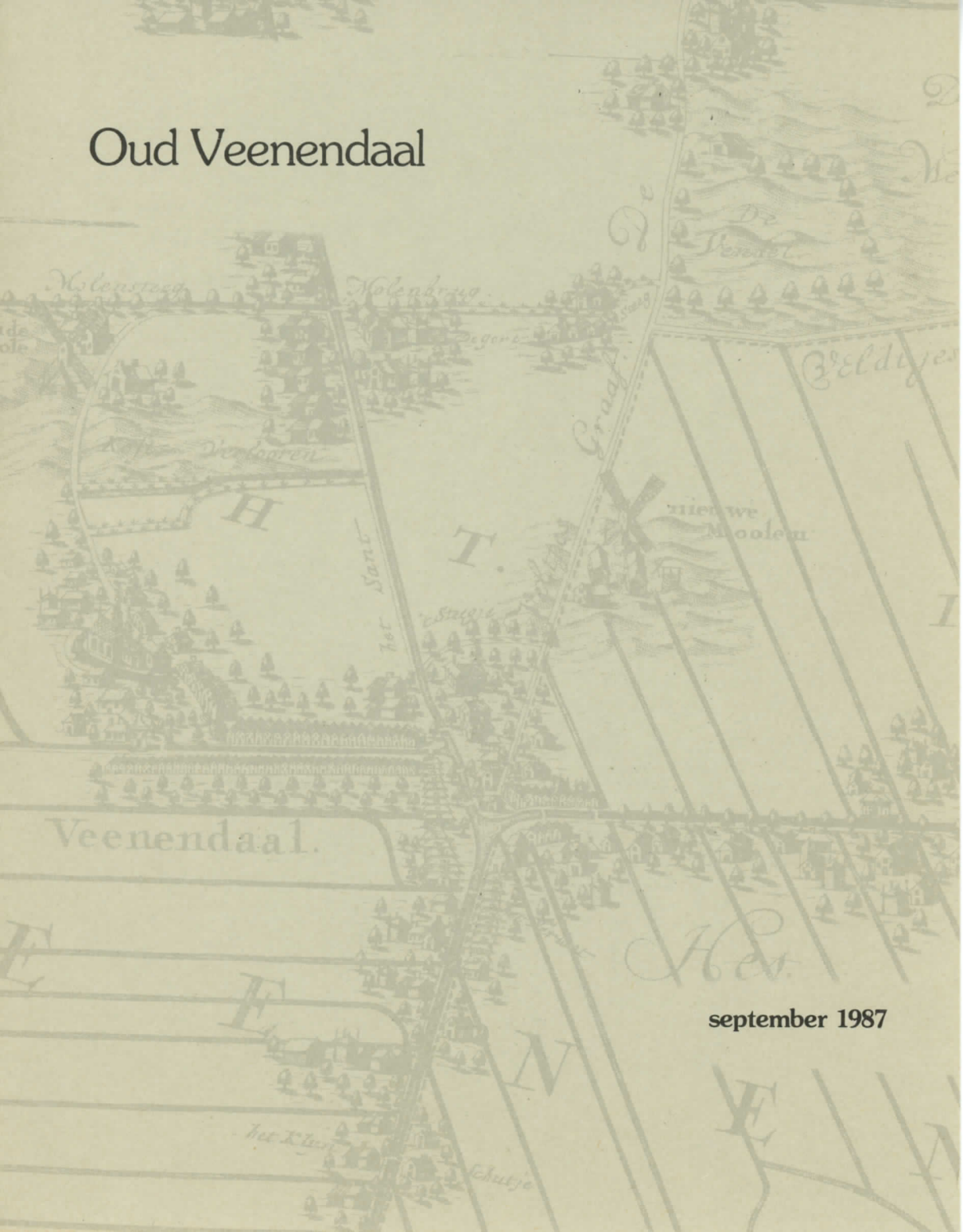
Een deskundige jury zal ter zijner tijd de foto's beoordelen. Op de komende bijeenkomst en in het volgende nummer van ons blad volgen nadere mededelingen.

Ook kunt u inlichtingen inwinnen bij Martin Brink, Zuiderkruis 65, 3902 WC Veenendaal, tel.: 08385-24456

De foto's moeten voor 1 november ingeleverd zijn.

De fotowedstrijd is mogelijk dank zij steun van de Rabobank.

Oud Veenendaal

september 1987

- * 2e jaargang, nummer 3
verschijnt 4 maal per jaar

Bestuur en redactie

drs A.C. van Grootheest, voorzitter

drs R. Bisschop, sekretaris

G. Kool, penningmeester

M. Brink

H. Diepeveen

Sekretariaat:

Prinsesselaan 38, 3905 GX Veenendaal
telefoon: 08385-22691

Ledenadministratie:

D.J. Kruidhof
Lemoen 29, 3902 GR Veenendaal
telefoon: 08385-11079

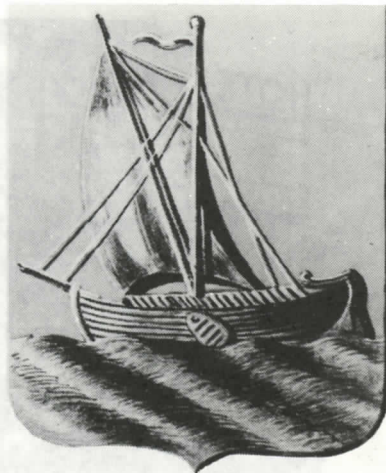
Bank: Rabobank, rek.nr. 3951.10.106
t.n.v. Historische Vereniging Oud Veenendaal
Postgiro van de bank: 380265

De kontributie bedraagt f.20,- per jaar
Voor leden tot 18 jaar f.10,- per jaar
Losse nummers van dit blad f.5,-

Vormgeving: Cora Thomasz
Druk: Drukkerij Davelaar

- * *Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.*

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud:

- Voorwoord: Historisch?, pag.67
- Een Rheens-Veens grensconflict in 1697, pag.68
- 'Scheepjeswol, U vaart er wel bij', deel 2, pag.84
- Van de sekretaris, pag.93
- Fotowedstrijd, pag.94
- Mededelingen, pag.95

Nu het Korenbeurs-gebouw gereed is, hier een foto van dezelfde plek. Links het huis van o.a. dokter Reydon en rechts de oude tijdschriftenkiosk van Burgstede.

Historisch?

We gaan na de vakantieperiode weer volop aan de slag als Historische Vereniging.

Ook elders in Veenendaal is men aan de slag geweest.

Kaalslag dan wel te verstaan.

Wellicht hebt u gezien dat achter de Oude Kerk een aantal huizen gesloopt worden. De vereniging heeft haar best gedaan deze huisjes te bewaren, maar helaas zonder succes.

Nu zullen er - op enkele meters afstand van de Oude Kerk - moderne huizen verrijzen.

Een gemiste kans voor het 'Achterkerkplein'.

Vóór de kerk gaat het gelukkig beter. Mede dank zij inspanning van de Historische Vereniging in de inspraakronde van de gemeente, blijft het glooiend karakter van de markt gehandhaafd.

Over de verdere plannen met de markt is nog niet alles duidelijk, maar we blijven alert.

Aan de Nieuweweg wordt een blok oude arbeiderswoningen afgebroken. We hebben er begrip voor dat niet al deze blokken arbeiderswoningen - je ziet ze overal waar je Veenendaal binnenkomt - gehandhaafd kunnen worden. Toch hopen we dat de gemeente twee blokken wil aanwijzen, die volledig opgeknapt en aangepast aan de eisen van deze tijd - kunnen blijven als herinnering aan een andere tijd.

In dit nummer van '*Oud Veenendaal*' vindt u een gedegen artikel van Dr H.P. Deijs over een oud grensconflict.

We zijn blij dat hij zijn medewerking aan ons blad wil verlenen. Daarnaast een artikel van H. Diepeveen over het verleden van de Scheepjeswolfabrieken.

De middenpagina is een afbeelding van een prachtige kaart die zich in het Veenraadschaparchief bevindt. Het is tevens een illustratie bij het artikel van de heer Deijs.

Ook verder veel lezenswaardigs in dit nummer.

Tenslotte: vergeet u de fotowedstrijd niet?

ACvG

Een Rheens-Veens grensconflict in 1697

Op een goede dag, het was maandag 16 november 1696 (*1), maakte de Hoofd Officier of Schout, Johan Carel Smislaert in de vergadering van de Rhenense politie (de tegenwoordige gemeenteraad) melding van enkele problemen, welke in Veenendaal waren ontstaan tussen de Veenraden en enkele geërfden. Het betrof de aanleg van een nieuwe weg, die was afgepaald en volgens de substituut Schout, die hij er op af had gestuurd, zodanig was afgebakend, dat daardoor niet alleen vele bewoners zouden worden benadeeld, maar ook de grensscheiding tussen de 'Stadts Jurisdictie' van Rhenen en Gelderland zou worden veranderd. Daarmee zou het Rhenens territorium worden verkleind. Deze weg liep "uijt het dorp van Venendael voorbij den molen aldaer nae Renswoude etc.". Deze molen was de nieuwe Gelderse molen, gebouwd ongeveer tussen 1630 en 1650 en de weg betrof het verlengde van de vertakking van de Grift bij de Zwaluwstaart (het huidige Zwaaipein) naar de Vendel toe.

Detail van een kaartje uit een atlas van Ottens.

De vergadering besloot om de Hoofd Officier, of bij diens afwezigheid zijn substituut, en voorts de oud burgemeester Cattenburgh, het raadslid Van Wijck alsmede de secretaris Cornelis Klerck ter plekke de situatie in ogenschouw te laten nemen en hier verslag van te laten doen.

De volgende dag reeds werd door de afgevaardigden verslag uitgebracht van hun inspectie. Het bleek dat de arbeiders nog bezig waren aan de bewuste weg, die met paaltjes was afgezet en voor een gedeelte reeds gereed was. Ook de sloot langs de weg, de eigenlijke limietscheiding tussen Gelderland en het Rhenens gebied, was voor een gedeelte afgestoken. Het bleek hen, dat de weg daardoor over verschillende voeten (ca. een meter) in Rhenense richting was verschoven.

De opzichter van het werk had hen medegedeeld, dat de opdracht tot deze werkzaamheden was uitgegaan van de Heren Veenraden. Omdat de vraag zich voordeed, of de Heren van de Rhenense magistraat wel bevoegd zouden zijn om in deze zaak tussen beide te kunnen komen ter handhaving van hun recht en Jurisdictie, werd besloten om de Hoofd Officier Smissaert te verzoeken, zich te willen verstaan met de Heer van Renswoude, die lid was van het college van Veenraden en eigenlijk altijd een belangrijke plaats bekleedde in de Gelderse Vallei.

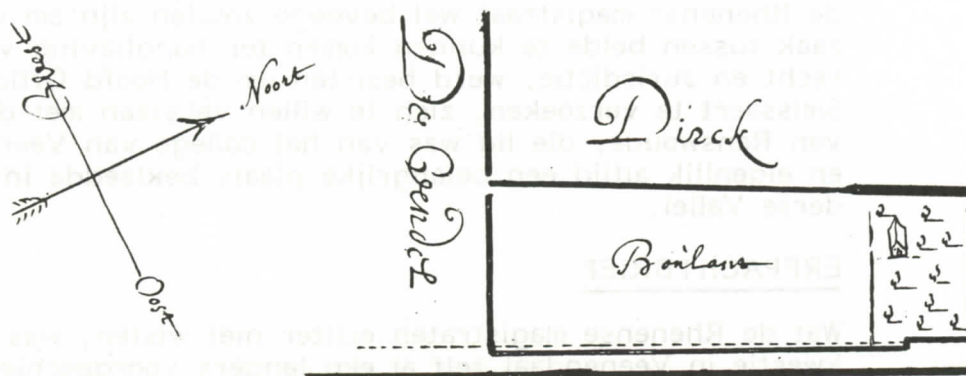
ERFPACHTBRIEF

Wat de Rhenense magistraten echter niet wisten, was dat deze kwestie in Veenendaal zelf al een langere voorgeschiedenis achter de rug had.

De zaak begon op de 8e mei van dat jaar, toen Hendrickje Remmen, de huisvrouw van Aert Petersz. aan de Heeren Van Renswoude, Otters, Jan Coresen Weppelman, Jeurjan van Langevelt en Jacob van Holten, allen Veenraden, op hun verzoek een erfpachtbrief had getoond, die haar de 1e augustus 1669 was verleend door Frederick van Beeck, rentmeester van het Convent der Carthuijsers te Utrecht (*2). Vermoedelijk was er bij het vervenen van het door haar bewoonde perceel nogal slordig omgesprongen met de grenzen. Volgens deze

erfpachtbrief bedroeg het oppervlak van de grond van de hofstede van de fam. Aertsz 4 morgen en 210 roeden. Tevens werd toen bepaald dat de griften en wijken zouden moeten worden onderhouden volgens de voorwaarden, in 1615 vastgesteld. Welke deze waren is helaas niet bekend.

De Veenraden hebben toen aanleiding gezien, het perceel te laten hermeten en tevens de Veltjensgraaf (d.w.z. het gedeelte van de Venlo noordwaarts tot voorbij de Jufferswijck) te doen opmeten. Deze meting werd op 16 mei 1696 verricht door Bernard de Roij (*3). Zijn verhaal (*4) en het bijbehorende kaartje (zie hieronder) zijn bewaard gebleven.

Kaart van een "seeckere hofstede ende landerijen gelegen onder de vrije heerlijkheit van Renswoude, toebehorende deselve parthije landts Aert Petersz, streckende van de Vendel aff Noortwaarts aen tot in de Juffrouwenwijck, daer Oostwaerts Veltjes Graeff ende Westwaerts Dirck Kouwenhoven naest-gelegen is...." door Bernard de Roij, 16 Meij 1696. Manuscript, gekleurd, 14, 7x54,5 cm. Arch. Veenraden 150.

Het verbaal luidde als volgt: "Ten versoecke vande Veenraden der Gelderse ende Stichtse Veenen in Veenendael, hebbe ick ondergesch. gesworen Lantmeter in dienste der Ed:Mog:Heeren Staten s'Landts van Utrecht op den 16 Meij deses jaers 1696, gemeten seeckere hoffstede ende Landerijen gelegen onder de vrije heerlijkheit van Renswoude, toebehorende deselve parthije Landts Aert Petersz, streckende van de Vendel aff Noortwaerts aen tot inde joffrouwen Wijck, daer oostwaerts Veltjes Graeff ende Westwaerts Dirck Kouwenhoven naestgelegen is, ende deselve parthije Landts groot bevonden vijff mergen hondert ende twintich roeden Stichtse Lantmaet, ende

Kouwenhoven

Naestgelant

Die joffrouwen

5 mergen 120

Aert potas Lant

Wijlant

Die is Veltjes graeff groot 3 roeden 567 roeden groot

Dirck

dit behalve de voornoemde wegh genaemt Veltjes Graeff, welcke wegh noch apart bij mij is gemeten ende groot bevonden vijff hondert seven ende sestig roeden mede Stichtse Maet volgens de baecken die ick aldaer in presentie ende bijwesen van eenige der Veenraden van Venendael voornoemt hebbe gestelt, Actum in Venendael, datum als boven, door mij Bernard de Roij 1696."

Op 30 mei werd door de Veenraden een resolutie aangenomen: *"Alsoo van alle oude ende immemorale tijden een wegh is geweest, genaemt Veltjens-graeff, streckende vanden Dorpe van Venendael over de Vendel, ende vervolgens ter zijden 't lant van Aert Petersz, en voorts over de Joffrouwen-Wijck tot aen de Buijrsteegh van Ede, ende soo vorders; over welcke voorsz. Joffrouwen-Wijck een brugge hadde gelegen, waer van eenige der palen nogh konnen werden gesien, ende dat 't dienstigh sijnde geoordeelt bij de Veenraden vande Gelderse ende Stichtse Veenen den voorsz. wegh te herstellen, hebben sij nae visitatie bevonden, dat Aert Petersz, woonende onder de Jurisdictie vande Hooge Heerlijckheijt van Renswoude uijt Veltjens-graeff, leggende ter lengte van sijn land niet alleen slijck gegraven ende daer van torff gemaekt, maer oock d'aerde vervoert, ende voorts de limieten voor een gedeelte geamoveert, ende de voorsz. Veltjens-graeff gepolieert ende geusurpeert heeft; ende dewijll sulcx niet can werden getolereert, hebben de gemelte Gelderse ende Stichtse Veenraden geresolveert 't voorsz. aenden Drossaerd vande Hooge ende Vrije Heerlijckheijd van Renswoude voorsz., ofte sijn recht waernemende, bekend te maken, ten eijnde die soodaenige middelen van Justitie bij de hand neme als hij sal bevinden te behooren, Actum den 30 en Meij 1696. Coram de Heeren van Renswoude Otters, Weppelman, Langevelt, ende van Holten Veenraden, Onder stont In name der Veenraden ende was onderteijckent C. Boumeister 1696. (*5)*

PROCES

De Drost of Drossard van Renswoude, *Mr Johan Thiens,*

liet er geen gras over groeien, een door hem ingediende aanklacht bij het Gerecht van de Hooge Vrije Heerlijkheit van Renswoude en Emmickhuijsen, leidde ertoe, dat reeds op 3 juni, bij monde van de schepenen Gerrit Arisz en Jan Thijmans werd besloten de zaak in onderzoek te nemen. De zaak kwam voor op 8 juli voor het Gerecht van Renswoude. Aert Petersz en zijn echtgenote Hendrickje Remmen werden gehoord. Hierbij kwam naar voren, dat de Veenraden bereid waren, op eigen kosten, de vergraven weg met een sloot weer te herstellen, waartoe door de landmeter de Roij reeds bakens waren geplaatst. Het proces zou voor het Hof van Utrecht worden 'gecondemneerd', de acte werd ondertekend door de schout Fijtingh en de schepenen Arris Fransz en Jan Thijmens. Weldra werd (*6), 'bij de roeij', aanbesteed het graven en maken van een sloot tussen Veltjensgraaf en het land van Aert Petersz, voor zover deze reeds gekielspit is, tot aan de Juffrouwwijk, alsmede het graven van een sloot, welk werk werd aangenomen door Jan Otten.

Enkele maanden later, op 27 oktober, zonden de Veenraden aan De Roij een brief, waarin zij hem verzochten, naar Veenendaal te willen komen, op welke dag ook de Gelderse landmeter Ingenieur G. Passavant was ontboden i.v.m. het afmeten en uittekenen van een 'seeckere oude wegh Veltjens-Graaff genaempt, sulcx voor een gedeelte wat vervallen is, U Ed. bekennt'. (*7) In een P.S. wordt hem nog verzocht een tweetal goede oude kaarten mee te brengen, om hieruit de grens tussen Gelderland en Utrecht te kunnen af lezen. Op 3 november wordt door beide landmeters de gevraagde meting uitgevoerd.

RAPPORT

Het interessante rapport is bewaard gebleven (*8) en luidt als volgt: *"Ten versoecke vande Veenraden van Veenendael soo vande Gelderse als Stichtse sijde, hebben wij ondergesz. opden 3 november 1696 ons vervoecht in Veenendael, ende aldaer gedaen een affbaeckinge van seeckere limietscheijdinge*

der respectieve Provincien, in maniere als volgt. Eerstelijck hebben wij gestelt een lange baeck int midden vande Grift aende bovendeur vant verlaet aende swaluwestaert, ende van daer gegaen aent begin vande gruppel, sijnde aent eijnde vanden uytgangh vanden bogaert, tegenwoordich toecomende Willem Jansz Ubbenhorst, (:die gewillich toestont, dat van zijn erff soo veele mochte affgenomen werden, als volgens onse gestelde affbaeckinge wierde vereijst:) ende aldaer gestelt eene baecke van waer men de eerste gestelde baeck aende Swaluwe staert bequamelijck konde sien, ende alsdoen van daer aff gestelt verscheijden andere baecken, staende met de twee eerste baecken alle in eene rechte linie, ende hebben alsdoen bevonden deselve te lopen langs de gruppel, ende voort in een rechte linie door de erve tot aent huijs van Andreas Essenius, gaende aldaer doort achterhuijs, ter plaetse alwaer twee ijsere nagels zijn geslagen inde hoeck vande muer, den eene aende binnen ende den andere aende buijtenkant vande gevel vant principale huijs, staende mede in eene rechte linie met de eerste gestelde baecken, welcke linie ofte scheijdinge, is accorderende bevonden met de oude ende voor desen vastgestelde limietscheijdinge der respectieve Provincien in September des jaers 1553 bij wedersijts Commissarissen genomen, waer van ons ondergesz. copie is vertoont, accorderende verders dese voornoemde limietscheijdinge mede met de metingen ende Caerte bij ons jder apart daer van gemaect, sonder dat wij met malkanderen daer over ooit gesproken, ende is bij de respectieve veenraden besloten te herstellen en te maken eene bequame uijtwegh van Veenendael aff, tot aende limietsteen, leggende aende Groote venlo, welcke wegh tegenwoordigh bevonden werdt te lopen met eenige cleijne bochten of kromtens vande voornoemde steen, tot aende uytgang vant erff van Willen jansz Ebbenhorst voornoemt, ende sal deze te maecken wegh gelegd werden langs de voornoemde limietscheijdinge op den Geldersen bodem, volgen de baecken aldaer gestelt ende is dese affbaeckinge bij ons ondergesz. lantmeters der Provincien van Gelderland en Utrecht gedaen met alle omsichtigheden en soo veele naukeurige onderzoekingen als ons doenlijck is geweest, ende oordeelen dat

dese gestelde affgebaeckte limietscheijdinge naer onse beste kennisse ende aller oprechtheit is geschiet ter presentie vande respective Veenraden ende menichte van veele omstaenders, sonder dat imant der Gelanden vande Gelderse ofte Stichtse kant, langs de voorsz. limietscheijdinge, ende te maecken wegh gelegen, int minste in oppositie sijn gecomen, Actum Venendael op dato als voren

G:Passavant

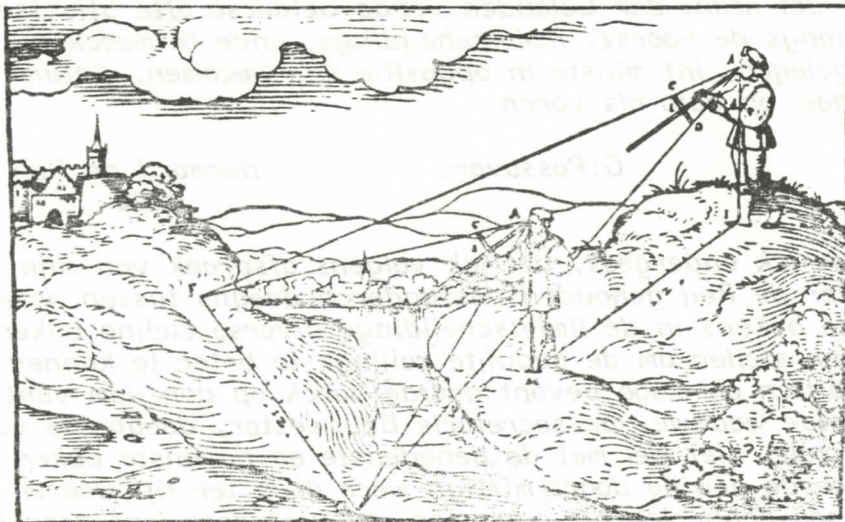
*Bernard de Roij
1696*

Verklare ick ondergesz. dat jck volgens afspraak van mijn confrater de Roij gehouden des anderen daeghs tussen onse gestelde bakens in de limietscheijdinge diverse cleijne bakens heb doen stellen om de geduijte raijinge te beter te kunnen afkielspitten en alsoo bevont dat de baeck op den dam vant lant vande weduwe van secretaris Boumeester, daeghs te voren gestelt, niet wel met de benedenste en bovenste baken accordeerde dewijle doort mistigh weer doen ter tijt weeren belet, soo hebbe jck die ongeveer een voet naer lant doen in setten door den timmerman Hendrick van Hansborch, sonder dat van Houten of andere Veenraden daer ontrent iets hebben gedaen, maer bevont sulx om te accorderen met de andere bakens te vereijschen, gelijk mede de verdere bakens naer den Grote Venlo: door den selve timmerman heb doen slaen

Actum Arnhem den 16/26 November 1696 Bij mij G.Passavant mijn Confrater de Roij om eenige affaire absent sijnde

Verclaere ick ondergesz. waer te sijn, soo wanneer de voorgaehelde afbaeckinge gedaen was op den 3 november 1696 door mij ende mijn Confrater G.Passavant, dat ick op den 4 dito des morgens omtrent drie ure van Venendael naer Amersfoort ben gereijst, naer dat bij mij ende mijn Confrater ter presentie vande Veenraden alvorens was vastgesteld, dat mijn Confrater Passavant in mijn absentie ende affwesen eenige cleijne correctie inde affgebaeckte linie soude mogen doen, alsoo wij beijde oordelen, dat selve tot volcomen perfecteringe der affbaeckinge (bij ons te saemen gedaen) noch was beho-

rende,
Utrecht den November 1696 Bernard de Roij"

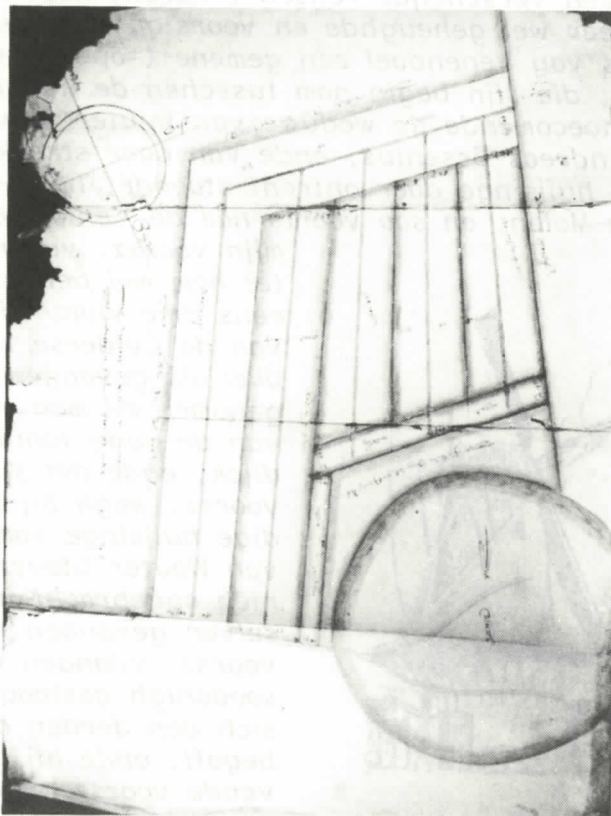
Afstandsmeting met de Jacobstaf door oude landmeters

Enkele declaraties, die beide landmeters hebben ingediend, zijn eveneens bewaard gebleven. (*9)

RHENENSE JURISDICTIE

Op ongeveer dit moment begint de zaak in Rhenen bekend te raken, want op 16 november stelt Smissaert zoals we boven zagen, de kwestie in de Rhenense raad aan de orde. Zoals was afgesproken, heeft het gesprek met de Heer van Renswoude plaatsgevonden, en wel in december 1696. Gesteld werd dat het veranderen van de grens tussen het Sticht en Gelerland en dus ook van de Rhenense jurisdictie, slechts was voorbehouden aan de Heren Staten van beide provincies, maar zeker niet door de veenraden. Dit werd erkend door de Heer van Renswoude, waarmee werd overeengekomen dat de

Veenraden de werkzaamheden aan de weg zouden stilleggen tot er over deze kwestie een conferentie zou worden gehouden. Dit zou even duren, want er moest worden gewacht *"tot dat zijn welgeb: in het voorjaer van 1697 weder op Renswoude soude gekomen sijn"*.

Kaartje van het gebied ten noorden van de Grote Venloo bij Veenendaal, waarop grondbezit van de Carthuijzers te Utrecht is aangegeven. Anoniem, doch zeer waarschijnlijk vervaardigd door Marcelis van Oort, ca 1600. Arch. Veenraden 77.

Intussen kunnen we getuige zijn van een merkwaardige verklaring, afgelegd ten overstaan van notaris Boumeister (*10):

"Attestere ende vercalere ick ondersz. Beernt Jansz, out ongeveerlijck vier ende 't seventich jaeren, woonende tot Renswoude, ten versoecke van de Veenraden der Gelderse ende Rhenense Veenen, dat ick mijn vader zaliger Jan Hendricksz bij sijn leven verscheijde reisen (=keren) hebbe horen seggen, dat hem seer wel geheughde en voorstont, dat er achter 't schoolhuijs van venendael een gemene (=openbare) wegh geweest was, die sijn begin nam tusschen de huijsingen jegenwoordigh toecomende de weduwe van Wouter Stevensz, ende dat van Andreas Essenius, ende van daer streckte achterheen de andere huijsinge daer ontrent staende, noort-west op nae de Nieuwe-Molen, en soo voorts nae de Venloe toe; Voegende

De nieuwe molen, die op de plaats staat van de in het artikel genoemde molen.

mijn voorsz. vader daer bij, dat hem wel bekend was, dat er eens drie vijandelijcke personen van de Gelderse zijde in Venendael als gevangen hadden mede genomen de man van de moeder van de oude Jannitje van Schadijck, ende dat sijn hem de voorsz. wegh bij de jegenwoordige huijsinge vande weduwe van Wouter Stevensz een weijnich opgebracht hebbende, den selven gevangen twee van de voorsz. vijanden met een mes soodanigh gestoocken hadde dat sich den derden op de vlucht begaff, ende hij gevangen alsoo vande voorsz. vijanden los geraeckte; Verclaere wijders, dat ick mijn voornoemde vader zaliger hebbe hooren seggen,

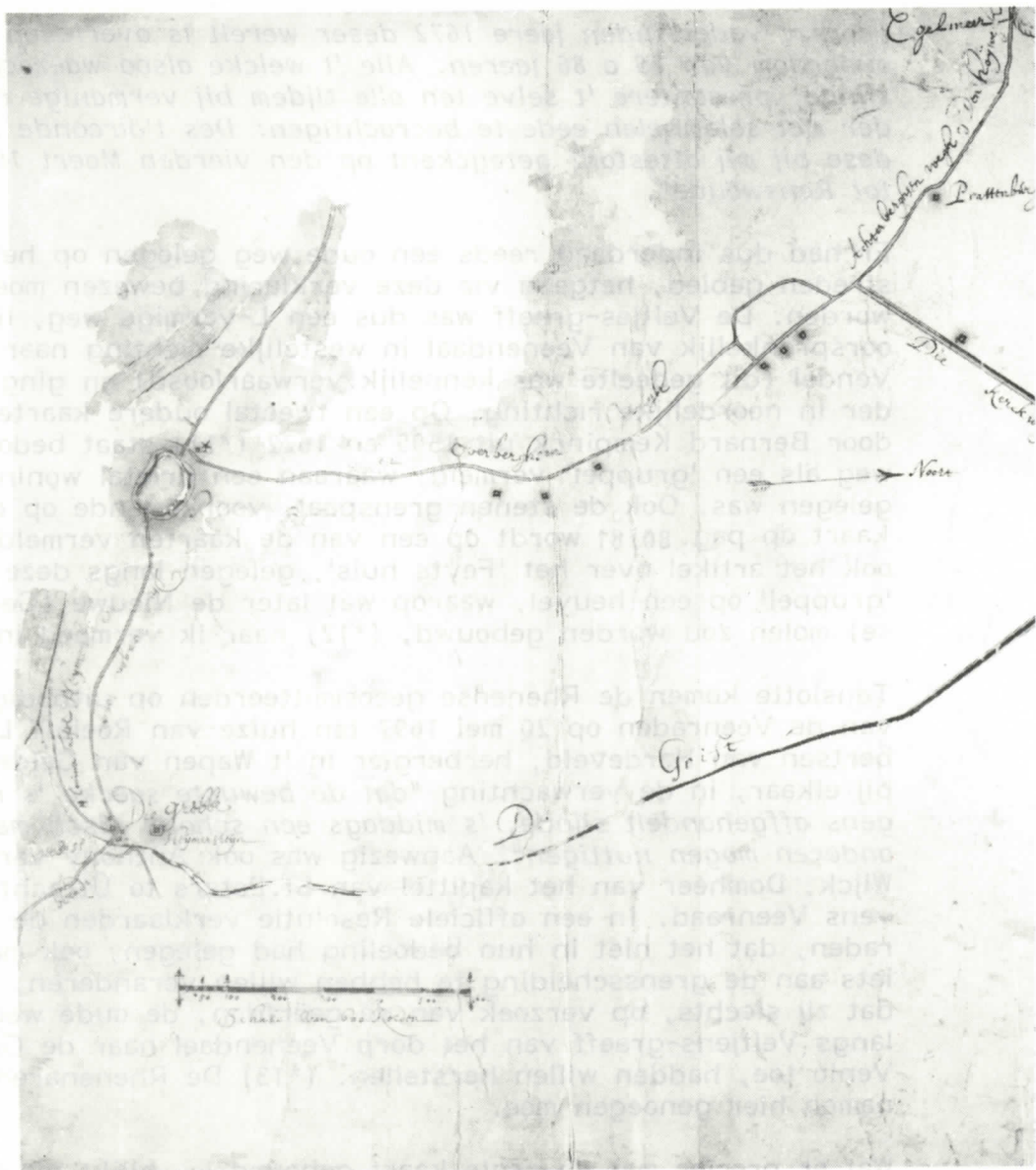
dat hij drie jaeren voor knecht hadde gewoont bij de voorge-
melte Jannitje van Schadijck, ende daeromme vant voorseijde
seer goede kennisse hadde; Gelijck oock getuige, dat mijn

voorsz. vader inden jaere 1672 deser werelt is overleden inden ouderdom van 85 a 86 jaeren. Alle 't welcke alsoo waerachtigh sijnde, presentere 't selve ten alle tijdem bij vermanige naerder met solemnelen eede te becrachtigen: Des t'oirconde is dese bij mij attestant geteijckent op den vierden Maert 1697 tot Renswoude".

Er had dus inderdaad reeds een oude weg gelegen op het omstreken gebied, hetgeen via deze verklaring bewezen moest worden. De Veltjes-graeff was dus een L-vormige weg, liep oorspronkelijk van Veenendaal in westelijke richting naar de Vendel (dit gedeelte was kennelijk verwaarloosd) en ging verder in noordelijke richting. Op een tweetal oudere kaarten door Bernard Kempinck uit 1599 en 1622 (*11) staat bedoelde weg als een 'gruppel' vermeld, waaraan een drietal woningen gelegen was. Ook de stenen grenspaal, voorkomende op de kaart op pag. 80/81 wordt op een van de kaarten vermeld. Zie ook het artikel over het 'Feyts huis', gelegen langs deze 'gruppel' op een heuvel, waarop wat later de Nieuwe (Gelderse) molen zou worden gebouwd, (*12) naar ik vermoed in 1623.

Tenslotte komen de Rhenense gecommiteerden op uitnodiging van de Veenraden op 20 mei 1697 ten huize van Roeloff Lambertsen van Hardeveld, herbergier in 't Wapen van Gelderlandt bij elkaar, in de verwachting *"dat de bewuste saecke 's morgens affgehandelt sijnde, 's middags een schotel visch met den anderen mogen nuttigen"*. Aanwezig was ook Anthony van Wijck, Domheer van het kapittel van St. Peters te Utrecht, tevens Veenraad. In een officiële Resolutie verklaarden de Veenraden, dat het niet in hun bedoeling had gelegen, ook maar iets aan de grensscheiding te hebben willen veranderen, maar dat zij slechts, op verzoek van de geërfden, de oude weg langs Veltjens-graeff van het dorp Veenendaal naar de Grote Venlo toe, hadden willen herstellen. (*13) De Rhenenaren namen hier genoegen mee.

Wat er precies met de grote kaart gebeurd is, blijkt uit de volgende brief van De Roij:

"Caerte waer op verthoont en aangewesen werdende wegen ende watergangen omtrent Venendaal soo als deselve inden jaere 1688 door mij ondergesz. geswor. lantmeter zijn gemeten en gearteert, en met de principaale caarte accorderende bevonden. binne Utrecht den 26 Meij 1697 Bernard de Roij 1697" Arch. Veenraden 77a

"Mijn Heer

Utrecht den 28 Meij 1697

Hier nevens gaet U Ed oude Caerte waervan ick de copie aende Heere Smitsert hebbe gesonden nevens een caertie als die van Reenen van U E hebbe mede genomen, t' geene ick volgens haere Ed begeeren autenticq hebbe gemaect, derhalven en hebben haer Ed. het Uwe met meer van doen. Ick schrijve oock aende heer Smitsert de goetheijt te willen hebben van t' selve U Ed wederom te willen behandigen, en off het vergeten moghte werden soo kan U Ed het eens helpen onthouden, doch soo weet U Ed waer hij hem kan adresseren om een ander, Hier mede naer presentatie van mijnen dienst eijndigende, soo blijve ick, Mijn heer, U E genegen dienaer Bernard de Roij".

Het betreft hier dus zeer waarschijnlijk de copie-kaart, die op de beide middenpagina's is weergegeven.

Een korte notitie in het Rhenense 'raadsverslag' van 21 juni 1697 vermeldt het volgende: *"Heeft de heere Smissaert overgelevert twee kaertjes vande wegen en watergangen in Venendaell, gelegen aende uijterste eijnde van deser stadts jurisdictie, dewelcke verstaen is, dat op linnen geplackt, en op de stadthuise met een lijstje omhet, sullen worden opgehangen."* Deze beide kaartjes zijn, naar moet worden aangenomen, verloren gegaan.

Zo liep deze zaak, die aanvankelijk door Rhenen hoog werd opgenomen, met een sisser af.

H. P. Deys

Noten:

(*1) Oudarchief Rhenen 15 en 45

(*2) Arch. Veenraden 14 XVI 16 Meij 1696. De Karthuijzers bezaten veel land in deze streek, rond Emmickhuijsen en de Vendel (zie kaartje pag. 70/71) van de Venlo (Vendel) met de Munnickeweg, de Melm en Veltjensgraeff. Dit kaartje is anoniem, doch ongetwijfeld vervaardigd door Marcelis van Oort, ca 1600, Arch. Veenraden 77). Ook in Rhenen lag bezit van de Karthuijzers, o.a. het veer en het veerhuis aldaar waren door hen verpacht (Oudarchief Rhenen 120, kaart door Marcelis van Oort, 1603). Het overig bezit van de Karthuijzers in Rhenen was reeds door hem in 1598 gekarteerd (Rijksarchief Utrecht, KKK 628).

(*3) Utrechts landmeter en kartgraaf 1638-1707. Werkte veel voor de Staten van Utrecht.

- (*4) Arch. Veenraden 150.
- (*5) Arch. Veenraden 14 XVI 30 Meij 1696; Idem Inv. 150
- (*6) Arch. Veenraden 136
- (*7) Omdat het hier een opmeting van een grensgebied tussen twee provincies betrof, moesten de provinciale landmeters van de beide provincies deze meting gezamenlijk verrichten. Deze grens is in de loop der eeuwen verschillende malen opgemeten, o.a. reeds in 1553 en 1556 (Arch. Veenraden 48), 1599 en 1622 11), en in 1828 (landmeter Slits 14) en 1894 (door T.J. Hondius, met kaarten en verbaal verschenen in 1908 14)).
- (*8) Arch. Veenraden 150 en copie ervan in 14 XVI 16/26 Nov. 1696
- (*9) Arch. Veenraden 280b 4 Nov. 1696. Passavant declareerde 18 gulden volgens specificatie: "Den 2 Novemb. 1696 van Arnhem naart Veen gereden en aldaer gevaceert tot den 4.dito: sijn drie dagen voor transport heen en weder en vacatien te samen achtiën gulden".
Van De Roij werd op 21 Meij 1697 van een later berzoek (n.l. voor de bijeenkomst in de herberg van Van Hardeveld) een specificatie gevonden. Deze luidde als volgt: "Denselven heeft gevaceert den 19/20 ende 21 Meij ter saecke raeckende het herstellen vande weg in Venendael voor vacatie 6-6-0 Voor huer van een chaise 7-10-0 voor passagie gelt 10-0 en ver- schoten aen verteringen gins en weder 2-10-0 Samen 16-16-0 (dus iets meer dan 16 gulden).
- (*10) Arch. Veenraden 150, 4-3-1697, en idem 14 XVI, Maart 1697.
- (*11) B. Kempinck Rijksarchief Arnhem, Arch. Hof krt 13; Arch. Rek.kamer krt 242
- (*12) Beeke, J.H.A., Oud Veenendaal 2e jrg. (1987) nr.2, pag. 54-55.
- (*13) Oudarchief Rhenen 46; Arch. Veenraden 150.
- (*14) Oudarchief Gem. Veenendaal, zonder nr.

Scheepjeswol, u vaart er wel bij (deel 2)

Spinnende vrouw uit de Bronstijd
(1500—800 v. Chr.)

Spinnen en weven was in oude tijden uitsluitend vrouwenwerk. De spinster op onze tekening laat zien hoe primitief dit handspinnen geschiedde. Onder de rechterarm heeft zij een stok geklemd waarop een pluk schapenwol gewonden is. Uit deze wol werd de draad getrokken en tussen vinger en duim in elkaar gedraaid. Over de linkerhand heen loopt de gesponnen draad door tot de spinsteen (spindop), waaronder zij opgewonden wordt. Deze spinsteen hield de draad dus gestrekt.

Het uit vier ringen bestaande halssieraad is uit brons gegoten en sluit aan de hals het jak van grof weefsel af. De bronzen gordel is aan de voorzijde met een prachtige bronzen 'gesp' gesloten. Om de rechter pols draagt zij twee bronzen ringen; aan de linker pols een 'armband' van spinstenen. In de gordel steekt een benen koker met benen naalden.

Tot in de middeleeuwen waren de belangrijkste werktuigen voor het spinnen van wol tot een draad, het van tegenwicht voorziene spinrokken (*1) en de spindel. (*2)

Vanuit India werd het spinnewiel ingevoerd. En hiermede was eigenlijk de eerste stap in de richting van mechanisatie gezet. Tot aan de nadering van de industriële revolutie werden stoffen hoofdzakelijk vervaardigd door het systeem van uitbesteden. Een stoffenfabrikant bracht ruwe wol bij een wever. De wever en zijn vrouw sponnen eerst de draad en daarna weefden zij de draad tot stof. Als grondstof werd ook wel ruwe katoen en vlas gebruikt.

In Engeland woonde, in het dorpje Standhill een thuiswever wiens naam James Hargreaves was. Evenals zovele Veenendalers was hij in het bezit van een weefgetouw en een spinnewiel. Deze wever kwam in het jaar 1764 op het idee dat één enkel wiel acht spindels aan moest kunnen drijven. Het lukte hem acht draden te spinnen met de spierkracht van een man.

Al was de draad grof en niet sterk, de uitvinding was een enorme vooruitgang. Hij kwam met deze vinding precies op tijd, want het fabriekssysteem deed zijn intrede.

Tekening van Adriaan de Kleuver

We denken hierbij aan het laten spinnen van de wol in Amersfoort. De gevolgen waren ook hier ingrijpend voor de arbeiders, de gendarme moest er zelfs aan te pas komen. Na het overlijden van D.S. van Schuppen nam, eerst na een gedegen opleiding in Engeland gevolgd te hebben, zijn zoon Steven de leiding over. Hij was het, die de eerste stoommachine in bedrijf stelde. Na zijn overlijden werd de leiding van het bedrijf overgedragen aan de heren Dubois en Ten Kate. De heer Dubois was advocaat en notaris in Utrecht.

Van links naar rechts: Wim v.d. Weerd, v.d. Kooy, zittend: notaris Dubois, bedrijfsleider v.d. Bosch, links M. ten Kate. Rechts op de voorgrond mevr. Van de Weerdhof. (foto 1889)

In het jaar 1892 spoedde zich een van regeringswege ingestelde commissie, die belast was met het toezicht op de toenmalige sociale wetten, naar Veenendaal. Overal in het land waren miserabele toestanden en vooral de wet op kinder- en vrouwenarbeid werd met voeten getreden. Een aantal personen werd een verhoor afgenomen. Zowel de "grote fabriek" (V.S.W.) als de "DS Van Schuppen" werden grondig onderzocht op naleving van de arbeidswetten en de werk- en leefsituatie van de werk-

nemers. Ongetwijfeld is de oorzaak van het onderzoek een klacht geweest die door de regering serieus werd genomen. Directeuren, zeer jonge- en oudere werknemers werden gehoord. Naast de controle op de bestaande wetten werd een onderzoek ingesteld naar de arbeidstijden, de hygiënische toestanden in de werklokalen, de woontoestanden, kleding en de vervuiling in de arbeiderswijken.

Dr Ph.J. Hoedemaker maakt in 1875 melding van de noodsituatie waarin de Veense werklieden zich bevinden. Hij schrijft onder meer het volgende:

"In het jaar 1868 werd ik predikant te Veenendaal en vond daar, naast de eigenlijke bewoners van het dorp met zijn volkrijke, verwaarloosde buurtschappen, drie in getal, (de Engelse Stad, het Achterkerk en aangrenzende straten en het 't Bovenende en omgeving) een jeugdige fabrieksbevolking van omtrent 1500 zielen, die mijn deernis opwekte".

Als alles buiten nog donker en stil was hoorde hij het getrappel van kleine voetjes temidden van de afgemeten voetstappen der oudere arbeiders die zich naar het werk spoedden. Tegen 8 uur 's avonds en later vindt hij de uitgestrekte gebouwen van de fabriek nog schitterend verlicht en het werk nog niet gedaan. Scherp stelt hij de verstandelijke ontwikkeling, de zedelijkheid en het zieleheil van de vooral jongere werknemers aan de orde. Waarschijnlijk is het deze klacht geweest die de staatscommissie ter ore kwam. Bedoeld werd hier de VSW-fabrieken aan de Zandstraat.

De goede naam van de Scheepjeswolfabriek komt niet in het geding. De arbeiders zijn trots op hun bedrijf en de werktijden zijn redelijk, gerekend naar die tijd. De heer Dubois deelde de commissie mee dat zijn bedrijf vooruitstrevend was en de boven omschreven wantoestanden kwamen in zijn bedrijf niet voor. Hij verklaarde dat het bedrijf 291 werklieden telde, waaronder 82 jongens. Er zijn er 70 met meer dan 5 dienstjaren, 43 met meer dan 10, 24 met 15, 21 met 20,

10 met 25, 4 met 30, 5 met 45 en 2 met meer dan 50 dienstjaren.

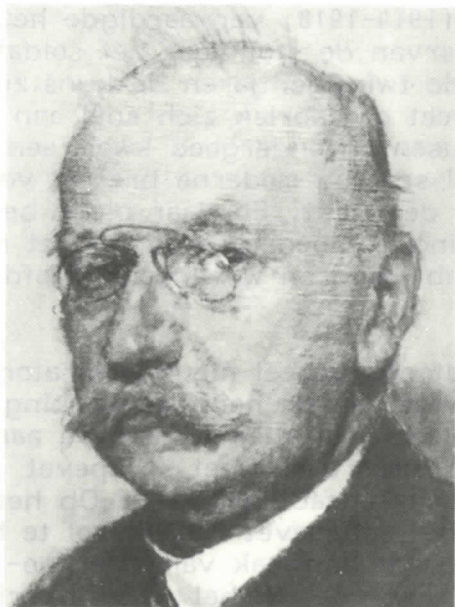
1889 Willem van de Pol met een mand ruwe wol.

Op drankmisbruik volgde ontslag op staande voet. De schaft-lokalen bleken keurig in orde. Bovendien had het bedrijf een pensioenfonds waarin de firma een bedrag van f 15.000,- had gestort. De werknemers bleven zo lang als mogelijk in dienst van het bedrijf. De directie beoordeelde wie met pensioen kon gaan. Het recht op pensioen kon vervallen verklaard worden. Lang zou het duren voor het recht op pensioen geclaimd kon worden, want in 1959 zijn er nog steeds geen statuten van het pensioenfonds en vragen de werknemers zich af welke rechten ze hebben. Deelnemers (personeelsleden) storten elke week één gulden in het fonds (werd op het loon ingehouden) terwijl de N.V. ook één gulden per deelnemer stortte. De plichten zijn dus duidelijk, de rechten minder. Het maximaal haalbare pensioen op 65-jarige leeftijd is dan f 12,50 per week. Over het algemeen kan gesteld worden dat het bedrijf, dat zo'n twee eeuwen stand hield, te goeder naam en faam bij de Veense bevolking bekend stond en dat ook verdiende.

TIJDPERK LEINWEBER

Johanna Hendrika van Schuppen, dochter uit het eerste huwelijk van Dirk Steven van Schuppen huwde met de in Ingen geboren arts Frederik Johannes Spruyt. Uit dit huwelijk werd op 19 november 1862 Dirk Jacobus Spruyt geboren. Op latere leeftijd vinden we hem naast zijn neef Leinweber, wiens vader gehuwd was met Evertje W. van Schuppen, terug in de leiding van het bedrijf. Met de komst van de heer Leinweber was de familie weer in de directie vertegenwoordigd. De heer Leinweber was wat men noemt een echte directeur, hij straalde gezag uit en de arbeiders dweepten met hem. Deze man had echter één fobie, hij had een overdreven angst voor infecties. Van hem werd verteld dat hij de klink van een deur niet met blote hand aanpakte uit angst voor infectie. Toch zou hij aan de gevolgen van een infectie overlijden.

De periode 1906 tot na de eerste wereldoorlog werd gekenmerkt door seizoenslapse, die zich minstens één maal per jaar voerde. In deze periodes trokken de werknemers naar het Schup-

J.P.C. Leinweber

sebos, gelegen aan de Grintweg naar Rhenen, om er bomen te kappen, lupinen te zaaien, te spitten enz. De vrouwen brachten dan warm eten naar de portier en voor verder transport naar het bos zorgden dan twee werknemers. Per kruiwagen werd het eten door twee jongens naar het bos gebracht. Aangekomen bij de Marechausseekazerne werden zijn gecontroleerd door de opperwachtmeester, die in de volksmond '*dikke Keesje*' werd genoemd. Als hij de deksel van de pannen gelicht had om te zien of er geen gestolen waar in zat mochten ze verder gaan.

Expeditie 1935

Van links naar rechts: A. Achterberg (chef), H.v.d. Lustgraaf, K. Slok, G. Muller, W.v. Dolderen en C. Heijkamp.

Tijdens de eerste wereldoorlog (1914-1918) vervaardigde het bedrijf de grijsgroene garens, waarvan de stof voor het soldatenuniform werd geweven. Als in de twintiger jaren de kunstzijden kous haar gloriëtocht begint, weet de fabriek zich snel aan te passen. Aan het breien van kousen en ondergoed kwam een einde. De "Scheepjeswol" bracht al spoedig moderne breiwool voor het maken van bovenkleding op de markt. En daar bleek behoefte aan te zijn. Daarnaast ging het bedrijf over tot het maken van garens voor tricotagefabrieken en weverijen. Hoofdzak bleef de breiwool.

Na de tweede wereldoorlog wordt een geheel nieuw laboratorium ingericht. Iedere Veenendaler weet van de heilzame werking van het schapevet bij verkoudheid, reumatiek en andere aandoeningen. Menig kind werd ingesmeerd met het schapevet onder het motto 'baat het niet dan schaadt het niet'. Op het laboratorium echter wist men uit het schapevet cholesterol te halen dat als grondstof diende voor de aanmaak van vitamine- en hormoonpreparaten. Het wolvet wint men uit het water waarin de wol is gewassen. Uit dit proces ontstaat later een zelfstandig bedrijf dat afgestoten wordt. Later bekend geworden onder de naam Philips Duphar.

175-JARIG BESTAAN

Het oudste bedrijf van Veenendaal viert in het jaar 1974 haar 175-jarig bestaan. Wijlen de heer Adr.P. de Kleuver, die veel werk heeft verzet om te achterhalen wanneer het bedrijf werkelijk is begonnen, komt tot de ontdekking dat Steven van Schuppen bij zijn huwelijk in 1717 reeds als wolfabriceur stond ingeschreven. Eigenlijk bestaat het bedrijf dan al 257 jaar. We kunnen doorgaan met het opsommen van directieleden en hun inbreng maar er zou bijna geen eind aankomen.

Uiteindelijk gaat het glorieuze bedrijf aan de welvaart ten gronde. "Wol aan een zijden draad" was een documentaire uit de serie 'Van Gewest tot Gewest' waarvan de titel prachtig uitdrukt hoe zwak de wolindustrie in Nederland er voor staat. Wellicht zal eens het getij keren en ook in Veenendaal de wolindustrie weer tot bloei komen.

De fabriek gaat uit. 1948

Van Dirk Steven van Schuppen, oprichter van de Scheepjeswolfoabrieken, en zijn afstammelingen, kan gezegd worden dat het bekwame bedrijfsleiders waren, die een uitstekende verhouding met de wolarbeiders onderhielden. Door de Veenendaalse bevolking werden ze gerespecteerd. Een werknemer geeft weer welk een vertrouwen zij in de nazaten van Dirk Steven hadden. Hij deelde de landelijke pers mede: *"Met het begraven van onze directeur de heer De Vries werd ook het bedrijf begraven"*.

Volgens de overlevering zou de familie zo vermogend geweest zijn dat zij het bedrijf wilden afstoten toen het moeilijk was een opvolger te vinden. Op verzoek van de bevolking heeft de familie het bedrijf toch maar aangehouden.

Nu resten ons nog slechts de oude gebouwen, waarvan enkele zeer oud genoemd kunnen worden, met hun inrichting. Nog even en van het illustere bedrijf is niets concreets meer over. Of zal men zich nog in gaan zetten om het zeer oude gedeelte in ieder geval te sparen? We wachten maar af!

Mogelijk zal op het terrein binnen afzienbare tijd een gigantisch winkelcentrum verrijzen met aan de straatzijden gestapelde woonruimten en ondergronds een immense parkeergarage. Wanneer dit oude terrein, dat eens het Groene Woud genoemd werd, zijn oude fundamenten laat zien zouden we wel eens meer over ons oude Veenendaal te weten kunnen komen. Want nog altijd blijft het, in oude geschriften genoemde 'Feytshuis' een vraagteken. Het moet ongetwijfeld ergens in het Groene Woud te vinden zijn.

1935. De Zandstraat rond de eeuwwisseling. Links op de hoek de oude kledingzaak van de fam. Zents, nu uit Veenendaal verdwenen. (Foto G. Vink, Elst)

H. Diepeveen

NOTEN: (*1) Stok waarin de gesponnen draad zich verzamelt.

(*2) Garenklos

BRONNEN: 'De Fabrieks-arbeiders te Veenendaal' door Dr Ph.J. Hoedemaker
 'Het Scheepje', bedrijfsblad van de Scheepjeswolfabrieken
 Artikelen van de heer Adr.P. de Kleuver
 'Wereldberoemde uitvindingen' door A. Feldman en P. Ford

Van de sekretaris

LEDEN-KONTAKTGROEPEN

Op de algemene ledenvergadering van 17 maart j.l. werd gevraagd of het mogelijk zou zijn om via de vereniging leden met dezelfde interesses op het gebied van de Veense historie met elkaar in contact te brengen. Daardoor zouden dan onderling vrijblijvend gegevens uitgewisseld kunnen worden, zonder een officiële werkgroep te vormen.

Het bestuur heeft deze suggestie besproken en wil die graag overnemen. Dat houdt dus in dat ieder lid van "Oud Veenendaal" die zich met een bepaald aspekt van het verleden van Veenendaal bezighoudt, en die daarover contact zou willen hebben met andere leden, dit kan doorgeven aan het sekretariaat (tel. 08385-22691).

Het sekretariaat funktioneert hierbij uitsluitend als contactadres, als 'doorgeefluik' waardoor leden met dezelfde belangstelling elkaars naam en eventueel telefoonnummer krijgen doorgegeven.

Het voordeel van dergelijke contactgroepen is dat men naar eigen behoefte informatie kan uitwisselen of gezamenlijk iets kan ondernemen. Er zijn verschillende 'vrijblijvende contactgroepen' denkbaar, bijv.: een groep die geïnteresseerd is in het Veense dialect, of in veldnamen, in genealogie, in Veense gewoonten of tradities. Uiteraard zijn er meer mogelijkheden, dus als u zelf een suggestie hebt, neemt u dan even contact op met het sekretariaat.

R. Bisschop, sekretaris

Fotowedstrijd

De Historische Vereniging 'Oud Veenendaal' organiseert, in nauwe samenwerking met de Rabobank Veenendaal, die vorig jaar haar 75ste verjaardag vierde, een fotowedstrijd met daaraan verbonden een aantal aantrekkelijke geldprijzen, met als hoofdprijs een opdracht.

REGELS EN VOORWAARDEN

- * Deelname staat open voor iedereen, dus leden en niet-leden van de Historische Vereniging 'Oud Veenendaal', met uitzondering van het bestuur en juryleden. De inzendingen dienen door de inzend(st)er zelf en recentelijk te zijn gemaakt.
- * Het wedstrijdthema is 'Veenendaal-nu'; een tijdsbeeld van Veenendaal in de ruimste zin des woords. Van personen, gebouwen, markante plekken tot verdwijnende straatbeelden en nieuwe stadsaangezichten.
- * Voor de ingezonden foto's, die naar het oordeel van de jury, origineler, opvallender en vakkundiger het thema uitbeelden, zijn de volgende prijzen aanwezig:
 - 1) Een geldbedrag van vijfhonderd gulden waarvoor men de vereniging 'Oud Veenendaal' minstens 25 foto's over het thema 'Veenendaal-nu' levert. De foto's, in kleur of zwart-wit, hebben minimaal de afmeting 13x18 cm. De foto's worden eigendom van de Historische Vereniging Oud Veenendaal.
 - 2) Een geldbedrag van tweehonderd gulden.
 - 3) Een geldbedrag van honderd gulden.
- * Teneinde de jury de kans te geven om een goed oordeel te geven over het werk van de inzend(st)er, is besloten om per inzending drie foto's te verlangen.
- * Inzenden van 1 juni 1987 tot en met 31 oktober 1987.
- * Foto's kunnen gestuurd of gebracht worden naar secretaris Roelof Bisschop, Prinsesselaan 38, Veenendaal. Op de achterzijde van elke foto (dia voorzien van een sticker) dient men duidelijk naam, adres, woonplaats en eventueel telefoonnummer te vermelden.
- * De jury bestaat uit Ton van Gils (fotograaf bij de gemeentepolitie te Veenendaal), R. Valkenburg (publicist) en A. Stomphorst (voormalig chef Kabinetszaken gemeente Veenendaal en secretaris Stichting Oranjedag Veenendaal).

De uitslag van deze fotowedstrijd zal in november 1987 bekend worden gemaakt.

Inlichtingen: Martin Brink, Zuiderkruis 65, Veenendaal,
tel. 08385-24456

Mededelingen

- * De volgende bijeenkomst van de Historische Vereniging wordt gehouden op donderdag 24 september a.s. in 'de Meent'. Deze datum wijkt af van de vooraankondiging in het vorige nummer van ons blad !!
De heer J. Lagerwij uit Scherpenzeel zal dan spreken over *'350 jaar boerderijbouw in de Gelderse Vallei'*.
De heer Lagerwij is afkomstig uit de bouwwereld en maakte als amateur-historicus studie van de geschiedenis van de vele prachtige oude boerderijen in de Gelderse Vallei.

Dus: - donderdag 24 september a.s.
- om kwart voor acht
- in 'de Meent', Grote Beer 10
- de heer J. Lagerwij over oude boerderijen
- * De vereniging wil graag nog sterker worden. Kijkt u uit naar nieuwe leden in uw omgeving. Een jaarabonnement op ons blad (f20,-) is ook een mooi kado om te geven! Let u ook op de mededeling van de sekretaris in dit blad?
- * De excursie naar de oude begraafplaats in juni was een succes. Het bestuur streeft ernaar jaarlijks een excursie te organiseren.
- * De vereniging heeft behoefte aan een eenvoudige opslagruimte voor de spullen die haar gegeven zijn. Weet iemand een plekje waar we bakfiets, kade-anker en andere attributen kwijt kunnen?

- * Het ligt in de bedoeling in 1990 een verzamelband voor leden ter beschikking te stellen, waarin de eerste vijf jaargangen van ons blad bewaard kunnen worden. Bewaar de oude nummers dus goed, want er zijn slechts enkele reserve-exemplaren ter aanvulling beschikbaar.
- * De laatste bijeenkomst van de Historische Vereniging van dit jaar is vooralsnog vastgesteld voor donderdag 10 december. Als spreker is dan de oud-burgemeester van Rhenen, Jhr mr L.H.N.F.M. Bosch ridder van Rosenthal uitgenodigd. Het belooft een boeiende avond te worden, met de geschiedenis van het waterschap in Veenendaal en omstreken als thema.
- * **DOET U MEE AAN DE FOTOWEDSTRIJD ?? !**

* 2e jaargang, nummer 4
verschijnt 4 maal per jaar.

Bestuur en redactie

drs A.C. van Grootheest, voorzitter

drs R. Bisschop, sekretaris

G. Kool, penningmeester

M. Brink

H. Diepeveen

Sekretariaat:

Prinsesselaan 38, 3905 GX Veenendaal

telefoon: 08385-22691

Ledenadministratie:

D.J. Kruidhof

Lemoen 29, 3902 GR Veenendaal

telefoon: 08385-11079

Bank: Rabobank, rek.nr. 3951.10.106

t.n.v. Historische Vereniging Oud Veenendaal

Postgiro van de bank: 380265

De kontributie bedraagt f.20,- per jaar

Voor leden tot 18 jaar f.10,- per jaar

Losse nummers van dit blad f.5,-

Vormgeving: Cora Thomasz

Druk: Drukkerij Davelaar

* *Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.*

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud:

- Voorwoord: Gemeente, pag.99
- Frisia in oorlogstijd, pag.100
- 25 jaar Dienst Gemeentewerken Veenendaal, pag.102
- Het salaris van een schoolmeester, pag.119
- Puzzel, pag.121
- Beeldbepalend, pag.122
- Twee boekbesprekingen, pag.124
- Mededelingen, pag.127

S T E D E K A A R T

MET DAGTEKENINGSTEMPEL FILATELIELOKET VEENENDAAL

IN OPDRACHT VAN KEIZER KAREL V WERD ROND 1564 MET DE BOUW GESTART VAN DE ST. SALVATOR-
KERK IN HET TOENMALIGE VEENLANDTDAEL. OP 1
MEI 1566 WERD DE Kerk GECONSACREERD DOOR

JOHANNES KNIJFE WIJBI-
SCHOP VAN SCHENK VAN
TOUTENBURG. HET EEN-
BEUKIGE KERKJE KREEG IN
1753 EEN DWARSPAND,
WAARDOOR HET DE VORM
KREEG VAN EEN KRUIS-
KERK. DEZE VORM WERD
BEHOUDEN, OOK TIJDENS
LATERE UITBREIDINGEN.
WAARVAN DE LAATSTE
PLAATS VOND IN 1995. DE
HISTORIE VAN DIT VEENEN-
DAALSE MONUMENT IS OP-
GETEKEND IN HET BOEKJE
'DE OUDE OF ST. SALVATOR-
KERK'.

Deze stedekaart van Veenendaal is bij het postkantoor
verkrijgbaar.

Gemeente

Het hoofdartikel van dit nummer, van de hand van de heer L.G.W. Smolders, is geschreven ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van een zelfstandige Dienst Gemeentewerken in Veenendaal.

Het geeft een overzicht van de stedenbouwkundige ontwikkeling van Veenendaal van het dorp van weleer tot de snelgroeiende stad van nu. Met name de laatste 25 jaar is deze ontwikkeling snel gegaan.

Op de middenpagina vindt u een kaart van Veenendaal zoals dat zich langzaam ontwikkelde ten behoeve van de eigen bevolkingstoename, voordat de grotere uitbreidingsplannen gestalte kregen.

Bij de begrotingsbehandeling namen onlangs B & W een motie van de SGP over, waarin gevraagd werd de mogelijkheden voor een Historisch Museum te onderzoeken. Onlangs vroeg de Gemeente de Historische Vereniging mee te denken over een inventarisatie van beeldbepalende panden. Gemeente en Historische Vereniging hebben zo nogal eens met elkaar van doen.

Tenslotte enkele citaten uit de algemene beschouwingen van dit jaar:

"Intussen ondergaat het oude Veenendaal in de omgeving van de Achterkerkstraat, De Heuvel en Duivenweide een gedaantewisseling die zeer ingrijpend mag worden genoemd. 't Is begrijpelijk dat de Historische Vereniging maar vooral Veenendalers die hier geboren en getogen zijn deze veranderingen met gemengde gevoelens, met weemoed soms, waarnemen. Slechts de oude begraafplaats en de Oude Kerk houden de herinnering aan het verleden levendig. De raad van de gemeente Veenendaal zal eerst in de negentiger jaren, als een nieuwe generatie Veenendalers naar wij hopen hier een prettig woonklimaat heeft, weten of de besluitvorming nu voor deze bestemmingsplannen verantwoord is geweest". (CDA)

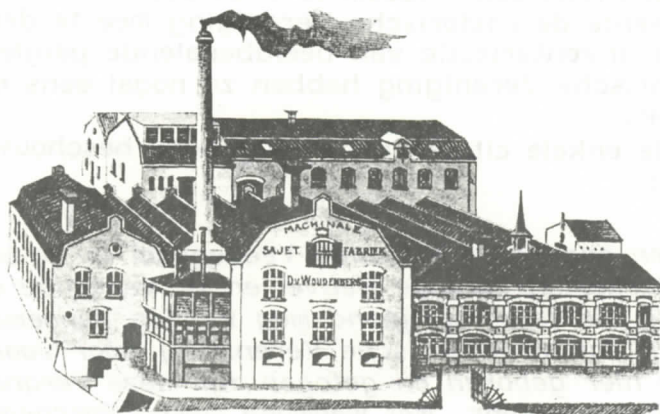
"Ten tweede stellen wij voor de mogelijkheden te onderzoeken om in de nabije toekomst een historisch en/of industrieel museum in onze woonplaats tot stand te doen komen". (Dialoog)

"Zoals bekend stagneert de restauratie van de molen vanwege gebrek aan financiële middelen. Bent u bereid, indien nodig, een aanvullende subsidie te verstrekken?". (RPF, GPV)

Moge dit nummer bijdragen tot een vruchtbare samenwerking tussen de Historische Vereniging Oud Veenendaal en de Gemeente.

ACvG

Frisia in oorlogstijd

Korte inhoud van de 16mm film, die donderdag 10 december getoond wordt op de bijeenkomst van de Historische Vereniging.

Dit unieke tijdsdokument laat u het gehele produktieproces zien van de verwerking van ruwe wol tot breiklare garens. Uniek zijn de beelden van de voor die tijd gebruikte machines. U ziet het uitgaan van de fabriek, de gaarkeuken, de vrijetijdsbesteding der 'Frisianen', zoals de voetbalclub

Frisia en het damesbreikransje.

Ook de tractor en de vrachtauto met de gasgenerator zijn de moeite van het aanschouwen waard. Verder zijn er filmshots van mensen, die toendertijd bij de Frisia werkzaam waren.

De film is opgenomen in de zomer van 1942 en is tot op heden goed geconserveerd gebleven.

De reacties van Polygoon en de Rijksvoorlichtingsdienst, waren: *"Absoluut uniek materiaal"*.

OPROEP!!!

Voorts wil ik hierbij de volgende oproep doen.

Heeft u, of weet u nog filmmateriaal (8 of 16mm) over Veenendaal, dan houd ik mij van harte aanbevolen, daar een videokopie van te mogen maken, die dan eventueel een andere keer bij de Historische Vereniging gedraaid zou kunnen worden.

Ik ben bezig een historisch filmarchief van Veenendaal op te zetten. Door onderhandelingen met Polygoon heb ik beslag kunnen leggen op filmmateriaal van o.a.; de Bijenmarkt anno 1925, 1926, 1927, 1928, 1929 en het opblazen van de fabrieksschoorsteen van de 'Crawatten-fabriek', in de volksmond bekend onder de naam *"Karrewat"*.

Over de in 1933 gemaakte film *"De Gelderse Vallei"*, waarin de markt en de N.H. Kerk in voorkomen ben ik nog in onderhandeling met de Rijksvoorlichtingsdienst te Den Haag.

Het is mijns inziens voor Veenendaal van groot belang dat er historisch materiaal beschikbaar is voor vertoning.

Uw reacties gaarne naar de heer R. Bisschop of naar ondergetekende:

Th. Ferkranus, Oudeveen 158, 3905 VW Veenendaal,
tel. 08385-13847.

Th. Ferkranus

N.B. In het volgende nummer van "Oud Veenendaal" zal een artikel van de heer Th. Ferkranus worden opgenomen over de geschiedenis van de Frisiafabrieken. (red.)

25 jaar dienst Gemeentewerken Veenendaal

De dienst gemeentewerken Veenendaal is in 1962 als zelfstandige dienst ingesteld en viert dus dit jaar zijn vijftienvijftigjarig jubileum.

Geen groot nieuwsfeit, zeker niet als je bedenkt dat de werkzaamheden ook al vóór 1962 gedaan werden, maar dan in een andere organisatievorm, n.l. als afdeling die onder de verantwoording van de toenmalige gemeentersekretaris ressorteerde.

De afgelopen 25 jaar is er in Veenendaal veel gebeurd. In 1962 had Veenendaal 23.920 inwoners. Momenteel is dat ruim 46.000 inwoners in bijna 16.500 woningen.

Op zich is dit alles geen prestatie van de dienst gemeentewerken, maar de dienst heeft wel zijn deel bijgedragen om deze ontwikkelingen mogelijk te maken.

Wanneer we momenteel een korte typering geven van de gemeente Veenendaal, dan kunnen we *"ons dorp"* dat volgens C.B.S.-normen allang een stad is, het beste als volgt omschrijven: Een snelgroeiende, middelgrote, geïndustrialiseerde plattelandsgemeente met een regionaal verzorgende kernfunctie en een overwegend jonge bevolking.

De groei van de laatste 25 jaar is een voortzetting van een veel eerder ingezette ontwikkelingsgang.

Daarom wordt hier ook de voorgeschiedenis beschreven.

Immers veel van de recente ontwikkelingen zijn beïnvloed door omstandigheden en structuren die in een veel eerder stadium bepaald waren. Daarbij moeten we dan bedenken wat een bekend stedenbouwer Prof. von Stübben reeds jaren geleden heeft opgemerkt over steden in het algemeen, n.l.: *"Een stad is nooit toevallig gegroeid, maar een geleidelijke schepping van denkende mensen"*.

Daarbij werd niet gewerkt vanuit een vooraf opgezet totaalplan, maar uitbreidingen geschieden naar behoefte en rekening houdend met op dat moment geldende criteria.

GEOMORFOLOGIE EN BODEM

Veenendaal ligt in een door het ijs gevormd dal, dat aan de zuidzijde begrensd wordt door de stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug.

Hoewel het dal betrekkelijk vlak is, is er toch sprake van een duidelijk reliëf door de aanwezigheid van stuwwallen (Emmink-huizerberg, de Melm, Molenpol en omgeving Markt) en dek-zandruggen (b.v. Dijkstraat, Ruisseveen en Patrimoniumlaan).

In de tussenliggende lagere delen is mede als gevolg van de slechte waterafvoer veen gevormd, dat vanaf het einde van de 15e eeuw als turf is afgegraven.

Het aldus ontstane landschap zal nog lange tijd bepalend zijn voor de ruimtelijke uitleg van Veenendaal, omdat nog eeuwenlang de woningen gebouwd zijn op de hoger gelegen zandruggen, terwijl de tussenliggende drassige delen tot na 1945 onbebouwd gebleven zijn.

EERSTE RUIMTELIJKE PATROON

Er is een interessante discussie gaande over het juiste jaartal waarin Veenendaal zou zijn ontstaan.

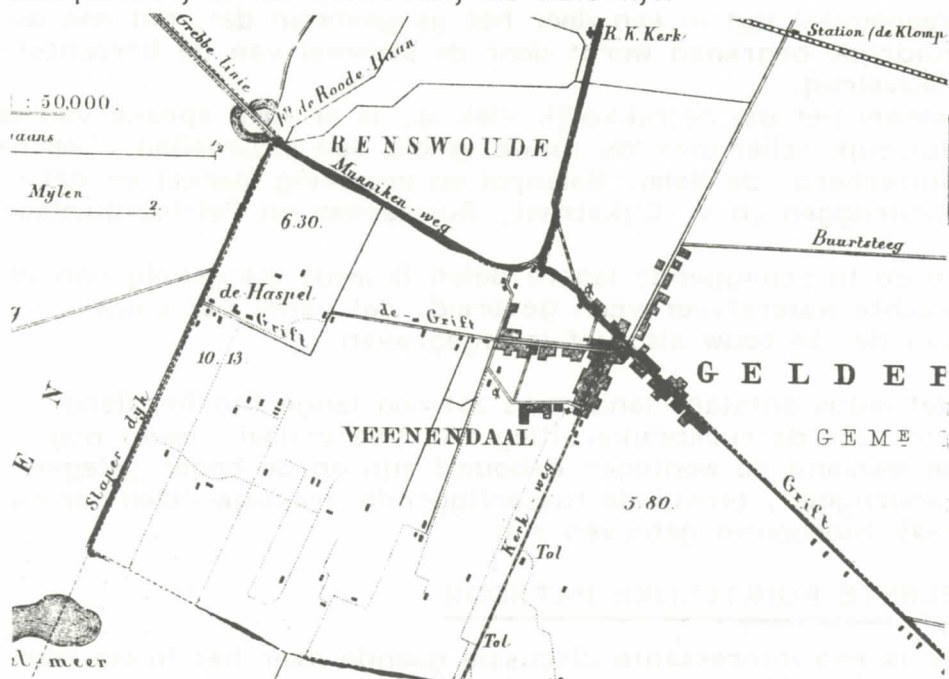
Zonder op die discussie in te gaan kan gesteld worden dat Veenendaal zijn oorsprong in het einde van de 15e eeuw vond in de behoefte aan turf.

In de Rhenense en Maanense Venen werd een stelsel van ontwateringskanalen gegraven dat het eerste ruimtelijke patroon vormde. Het eerste ontwateringskanaal, de Bisschop Davids Grift, werd omstreeks 1480 gegraven.

Ongeveer 70 jaar daarna werd deze Grift uitgediept, verbreed en doorgetrokken en in $\pm$ 1560 verbonden met de Schoonderbeekse Grift. In deze veenkolonie waren de eerste woningen waarschijnlijk gelegen op de hoogte bij de oude kerk en vond daarna bebouwing langs de ontwateringskanalen plaats.

Naast de ontginning van de venen waren het transport van en de handel in turf voor de Veenendalers een belangrijke

bron van inkomsten. Bovendien beoefende de bevolking de wolspinnerij en de wolweverij als huisvlijt.

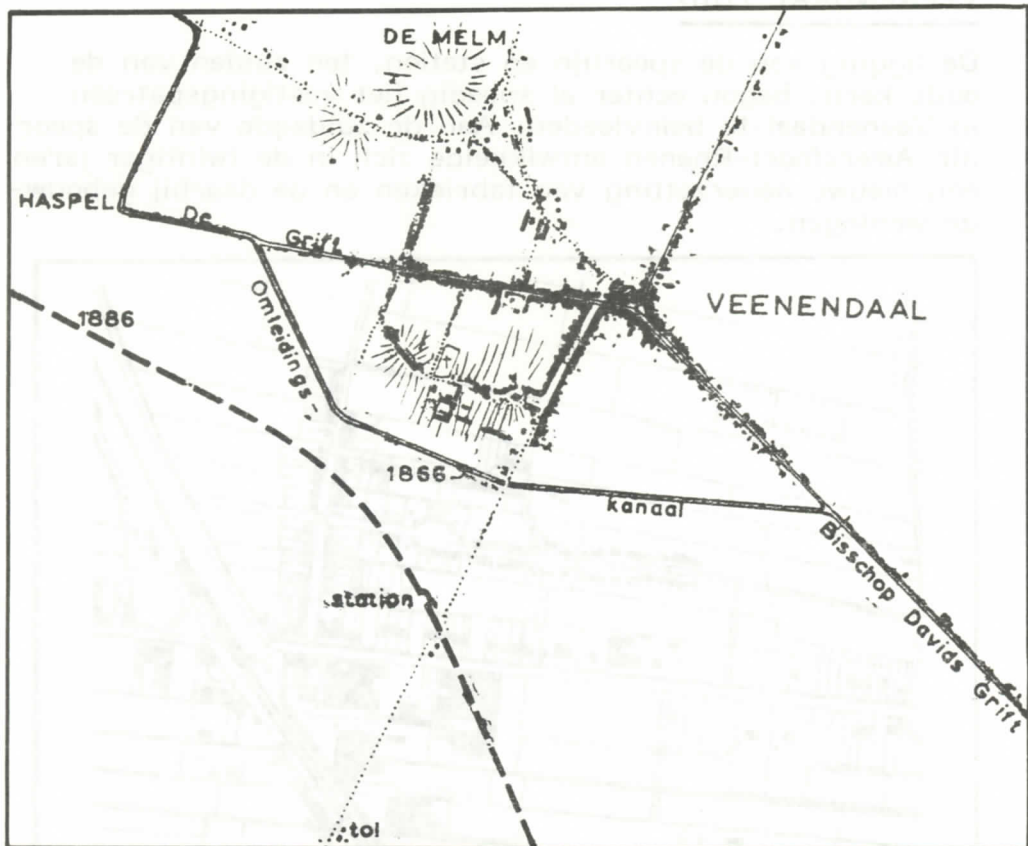

Veenendaal zoals het eeuwen was. Kuyperskaart 1965

NIJVERHEID

In het begin van de 19e eeuw raakten de venen echter uitgeput. Vervangende werkgelegenheid werd toen gevonden in de bestaande huisvlijt. Het aantal wolkammerijen, weverijen en spinnerijen nam toe en de handel en het transport richtten zich op de grondstoffen en eindprodukten van deze nijverheid.

Omstreeks het midden van de 19e eeuw traden veranderingen op die van grote invloed zouden zijn op de verdere ontwikkeling van Veenendaal. In 1845 werd het kanaal dat midden door de Hoofdstraat liep gedempt. In 1865 begon de industriële ontwikkeling van Veenendaal door de komst van de stoommachine.

Veenendaal eind 19e eeuw

Twintig jaar daarna kreeg Veenendaal een station en een spoorwegverbinding met Amersfoort.

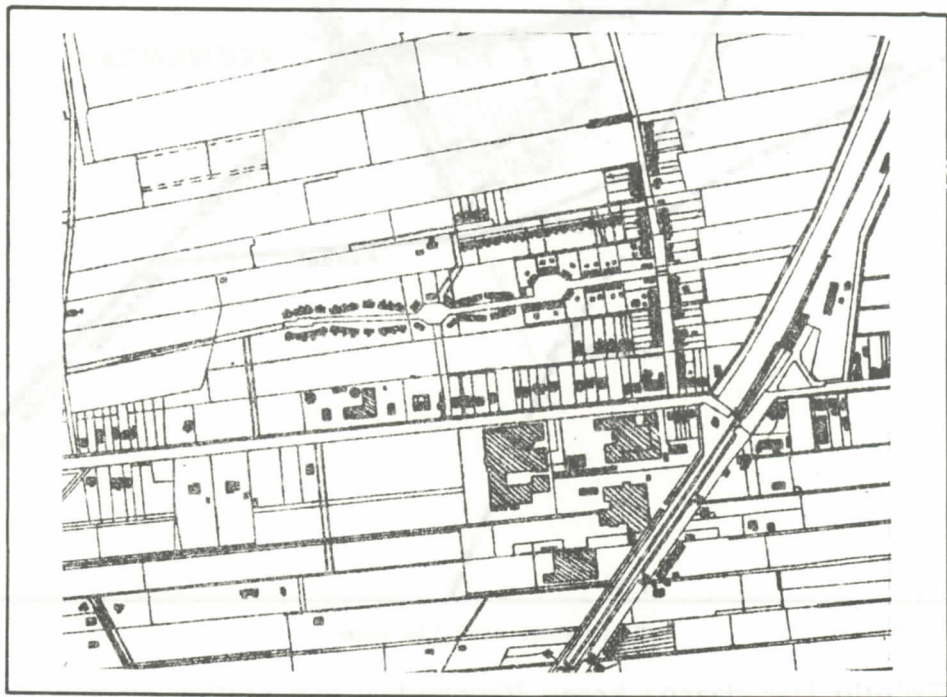
De mechanisatie van de produktie, het verbeterde transport en een ondernemende en arbeidzame bevolking maakten een versnelde ontwikkeling van Veenendaal mogelijk.

De eerste fabrieken, (voornamelijk textiel) werden rond de oude kern gebouwd op hoger gelegen delen, die door de ondernemer op dat moment te verkrijgen waren.

Deze voor de hand liggende criteria hebben destijds tot een keuze geleid die momenteel zijn gevolgen heeft, omdat de fabrieken inmiddels gesloten zijn en de grond opnieuw beschikbaar is gekomen.

VEENENDAAL ZUID

De ligging van de spoorlijn en station, ten zuiden van de oude kern, begon echter al spoedig het vestigingspatroon in Veenendaal te beïnvloeden. Aan de zuidzijde van de spoorlijn Amersfoort-Rhenen ontwikkelde zich in de twintiger jaren een nieuwe nederzetting van fabrieken en de daarbij gebouwde woningen.

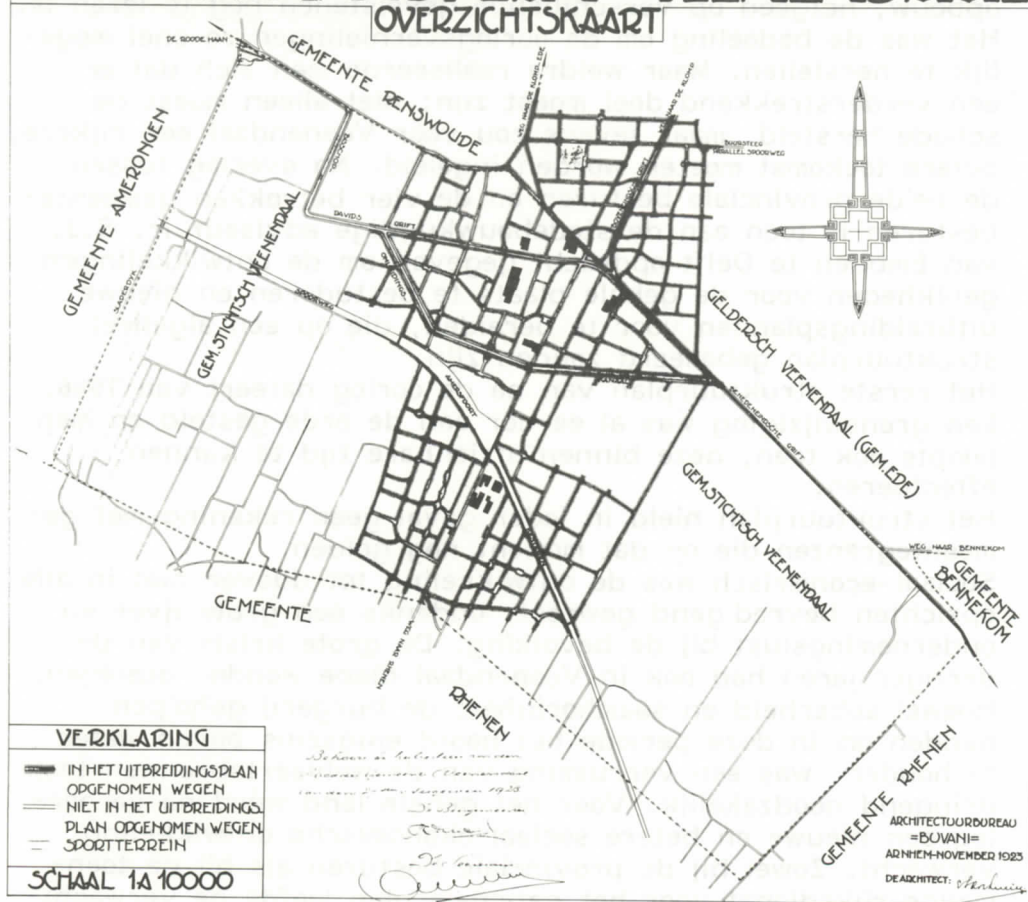
Veenendaal-Zuid rond 1930

De industrie van Veenendaal kreeg in deze periode een bredere basis. Naast de textielindustrie was de tabaks- en sigarenindustrie tot bloei gekomen.

Ook in Veenendaal-Zuid is te zien dat op de hogere delen gebouwd werd met als belangrijkste voordelen: een eenvoudiger fundering en minder wateroverlast. In 1923 werd een uitbreidingsplan gemaakt dat niet geraliseerd is, maar wel al een totaalvorm aangaf.

UITBREIDINGSPLAN VEENENDAAL

OVERZICHTSKAART

Het niet uitgevoerde uitbreidingsplan (1923) van Stichts en Gelders Veenendaal. Kaart van Architectenbureau BUVANI.

Na de tweede wereldoorlog was het huidige grondgebied van Veenendaal nog verdeeld over twee provincies en vier gemeenten. Vooral Stichts Veenendaal was door de oorlogshandelingen zwaar getroffen.

Nog tijdens de bezetting is een begin gemaakt met de wederopbouw, hetgeen op verschillende gevelstenen nog te lezen is. Het was de bedoeling om de oorlogsvernielingen zo snel mogelijk te herstellen. Maar weldra realiseerde men zich dat er een verderstrekking moest zijn: niet alleen moest de schade hersteld, maar tevens zou voor Veenendaal een rijkere, betere toekomst moeten worden ingeleid. Na overleg tussen de beide provinciale besturen en de vier betrokken gemeentebesturen is toen aan de stedenbouwkundige adviseur ir. S.J. van Embden te Delft opdracht gegeven om de ontwikkelingsmogelijkheden voor de gehele plaats te bestuderen en nieuwe uitbreidingsplannen voor te bereiden, die op een algeheel structuurplan gebaseerd zouden zijn.

Het eerste structuurplan van na de oorlog dateert van 1946. Een grenswijziging was al eerder aan de orde gesteld en men hoopte ook toen, deze binnen afzienbare tijd te kunnen effectueren.

Het structuurplan hield in ieder geval geen rekening met gemeentegrenzen die op dat moment nog golden.

Sociaal-economisch was de ontwikkeling tot dusver niet in alle opzichten bevredigend geweest, ondanks een grote ijver en ondernemingslust bij de bevolking. De grote crisis van de dertiger jaren had ook in Veenendaal diepe wonden geslagen. Hoewel soberheid en saamhorigheid de burgerij geholpen hadden om in deze periode het hoofd enigszins boven water te houden, was een verruiming van de welvaartsbronnen toch dringend noodzakelijk. Voor het gehele land werd na de oorlog een nieuwe en betere sociaal-ekonomische ontwikkeling verwacht. Zowel bij de provinciale besturen als bij de toenmalige rijksdienst voor het nationale plan leefde de verwachting dat door een gunstige planologische situatie Veenendaal in deze ontwikkeling een zeer duidelijk aandeel zou nemen.

STRUKTUUR

Moge de ligging van Veenendaal in het midden van ons land inderdaad gunstig lijken, meer in detail was de stedenbouwkundige situatie allerm minst fraai. De plaats bestond uit een reeks van min of meer verspreide bebouwingsaanzetten die ogenschijnlijk willekeurig vermengd waren met fabrieken en bedrijfsterreinen. Een snelle groei van Veenendaal zou het echter mogelijk maken om deze wat verspreide bebouwingsaanzetten in een groter geheel op te nemen, en een nieuwe weldoordachte en welvarende woonkern op te bouwen. Hiervoor was het nodig de tussenliggende, veelal drassige delen te bebouwen.

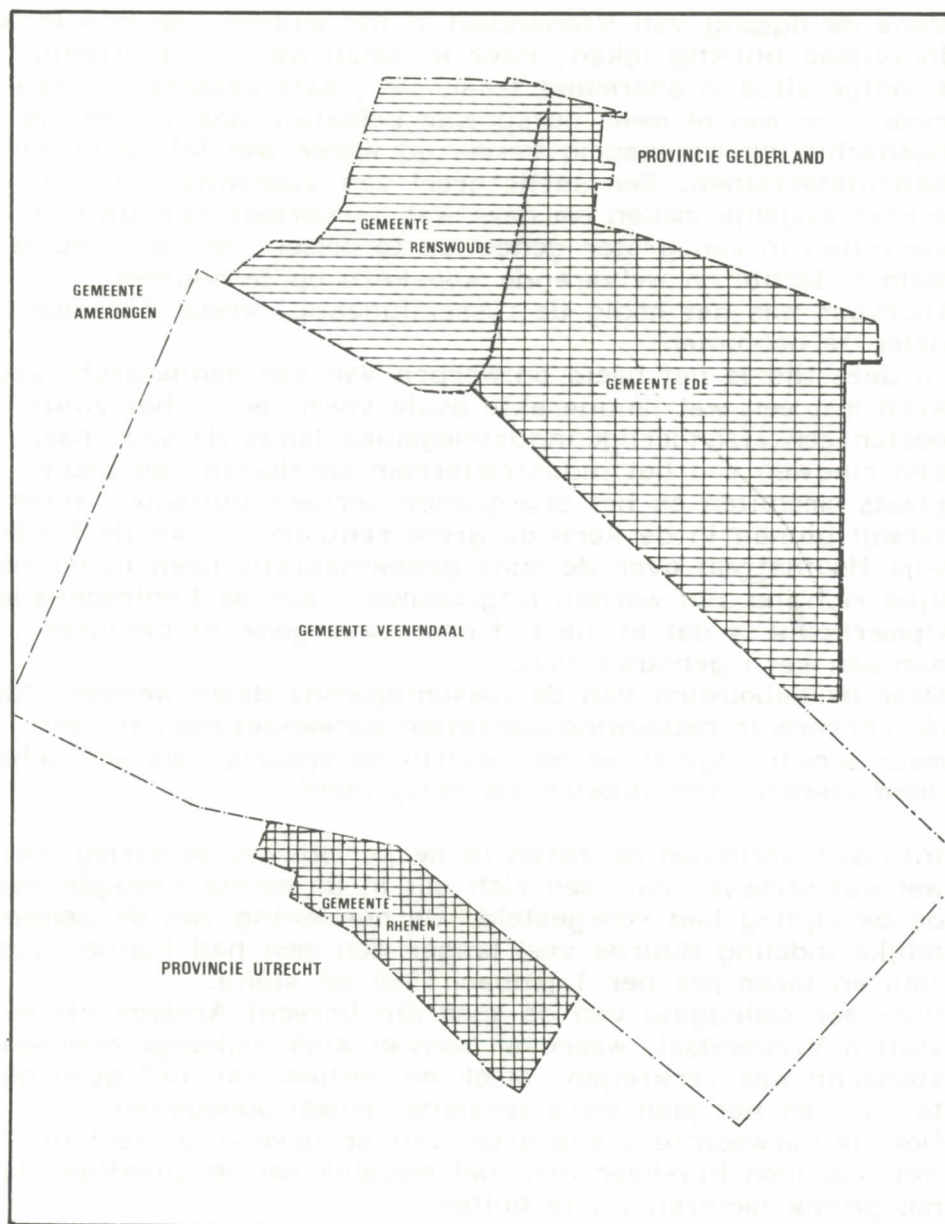
In deze tijd is het beeld ontworpen van een middelgrote woonkern met een wat langgerekte ovale vorm, en in het zuidoosten een afzonderlijk industriegebied langs de spoorbaan. Een ringweg zou het industrieterrein ontsluiten, de woonplaats omsluiten en het doorgaande verkeer buitenom leiden, terwijl binnen in de kern de grote centrale as van de Kerkewijk/Hoofdstraat over de oude gemeentegrens heen in noordelijke richting zou worden uitgebouwd, naar de Koninginnelaan. Opmerkelijk is dat in die tijd door twee gemeentebesturen aan één kern gebouwd werd.

Door de bebouwing van de tussenliggende delen werden aldus de verspreide bebouwingsaanzetten aaneengesloten tot een meer samenhangend geheel, waarin de spoorlijn als een scheidend element nadrukkelijk aanwezig bleef.

Intussen verliepen de zaken in de periode na de oorlog toch wel wat stroever dan men zich dat in de eerste vreugde over de bevrijding had voorgesteld. De herziening van de gemeentelijke indeling duurde veel langer dan men had kunnen voorzien en kwam pas per 1 januari 1960 tot stand.

Voor een omlegging van de spoorlijn Utrecht-Arnhem via het station Veenendaal, waarover aanvankelijk volledige overeenstemming was verkregen, bleek na verloop van tijd geen geld te zijn, en het plan werd tenslotte geheel opgegeven.

Ook de verwachte snelle groei van de bevolking bleef uit. Het was toen blijkbaar nog niet mogelijk om de gunstige planologische factoren uit te buiten.

Grenswijzigingen 1960

Op velerlei gebied was de achterstand te groot om in enkele jaren weg te werken.

Toch is er in deze periode reeds veel werk verzet en met name is op het gebied van het onderwijs een opvallende ontwikkeling mogelijk geweest. Daardoor werd Veenendaal een goed ontwikkeld regionaal centrum van onderwijs.

1962 DE AFDELING GEMEENTEWERKEN WORDT DIENST

Na de grenswijzigingen van 1960 heeft het vernieuwde gemeentebestuur zijn beleid gericht op woningbouw. Daarbij is in ruime mate gebruik gemaakt van de faciliteiten die het Rijk verbonden had aan de toepassing van zogenaamde bouwstromen.

Een gevolg daarvan was dat een groot aantal woningen in hoogbouw tot stand kwam.

De keuze voor gecoprimeerde bouw werd ook gestimuleerd omdat nu de moeilijker te bebouwen delen in ontwikkeling kwamen die door hun slechte ondergrond hogere kosten van bouwrijpmaken met zich mee brachten.

In de loop van de jaren 60 werden allereerst de dan nog aanwezige ruimtes rond de kern opgevuld met als resultaat een meer concentrische opbouw.

Achtereenvolgens werden Schrijverspark, 't Hoorntje, Jan Roeckplantsoen, Engelenburg en Molenbrug gebouwd met tussendoor een aantal kleinere complexen in Zuid-West en Gelders Veenendaal. Daarnaast werd een belangrijke stimulans gegeven aan de werkgelegenheid door het verder ontwikkelen van het industrieterrein.

Zowel bij het gemeentebestuur als bij de inwoners bleef ook in die tijd de wens bestaan naar een groter aandeel eengezinshuizen in de totale bouwactiviteit, maar de realisering ervan was ook in Veenendaal (evenals in de rest van Nederland) niet eenvoudig.

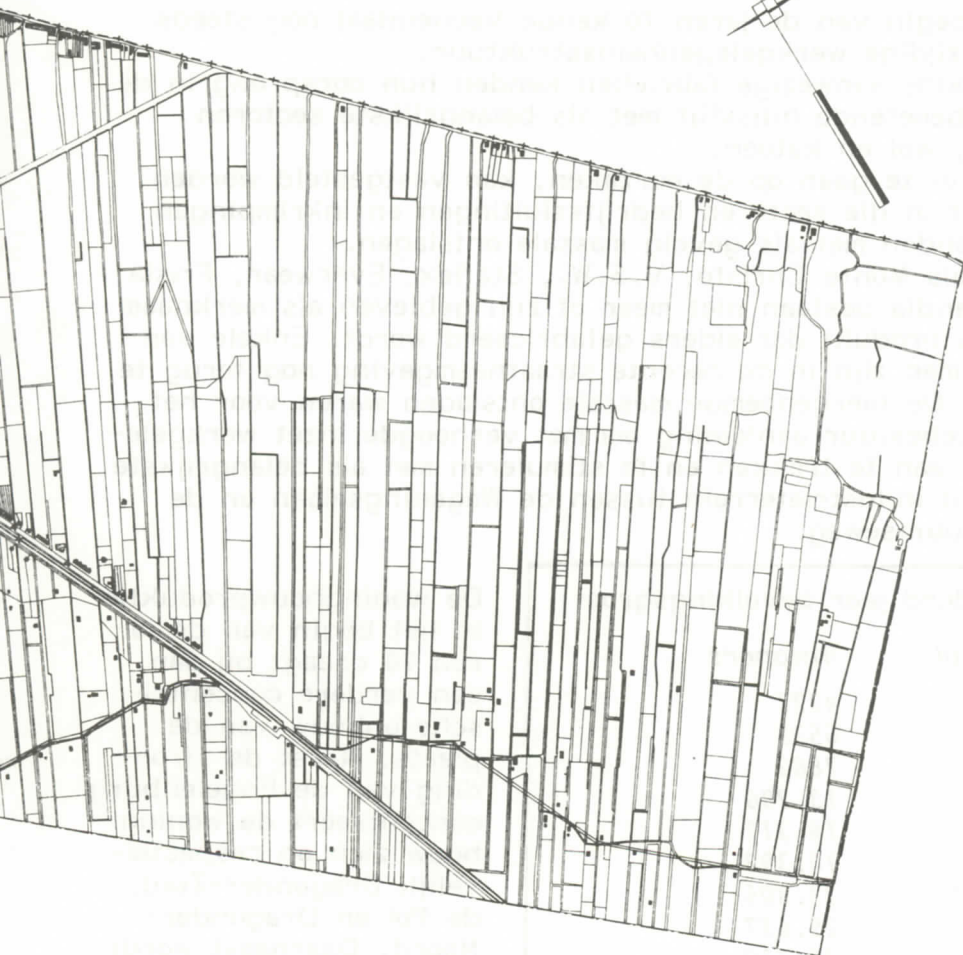
Op deze wijze is in de jaren 60 een groot aantal woningen voor een aanvaardbare prijs tot stand gekomen en de daardoor

GEMEENTE VEENENDAAL

SCHAAL 1 : 10.000.

AL (STICHTS).

Gemeentewerken Veenendaal
Lade M 3

Stichts Veenendaal rond 1930. Kaart Gemeentewerken Veenendaal

mogelijke bevolkingsgroei heeft bijgedragen tot een meer diverse sociale structuur die zowel commercieel als cultureel nieuwe impulsen aan Veenendaal gaf.

DE JAREN ZEVENTIG

In het begin van de jaren 70 kende Veenendaal nog steeds een eenzijdige werkgelegenheidsstructuur.

De vanouds aanwezige fabrieken kenden hun oorsprong in de eerder beoefende huisvlijt met als belangrijkste sectoren sigaren, wol en katoen.

Zonder in te gaan op de oorzaken, kan vastgesteld worden dat juist in die sectoren bedrijfssluitingen en inkrimpingen plaatsvonden met als gevolg massale ontslagen.

Namen als Monte Christo, V.S.W., Staflex, Everwear, Frisia en Hollandia bestaan niet meer of zijn gebleven als merknaam van een produkt dat elders gefabriceerd wordt. Enkele van deze namen zijn in de recente straatnaamgeving nog terug te vinden. De hiergenoemde massale ontslagen waren voor het gemeentebestuur aanleiding om met verhoogde inzet werkgelegenheid aan te trekken en te stimuleren met als belangrijkste troef het industrieterrein tussen de Wageningse laan en de Middelbuurtseweg.

Honderd jaar bevolkingsgroei

<i>jaartal</i>	<i>inwoners</i>
----------------	-----------------

1885	4227
------	------

1918	6533
------	------

1927	7882
------	------

1945	13.296
------	--------

1950	14.317
------	--------

1960	18.392
------	--------

1960*	23.305
-------	--------

1970	29.637
------	--------

1980	39.210
------	--------

1987	45.503
------	--------

* toename t.g.v. grenswijziging

De woningbouwproduktie in het begin van de jaren 70 draagt bij aan een verdere concentrische opbouw van de plaats. Naast de afronding van de Engelenburg concentreert de woningbouw zich op respectievelijk Dragonder-Zuid, de Pol en Dragonder-Noord. Daarnaast wordt aan de uiterste zuidkant van de gemeente het

bugalowpark 'de Salamander' bebouwd.

In 1968 heeft de minister van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening de financiering van eigen woningen aantrekkelijker gemaakt door de "beschikking geldelijke steun eigen woningen". Deze premiereregeling, het niveau van welvaart en de wens van veel gezinnen om een ééngezinshuis te bewonen kunnen gezien worden als belangrijke redenen voor het einde, in 1972, van de grote flatproduktie. Wel worden er in die periode nog bejaardenflats gebouwd.

Op het gebied van de ruimtelijke structuur wordt in 1974 een ingrijpende beslissing genomen n.l. om zowel met de woningbouw als met de werkgelegenheid de Rondweg-West over te steken. Die "Rondweg" bestond toen overigens alleen nog maar uit het stuk tussen de Bergweg en de Munnikenweg. De aansluiting op de Nieuweweg kwam in 1976 tot stand en op de Cuneraweg in 1977.

Op het gebied van verkeer vond in die tijd ook een mentaliteitsverandering plaats. Nog voor de oliecrisis (1973) werd al in het begin 70-er jaren aandacht gegeven aan aparte fiets- en voetgangersroutes die uiteindelijk moeten uitgroeien tot een groter stelsel over de gehele gemeente. Daarnaast werd ook aandacht gegeven aan een meer duidelijke hiërarchie van wegen. (wijkontwikkelingsweg, woonstraat, woonerf)

Door de jaren heen heeft het Veenendaalse kernwinkelapparaat al een regionale functie gehad.

Door de relatief grote uitbreiding van winkels en de aanleg van vele honderden parkeerplaatsen is de aantrekkingskracht in de 70-er jaren nog vergroot. De Miropassage en omgeving wordt gebouwd. In dat kader verliest de Hoofdstraat in 1978 ook zijn functie voor het doorgaande verkeer dat nu o.a. gebruik kan maken van de Rondweg.

1980

De ontwikkeling en ontplooiing van Veenendaal gaat in het

begin van de jaren '80 verder en stagneert niet zo ernstig als in sommige delen van Nederland. De werkgelegenheid loopt geen bijzonder grote schade op ondanks de eerdere bedrijfssluitingen. Misschien is dat wel een gunstig gevolg van het feit dat Veenendaal al eerder dan andere plaatsen te maken kreeg met massale ontslagen en daardoor beter voorbereid was om een aantal gunstige planologische factoren uit te buiten.

De hernieuwde ingebruikname van de spoorlijn Utrecht-Rhenen (1981) heeft voor de ruimtelijke uitleg geen gevolgen.

De woningbouw concentreert zich niet meer uitsluitend op uitbreidingsgebieden, maar er wordt nu ook aan stadsvernieuwing (inbreiding) gedaan op de open terreinen die ontstaan zijn als gevolg van de sloop van oude fabrieken enz. De belangrijkste uitbreidingen voor wonen zijn Veenendaal-West, Driehoek Boslaan en Petenbos, terwijl Kostverloren, Duivenweide en omgeving Sparrenlaan voorbeelden zijn van "inbreiden".

De werkgelegenheid wordt ook op verschillende fronten tegelijk bevorderd (Industriewijk, Faktorij, Vendel, Compagnie en kantoren rond het centrum).

SOCIALE STRUKTUUR

25 jaar geleden werd Veenendaal nog gekenmerkt door een eenzijdige sociale structuur, hoofdzakelijk gevormd door lagere inkomensgroepen. Door de vestiging van diverse nieuwe bedrijven kwamen ook andere soorten arbeidsplaatsen beschikbaar die meestal hoogwaardiger waren dan de oorspronkelijk aanwezige. Bovendien kwamen met de nieuwe bedrijven ook veelal de directie en een deel van het kader meeverhuizen. Hierdoor, maar vooral ook door een betere opleiding van de eigen bevolking is het gemiddelde opleidingsniveau gestegen.

Deze en andere factoren veroorzaakten een gewijzigde sociale structuur die ook zijn gevolgen heeft voor de samenleving.

Naast enige weemoed over alles wat in de laatste jaren veranderd is, is het toch ook goed om te zien dat mede door de groei van Veenendaal de welvaart is toegenomen voor een bevolking van een rijker geschakeerde samenstelling.

L.G.W. Smolders

Verantwoording:

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van diverse toelichtingen in bestemmingsplannen en het concept structuurplan voor Veenendaal 1970

Het artikel op de volgende twee pagina's is van mevr. J.H.A. Beeke, lid van onze vereniging. Ze schreef hierbij het volgende:

"Een paar jaar geleden verzocht een van mijn 'genealogische' kennissen een paar stukken voor hem te transcriberen en tot mijn groot genoegen bleek daar een eigenhandig geschreven verzoekschrift bij te zitten van een van mijn voorouders Rembout Remboutsen. Helaas weet ik niet waar hij vandaan kwam en of hij mogelijk evenals ik nu, import was. Iets hebben we gemeen al is het geen schoolbaan, hij schreef brieven, ik heb het ook veel gedaan (al was het niet om eindelijk mijn salaris eens te mogen ontvangen)."

Het jaarsalaris van een schoolmeester

In het jaar 1613 schreef de schoolmeester Rembout Remboutsen een brief aan de Veenraden, die in Utrecht zetelden en die hem een jaar tevoren hadden aangesteld om de Veense jeugd te onderwijzen. Hij verzocht daarin om de "cameraer", de man die over de financiën ging, opdracht te geven hem zijn salaris over het verstreken jaar uit te betalen. Ook van het jaar 1624 is een dergelijk verzoek bewaard gebleven. De brief luidt:

*An de E. heeren,
mijn Heeren den Vheenraden der
Geldersche en Rhenesche venen.*

Geeft met alle reverentie te kennen Rembout Remboutsen schoolm^r in Vhenendael hoe dat hij suppliant verleden jaer op den Reeckendach bij U.E. tot schoolm^r is aengenomen met belofte van drie ponden Vlaems ende alsoe dit jaer nu bijnae geexpireert is soe heeft den suppl^t geweest bij den Cameraer ende hem aengesproken om betalinge, die hem voor antwoordt gaff, dat hij eerst moste van den Vheenraeden geordineert zijn, derhalve soe is des suppl^{ts} versoeck ende ootmoedich bidden, dat den cameraer bij U.E. mochte geordonneert worden den suppl^t vut te reycken soedanige drie ponden Vlaems als hem bij U.E. beloofd is.

Ende also deese aennemige bij U.E. niet en is geschiet contignueerent maer van jaer tot jaer soe versoeckt den suppl^t ootmoedelijk dat hem bij U.E. mochte worden gegunt contignuatie voor dit aenstaende jaer.

Ende also den suppl^t niet wel vut zijn school en mach omme tot Utrecht te reysen ende oock om de costen te schouwen soe verhoopt den suppl^t dat U.E. hem niet en sult weygeren dit over U te nemen ende hem van zijn reyse te ontlasten twelck de suppl^t tot allen tijd bereyt is wederom te verdienen.

*Dit doende uw U.E. dienstplichtige
Rembout Remboutsen.*

In de linkerbovenhoek van deze brief werd het antwoord geschreven:

De Veenraeden ende Veengenoten accorderen den suppliant ex speciale gratia ende sonder dit trecken van consequentie te trecken (sic) voer dit toecomende jaer achtiën gulden eens, mits dat de suppl^t noch een schoolmeester neffens hem sall lijden.

Ordonneeren den cameraer deze pen(ningen) over een jaer te betalen die hem mits dit overbrengende mit quit-tantie en reeckeninge ge.... worden Actum tUtrecht den XXVII septembris 1613.

*Ter ordonnantie van Veenraden ende
Veengenoten*

St. P.....

In 1624 schrijft Rembout weer aan de Veenraden een verzoek om hem zijn salaris door de cameraer te laten betalen. Het bedrag is nog als voorheen 3 pnd Vlaems (dat is 18 gulden). Maar hij dient nog een declaratie in van 2 gulden:

Versoecke noch den voors. suppl^t aan U.E. Veenraeden bij den cameraer voors. te mogen ontfangen de somma van twee gulden ter cause van verdient schrijffloon bij den suppl^t verdient den Villen octob. 1623 van het schrijven van de ceur cedulle ende die selve wederom int claer geschreven groot zijnde ses vellen pampiers op beyde zijden vol geschreven met noch twe billetten geschreven ende in de kercke gepubliceert van de schoudach ende van de onvrijen ende de meulen(?)brugge, met noch verscheyden publicatien gedaen.

Dit doende etc.

Bij mij Rembout Remboutsen

Uwer E. dienstbereyde dienaar.

1624.

J.H.A. Beeke

bron: gemeente archief Veenendaal

Puzzel

Een nieuwe rubriek in ons blad.

In elk nummer vanaf heden een detailopname van een stukje Veenendaal.

Kunt u raden waar deze foto genomen is?

In het volgende nummer vindt u de oplossing en een nieuwe puzzelfoto.

Misschien kent u Veenendaal toch minder goed dan u dacht!

Beeldbepalend

Door de dienst Gemeentewerken is onlangs een lijst van 'beeldbepalende panden' opgesteld.

Op verzoek van de raadcommissie voor de ruimtelijke ordening en het verkeer heeft het college van B&W de Historische Vereniging gevraagd haar mening te geven.

MONUMENT OF BEELDBEPALEND PAND ?

Binnen de gemeente wordt telkens de term beeldbepalend pand gebruikt. Dit in tegenstelling tot andere gemeenten, waar gesproken wordt van gemeentelijk monument.

Verschillende gemeenten hebben de laatste tijd een lijst van gemeentelijke monumenten opgesteld en een gemeentelijke monumentencommissie in het leven geroepen. Een ge-

Door de doleantie ontstond 100 jaar geleden de Gereformeerde Kerk in Veenendaal. De Brugkerk was de eerste eigen kerk. Toch ook een beeldbepalend pand!

meentelijk monument is een door de gemeente aangewezen pand, dat bescherming verdient. Deze bescherming betekent onder meer, dat bij een aanvraag voor verbouw of afbraak de gemeente die zal beoordelen tegen de achtergrond van het feit dat het een gemeentelijk monument betreft.

Ook kan de aanwijzing tot gemeentelijk monument financiële gevolgen hebben voor de gemeente. Veelal zal de gemeente om een bijdrage gevraagd worden bij onderhoud, restauratie of aanpassing van het pand.

Hoe zit dat nou bij een beeldbepalend pand?

Ook daar zal de gemeente toch de bedoeling hebben het betreffende pand in stand te houden! De term lijkt vrijblijvender, maar is dat ook zo?

Het lijkt me dat er duidelijkheid moet komen over de betekenis van zo'n lijst van beeldbepalende panden. Reeds eerder is in Veenendaal een inventarisatie van karakteristieke panden gemaakt - die toch grotendeels verdwenen zijn (zowel panden als de lijst!).

OVERHEIDSBELEID

Er is duidelijk sprake van een verandering van het overheidsbeleid met betrekking tot monumenten. Niet alleen vindt er een decentralisatie plaats. Ook lijkt er een toenemend bewustzijn te komen dat het afbreken van oude bebouwing zijn grenzen heeft ten aanzien van de leefbaarheid van een plaats. Het is gemakkelijker een historisch belangrijk pand af te breken dan te bouwen!

De provincie Utrecht is bezig met een inventarisatie van 'jonge monumenten' (na 1850), zoals gedeputeerde Hoekstra onlangs in Rhenen vertelde. Wellicht zijn hier mogelijkheden voor de Frisiavilla, delen van het Scheepjeswolcomplex, de Brugkerk en b.v. een blok arbeiderswoningen in Veenendaal.

VEENENDAAL

Nu de gemeente heeft besloten tot een inventarisatie, moet er duidelijkheid komen over de betekenis van zo'n lijst. Anderzijds is het natuurlijk ook van belang dat er een goed - dat

wil zeggen goed onderbouwde - en volledige lijst komt. Het bestuur wil de leden dan ook vragen mee te denken. Wilt u laten weten welke panden er naar uw mening in Veenendaal voor zo'n lijst in aanmerking komen? Graag uw reactie aan de sekretaris.

ACvG

Boekbespreking

'OP ZOEK NAAR ONS INDUSTRIEEL VERLEDEN'

Gids langs monumenten van bedrijf en techniek, deel 2

door P. Nijhoff e.a. Uitgave Gottmer Reisgidsen,
Haarlem 1987

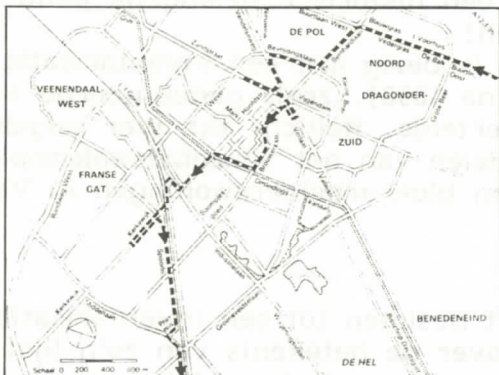
Onlangs verscheen een tweede deel van deze reisgidsen langs industriële monumenten.

In deze gids een beschrijving door F.T. Ouwerkerk van de belangrijkste industriële monumenten in Veenendaal.

Naast een routekaartje vindt u een vijftal foto's van oude fabrieksgebouwen in Veenendaal.

Kennelijk vinden buitenstaanders het industriële verleden van Veenendaal de moeite van een reis waard.

Hoe lang zal die reis nog mogelijk zijn?

ACvG

Boekbespreking

'TOT TIJD EN WIJLE.....'

1887-1987, een eeuw gereformeerden in Veenendaal

Drukkerij Wikkering b.v., Aalten f.15,-

'Tot tijd en wijle...' staat voor een bloemlezing uit een eeuw gereformeerd kerkelijk leven in Veenendaal, opgetekend door de heren J.W. Boelens, P.G. Doolaard, C. de Gooyer en A.A. van de Woerd. De Gereformeerden in heel Nederland herdenken het feit dat zij zich een eeuw geleden losmaakten van de Nederlands Hervormde Kerk. Zo ook, herdenkt, bepeinst de Gereformeerde Kerk te Veenendaal de weloverwogen stap in 1887. Er was in den lande een groeiend verzet tegen het verval binnen de Ned. Herv. Kerk. De doorwerking van het synodaal systeem en het bijna geheel ontbreken van de kerkelijke tucht bracht velen, terecht, in gewetensnood. Een belangrijk man in de geschiedenis is Pieter Roodhuijzen, geboren in 1826, in het het gezin van de Amsterdamse onderwijzer Dirk Hendrik Roodhuijzen. Vol geloofsvertrouwen leidt de heer Roodhuijzen de dolerenden in de Ned. Herv. Kerk naar de afscheiding. Het zijn de notabelen van het dorp die hem steunen en aansporen als de weg soms te moeilijk wordt. De samenstellers vragen zich af of er wel een Gereformeerde Kerk in Veenendaal zou zijn ontstaan als de heer Roodhuijzen niet in Veenendaal was komen wonen! De heer Roodhuijzen zou zo niet spreken, daar komt de lezer wel achter. Eerst probeerden ze nog samen te gaan met de eerder uitgetreden, de Chr. Gereformeerden (Bethel). Het liefdevuur dat hevig opvlamde werd spoedig gedoofd en men besloot zelfstandig verder te gaan. Het zijn naast Roodhuijzen o.a. de Van Schuppens, de Hey's en de Van Leeuwens die de lijnen der beginnellen scherp trokken. In de Oude Kerk op de Markt blijven de "*geringen naar de wereld gerekend*" over. Over hun hoofden heen wordt de *Amsterdamse kwestie* uitgevochten. Bij de Hervormd-gereformeerden dwongen de Gereformeerden, in de loop der jaren respect af als het gaat om hun bijbelkennis, saamhorigheid en offervaardigheid. Naast wederzijds respect was er ook sprake van strijd die zich vooral ontspon op het terrein van het Christelijk onderwijs. Straf in de leer waren ze. Wilde een jongeman van een ander kerkgenootschap

een Gereformeerd meisje huwen dan moest hij - tegen de gangbare regel in - Gereformeerd worden. Zoals de protestantse Hendrik van Navarre zijn liefde voor Frankrijk uitte met de woorden "*Paris vaut bien une messe*". ("*Parijs is wel een mis waard*") moeten ze gedacht hebben.

Een boeiend figuur is ook Dr C. Veltenaar. In historische kringen is hij bekend als schrijver van het artikel "*Een conventikel te Veenendaal in 1718*".

Deze prediker komt keer op keer in moeilijkheden met zijn kerkeraad. Het aantal censuur- en tuchtzaken neemt af en klachten over de prediking nemen toe. Hij kan niet instemmen met art. 17 van hoofdstuk 1 van de Dordtse leerregels en dit leidt tot een breuk met de Gereformeerde Kerk.

Dan was er de bekende Ds. D. van Enk, die trouw zijn gemeenteleden opzocht. Een geziene figuur, die studie en pastorale arbeid in evenwicht wist te brengen en hierdoor als herder en leraar uitblonk.

Koster Marinus van Beek waakte naast de kerk ook over de beginselen. "*Zolang ik koster ben worden er hier geen gezangen gezongen!*". Zijn opvolger Evert Buitenhuis moet daar beslist anders over gedacht hebben!

Goed gedocumenteerd en voorzien van vele illustraties gaan de samenstellers lichtvoetig in op gebeurtenissen op het kerkelijk erf.

"Tot tijd en wijle...." is een keurig verzorgde uitgave dat ook wel "*De parade der Veense mannenbroeders*" zou kunnen heten.

Voor de prijs van slechts f.15,- kunt u in het bezit komen van dit alleraardigste boekje.

H. Diepeveen

Mededelingen

- * De volgende bijeenkomst van de Historische Vereniging zal gehouden worden op 10 december a.s. in 'de Meent'. Jhr. mr L.H.M.F.M. Bosch ridder van Rosenthal zal dan spreken over *'Geschiedenis van de waterschappen in Veenendaal en omgeving'*.

De spreker, oud-burgemeester van Rhenen, en oud-voorzitter van het waterschap Grebbe is een kenner van de waterschapsgeschiedenis van onze regio.

Het belooft een boeiende avond te worden.

Dus: - donderdag 10 december a.s.

- om kwart voor acht

- in 'de Meent'. Grote Beer 10

- Jhr mr L.H.M.F.M. Bosch ridder van Rosenthal over de waterschapsgeschiedenis van onze regio.

Iederen is welkom - de toegang is gratis.

- * Op 10 december zal ook een onlangs door de heer Th. Ferkranes teruggevonden film vertoond worden over de Frisiafabrieken. Deze in de oorlog gemaakte film geeft een fraai beeld van het produktieproces in die tijd. Vele werknemers komen in beeld.
- * Tenslotte zal op 10 december de prijsuitreiking plaatsvinden van de fotowedstrijd die de Historische Vereniging met steun van de Rabobank heeft georganiseerd.
- * Nu reeds de aankondiging van een cursus *'paleografie'*. Paleografie is de kennis van oude handschriften, noodzakelijk voor een ieder die historische stukken wil lezen, dus zowel van belang voor genealogen als snuffelaars in oude archieven.
De cursus is alleen toegankelijk voor leden en wordt gegeven door de heer R. Bisschop. U kunt zich nu reeds opgeven bij hem. De cursus zal najaar 1988 gegeven worden.
- * Op oproep voor leden-kontaktgroepen door de sekretaris in

het vorige nummer, heeft geleid tot groepen van belangstellenden voor genealogie, waterschapsgeschiedenis en veldnamenonderzoek. Heeft u belangstelling voor een van deze onderwerpen, neemt u dan contact op met de sekretaris.

- * Door ziekte kunt u de administrateur niet bereiken voor het opgeven van nieuwe leden. De sekretaris schrijft echter graag nieuwe leden in en verzendt desgewenst een proefnummer van ons blad. Kijkt u uit naar nieuwe leden of geef een jaarabonnement op ons blad kado! Kosten f20,-
- * Het bestuur was op 24 oktober vertegenwoordigd bij de opening van Archief- en Informatiecentrum van de Historische Kring Kesteren en omstreken.
Het is gevestigd in het voormalige stationsgebouw van Kesteren - het eindpunt van de oude spoorlijn Amersfoort-Kesteren - dat deze bestemming kreeg dank zij de initiatieven van de gemeente Kesteren.
De verschillende werkgroepen vonden er een onderdak en er is een studiezaal en een expositieruimte.
Voor informatie kunt u er iedere donderdagochtend van 10 tot 12 uur terecht.
- * Het bestuur heeft het voornemen naast de 4 nummers die u toegezonden krijgt, voor de leden iets "extra's" te doen.
U hoort daar nog meer van!
- * De volgende bijeenkomst is vastgesteld op dinsdag 15 maart a.s. De heer A.C. van Grootheest zal dan spreken over de geschiedenis van 'Kraats en Binnenveld'.

